

T A R T A L O M

▶	3	BÉK TIMUR	
		Entrópia	(szonettkoszorú)
▶	12	GÉCZI JÁNOS	
		Utalólapok, A-E.	(próza)
▶	20	MUSZKA SÁNDOR	
		Várakozás, Erő, Haza, Szél, víz, fák, Ó, Babér, Holdfényezőkért, A, Bevonulás, A fiú, Szégyen	(versek)
▶	25	JÁSZ ATTILA	
		Félkész dolgok, Időzár, Félhangosan, Több fény, Túl közel, Szürkében	(versek)
▶	27	ACZÉL GÉZA	
		(szino)líra – torzósótár: ápolónő, áporodott, após, apostol, apparátus, apránként	(versek)
▶	30	JASSÓ JUDIT	
		Omlás	(novella)
▶	34	FALUSI MÁRTON	
		Zuglischer Manó szerelmes	(vers)
▶	37	LANCZKOR GÁBOR	
		Zen (11–12)	(versek)
▶	38	MOGYORÓSI LÁSZLÓ	
		Minden vitán felül, Hattyúk tava, Fekete rózsza, Álom az ifjúságról	(versek)
▶	40	NAGY-LACZKÓ BALÁZS	
		A mocsárban	(esszé)
▶	43	BORS ANNA	
		Fiatal, Szemüvegesek, A fürdőszobában, Az erdei sétákon, Lassacskán még, Átkelés, Piac, Rád tekint a hold	(versek)
▶	47	LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ	
		Fiat voluntas tua..., De profundis	(versek)
▶	49	PATAK MÁRTA	
		Mindig péntek	(regényrészlet)
▶	52	FELLINGER KÁROLY	
		Hullámok, Prés, Altató, Magyarázat	(versek)
▶	54	PÁL DÁNIEL LEVENTE	
		Bájolók – Piknik, A béka, amelyik felfalta a Napot és a Holdat, Éjszakai látogatók, Buta kis kérdés	(versek)
▶	57	SZÁLINGER BALÁZS	
		Prizma	(vers)
▶	58	HALMAI TAMÁS	
		Az egypartú folyó – 108 koan	

PAPÍRHAJÓ

71

FECSE CSABA

Kihalt tintaevők, A másik holló meg a másik róka (versek)

74

TOROCZKAY ANDRÁS

Mese a gödrökről, akik le akarják igázni a Földünket (fantasztikus történet)

76

SCHÜTZ GABRIELLA

Két vicces cica 2050-ben – Beszélgetés a Jövőmenők szerzőjével, Végvári Imrével

78

NAGY ESZTER

Mesék a bonbonos dobozból – Macskamuzsika – Hetvenhét magyar esti mese (szerk. Lovász Andrea, ill. Kismarty Lechner Zita) (kritika)

MŰHELY

81

SMID RÓBERT

Stratégiák és billogok az új komolyság és az antropológiai posztmodern tengelyén – avagy a fiatal líráról szóló értekező beszédmodok erővonalai 2018-ban (tanulmány)

90

PATAKY ADRIENN

A kortárs magyar líra elmúlt évtizedének biopoétikai irányáról (tanulmány)

99

MOLNÁR ILLÉS

A repedések poétikája – Misztika a kortárs magyar költészetben (tanulmány)

***

106

MÓRO CZ GÁBOR

A kórótól az óceánig – Szempontok Buda Ferenc Jón a jövő című versének értelmezéséhez (tanulmány)

***

112

FÁBIÁN LÁSZLÓ

Fejük fölött elröpült a nikkelszamovár – Bohus Zoltán, Fajó János, Lukoviczky Endre, Mengyán András (tanulmány)

FIGYELŐ

119

KOLOZSI ORSOLYA

A balladák vége – Muszka Sándor: Szégyen (kritika)

122

DORCSÁK RÉKA

Az érthetőség határán – Dezső Kata: Akiket hazavártak (kritika)

125

NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF

„Én a verstől menekülök” – avagy miért nem sikerülhet ez mégsem – Falusi Márton: Halálos szótövek kertje (kritika)

127

CODÁU ANNAMÁRIA

Az elidegenedés manifesztációi – Csepregi János: Morgenstern tiszta papírra – 1942 (kritika)

130

KONCZ TAMÁS

Fülszöveg, két szólamra – Lackfi János: Levágott fül (kritika)

Napponekt

Belemerülök az éji mezeibe.
 Lyukas szemmel öltök szillogást,
 Kérdem jóra, ha már nem vettem be,
 Hogy létezősem névelő napfolt.

Milyen megrögt a felt, úgy elbűnt a nap.
 Pislog a föld: fopok fny-utólet.
 Mint szonthijában zörgő díszelés,
 Öppentőre hangosabb az élet.

Felpeleked a vopont szillogástól.
 Még vendégszónak létezik az egész.
 Egy utemre veszel mind a dalkövöl,

De lsten van hull-nias, vagy félrevez.
 Én millióid apró darabca kővel,
 Egyben maradni, elni: til nekij.

37

Entrópia

I.

Belemarkolok az égi mezőkbe,
a kozmosz vonzóbb nekem, mint a táj.
E kőzetgömbön azt fogják kezükbe
a lények, mi pont akkor arra jár.

Nem birtokba, csupán kölcsönbe vettet
értünk enyémen, tiéden, övén.
A nap idén épp arrébbgombol egyet
(kétezerszázötven) állatövén.

Hidegen átölel, magába fogad
ez a tökéletes, néma fenség,
testemhez húzom a galaxisokat,
és meghallom végre: a mindenség

szimfóniája egyetlen akkord;
lyukas kezemmel őrlök csillagport.

II.

Lyukas kezemmel őrlök csillagport.
Kézfejemen, csuklómon átcsorog
a fény. Gép vagyok, az idő kikapcsolt.
Óraművem halottan ácsorog.

Egy fekete lyukhoz közel kerülve
a változás öröklétté szépül,
s az anyag, mely szétgurult az űrbe,
horizontján újra összeszédül.

Míg fáradt testemben kedvtelen kering
a gépolaj, burkom fényben ragyog.
Pályámra állok a törvények szerint,
a ködrendszerrel eggyé olvadok.

Hogy a nappor ragad rá a bőrömre,
körém szórnám, de már nem vetkőzöm le.

III.

Körém szórom – ha már nem vetkőzöm le
a jellemem, e rozsdás fémlébenyt –
emlékeim egy gondcentrikus körbe,
hogyan megcsinálhatom a végtelent.

*Múlt idők, terek. Én még valami más.
Ismeretlen erőkké maggá nyomnak.
Gyökértelen neuronaktivitás
vagyok. Nevet adok magányomnak.*

Egy gondolat, mely megszületni sem mer,
mégis várja, hogy tettbe temessék,
majd *ecce homo* – bújik ki az ember:
Három évszaki tökéletesség.

Rájön, mikor már húsz évet behabzolt,
hogyan a létezése növekvő napfolt.

IV.

Hogy a létezésem növekvő napfolt,
s jószágom is csupán fényelvonás,
büszkeség, mit e csillagtól kiharcolt
az erkölcs és a kauzalitás,

tudom, és ez rettentően lehangol.
E kettősségtől gerincem roppan:
végtelenül undorodok magamtól,
és nem szeretek semmit sem jobban.

A koponyacsont kemény, de hiába,
testem barázdált ego-centruma
terjeszkedni kezdett minden irányba,
anyagnak, tér-időnek lett ura,

s mint lyukas zokni, amit túlhordanak,
Ahogy megnőtt a folt, úgy eltűnt a nap.

V.

Ahogy megnőtt a folt, úgy eltűnt a Nap.
Bolygónk kering a folt körül bután.
Az éjbe veszett eszmék vonyítanak
uralkodni a rendszer döghúsán.

Míg csemegézünk a kiélt pátoszon,
az elszáradt növénycsonkok felett,
az idő visszhangja köztünk átosen,
és megborzongatja a közeget.

Nincs már mit mondanunk, nem mozdul a száj.
Feledjük az írást, a beszédet,
s mert magunkhoz szólni mégiscsak muszáj,

új nyelvet izzad ránk az enyészet.
Lámpáink fénye egy másik testre jár –
pislog a Hold: foszló fény-vetélet.

VI.

Pislog a Hold, csak foszló fény-vetélet,
látványa Földre gyöngén érkezik.
Egy halványsárga, oszló lényre téved,
és szemgödrében eltemettetik.

A feledésnek már hosszú partja van.
Az emlékeknek udvar sem jutott,
csak egy diófa, s mi madárdaltalan'
és korhadón magára hagytuk ott.

Tűz terem abból, mit tettünk egykoron.
A fa alatti rőzse lánggra kap,
s a szörnyű égre ég rá gyermekkorom.

De első dobbanása megragad
fejletlen szívemnek lent, a halmokon –
csonthéjában zörgő diódarab.

VII.

Mint csonthéjában zörgő diódarab,
hangot hallat minden mozdulattal,
egy gondolatnyi részen a hús alatt
leglényegünk, ha csendet tapasztal.

A sörösüveg szétrobbanó bája
vonzott, ahogy a térkövekre ért,
s a könnyűdrogok metafizikája
fodrozta belső bolygónk tengerét.

Élveztük, ahogyan talpunkba álltak,
bírtuk akkor is, ha fájt, ha vértett,
zöld szilánkjai az el-nem-múlásnak.

S ha olykor untuk az öröklétet,
elképzeltük, harsogtuk: nem lesz másnap!
Összetörve hangosabb az élet.

VIII.

Összetörve még hangosabb az élet.
Saját személyisége tépi szét
az embert, és fájdalma, hogyha érett,
tüdőbe nyújta zajgyökérzetét.

Az anyag kötése lassan elenged.
A tömegvonzás neki már kevés,
káossal készül megcsalni a rendet –
Az apokalipszis szeretkezés.

Elmozdul helyéről az első elem,
a gépezet szárazul felköhög,
belekezd, mint húszévesek helytelen

táncokba. Karmol, ordít és pörög.
Sötét húsából szívárogo a jelen,
felszakadnak roppant csillagködök.

IX.

Felszakadnak a roppant csillagködök –
rossz mozdulat során a varratok.
Megalvad az idő a sebek fölött,
a rend halovány, a zavar ragyog.

És emlékek sajátmozgása indul.
Túlnőnek bolygón, hippokampuszon.
A mások múltja színes pernyeként hull
szemünkbe. *Ülmi lassú, zöld buszon.*

*Vagy kabátleöntve állni víg, arany
teremben (ez foltot hagy, advokát).
Rőtőlő domboldalról nézni gondtalan
ikercsillagok közös alkonyát.*

Figyelmünk most letűnt gyönyörbe vész.
Még rendszerűnek látszik az egész.

X.

Most még rendszerűnek látszik az egész,
a pillanatból csöndet hajtogat.
Testükkel a látszat együtt rezeg, és
megbabonázza az állatokat.

Majd rügyet fakaszt a kétely, bár a szem
egyszerre észlel minden évszakot.
Nem foghatja fel partból kinőtt fa sem
a szél hordozta tengerkék szagot.

Mikor kezdődött oszlása a ködnek?
Mióta, hogy egy árnyék sem mozog,
és mióta, hogy csak éppen működnek
a létfenntartó mechanizmusok?

Megérezem, ahogy a Földdel szédülök:
egy ütemre vernek mind a délkörök.

XI.

Egy ütemre vernek mind a délkörök,
mintha egy sámánt, ahogy tántorog,
óvva kísérnének két világ között
a bölénybarna indián dobok.

Míg próbáltuk befogni a kinti hőt,
mi balszerencsés állat-emberek,
térként tudtuk elképzelni az időt,
s anyagnak érzékeltek a teret.

A régi nyelv e tévképzetek nyelve.
A régi nyelvnek nincs erélye itt,
önmagunkban elszavalni az elme
kimondhatatlan költeményeit.

Az új nyelven szól minden szívverés,
de Isten nem hall – nincs, vagy félrenéz.

XII.

Az Isten nem hall, mert nincs, vagy félrenéz.
Hogy szemmel tart, ítélkezik, szeret,
kártékony és gyermeteg elképzelés.
Emberek írták a törvényeket.

A halak tátogása rég partra ért,
a birkák már mind le vannak ölve,
a macskakőre száradt bikavért
könnyű záporok mosták a földbe.

Minden rettentő közelinek tűnik:
gázóriások, holdak, üstökösök,
s mi alig jutottunk a világúrig.

A vonzalom részecskéim között,
mint szerelem, elhűl, megszűnik –
milliárd apró darabra török.

XIII.

Én milliárd apró darabra török,
kiúz, akár egy démont, az anyag.
A zodiákus keresztjén feszülök,
átfúrják kezeim a sugarak.

Nincsen túlvilág, és nincs anamnézis,
elfelejtenek, mint az álmokat.
Semmiért pusztulni pazarlás, mégis,
egy tudat, egy test – nem nagy áldozat.

Az intellektus – mondják – mint pávatoll
virul csupán. Hát ennyit ér az ész?
Nem segít. Küllőn, spirálon áthatol

az éhes, burjánzó, sötét penész,
vékony sávot hagyva a jónak, ahol
egyben maradni, élni túl nehéz.

XIV.

Egyben maradni, élni túl nehéz.
Könnyen múlok, aggodalmatlanul.
Lótuszban ülök. Mint sűrű, sárga méz,
feltör a fény repedt bőröm alól.

Most, hogy látom torkolatát a létnek,
külön sejtenként csodálom magam.
E planétát hagyom, kutyák egyék meg;
csak az jöjjön velem, mi céltalan.

Ez volt hát a világ: kedves átmenet
a végtelen űr szálaiba szőve.
Sziromnyi rend megbontani a teret.

Még mielőtt lényem összetörne,
s az időtlenségnek nyújtának kezet,
belemarkolok égi mezőkbe.

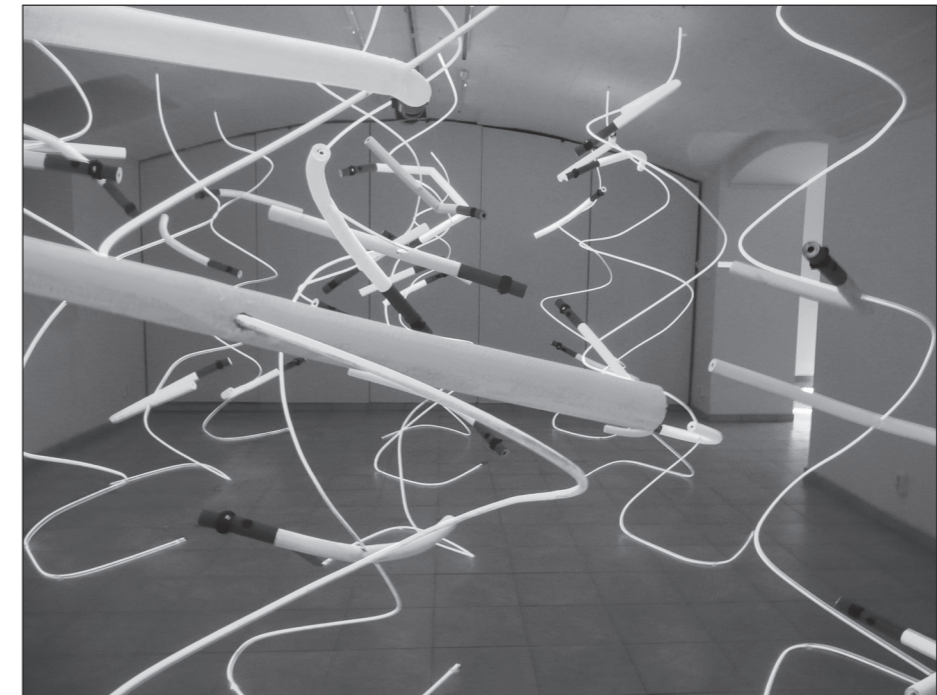
Napszonett

Belemarkolok az égi mezőkbe,
lyukas kezemmel őrlök csillagport,
körém szórom, ha már nem vetkőzöm le,
hogyan létezem növekvő napfolt.

Ahogy megnőtt a folt, úgy eltűnt a Nap.
Pislog a Hold: foszló fény-vetület.
Mint csonthéjában zörgő diódarab,
összetörve hangosabb az élet.

Felszakadnak roppant csillagködök.
Még rendszerűnek látszik az egész.
Egy ütemre vernek mind a délkörök,

de Isten nem hall, nincs, vagy félrenéz.
Én milliárd apró darabra török,
egyben maradni, élni túl nehéz.

Mengyán András: *Hangkért* / interaktív installáció (2010; festett alumínium és műanyag cső, infravörös és ultrabolya fény; 260×500×360 cm)

Utalólapok, A-E.

A, mint A

A családomban nagyon jól tanuló gyerekek vannak. Anyám engem küld mindig a pékhez kenyérért. Hessz bácsi, amikor odaérek, rögtön feldob erős karjaival a plafonig, és utána egy apró, fehér cipót a kosaramba rak, ami csak az enyém. A pékség a közelünkben van, az országút mellett. Menetben olykor látom Horthy Miklóst, Magyarország kormányzóját, amint Gödöllő felé száguld az autóján, a gépkocsija mellett motoros kíséreléssel.

Tízéves vagyok, amikor kitör a II. világháború. Két nővérem már intézetben tanul. Ez az intézet az I. világháborús hadiárvákat gondozza, de apám halála után a rendőrárvákat is befogadja, s fejenként 50 pengő jár a tartásukra. Gyönyörű intézetet varázsolt az igazgató a Városmajorban, a Major utca és a Bánfy utca sarkán, egy többemeletes házban. Ha jól emlékszem, rendőrárvák valójában hárman vagyunk. Kilencvenkét lány, a négy kicsin kívül, akik a pedagógusok gyermekei, mind 14-18 éves, sokuk szülei a kormányzathoz tartoznak. Rájuk mindig zongoratanárnők várnak, szabad idejükben zongorázni tanulnak, s erre számos termet tartottak fenn.

Amikor a németek bevonulnak Párizsba, Marianna néni az ebédlőben jelenti be az eseményt, mind a mai napig érzem a fájdalmat a drámai hangjában, amikor elmondja, hogy a németek eltiporták a francia hadsereget, akik ezt hagyták, hogy a sok műemlék ne pusztuljon el, s nem álltak ellen.

A, mint Ajándékgyerek

Első unokám ovis, és meghallja anyukája, hogy beszélget két ovistársa szüleivel, akik Palikát, aki harmadikként született a családba, igazi Ajándékgyereknek tartják.

A nyolc éves Rozival közös szobában alszanak. Palika elmondja a nővérenek, képzelj, Rozi, én nem is anya-gyerek vagyok, hanem egy ajándékgyerek. Palika tárgyilagosan és érzelemmentesen közli.

Erre a szülők bemennek a gyerekszobába, gondolom, nem tárgyilagosan, de sok szeretettel elmagyarázzák, hogy ő igazi, saját gyerek, csak azért mondják ajándéknak, mivel az ajándékot mindenki szereti.

A, mint A két nyíl!

A gyermek Sanyi betegen fekszik, otthon. Egyedül van, unatkozik. Kap, talán a névnapjára, egy gyönyörű, rézből készített íjat. Még látom, a szüleinél, a szekrény tetijén hever, éppen csak le kell porolni, használatba kerülhetne, de mivel nekünk három lányunk születik, számukra nem való, nekik lánykajátékokat vásárolunk.

A második emeletről, ahol él a Mórocz család, belátni a szomszéd udvarába. Ott kárálnak a tyúkok. Egyszer csak, a szárnyait rángatva eldől az egyik. A természetes gazdasszony lehajol mellé, amikor nyíl fúródik a fenekébe. Nagy botrány! Sanyinak kétségtelen, hogy rendkívüli a kezűgyessége, de azért két nyilat kilőni egymás után!

A, mint Anyi levele Sanyihoz

Drága Fiam!

Veszprém, 1945. IX. 1-én

Kimondhatatlan örömet szerzett leveled, az első levél, amit nyolc hónap óta Tőled kaptam. Szerencsére már előbb is kaptam rólad hírt. Némethy néni mesélt először találkozásokról, no meg Farády Karcsi beszélt sokat kalandos sorsokról. Karcsi ma még otthon van, és gondolhatod, hogy fáj a szívem, hogy Te nem jöttél. Természetesen Sanya sincs még itthon, és sajnos róla nem is tudok olyan pozitív hírt, mint rólad, csak Takácséktól hallottam, hogy Takács Pitykóval együtt vannak Lübeck Neustadtban, de senki sincs, aki látta, vagy beszélt volna vele. A jó Isten adná, hogy hamarosan Ő is életjelt adjon magáról. Habár a háború Veszprémet majdnem teljesen megkímélte, mégis rettenetes napokat éltünk át. Elsősorban is egy nagyon fájdalmas veszteség ért bennünket, mert szegény Nagyapi – bármennyire is szeretett volna megvárni benneteket – február tizenhatodikán hirtelen meghalt. Már egy idő óta gyengélkedett, de egy óráig sem volt fekvőbeteg, és annyiszor mondta, hogy benneteket meg szeretne várni, hogy még egyszer láthasson. Nem sikerült szegénykének, mert régi betegségéből kifolyólag hirtelen műtétre volt szükség, és a műtőasztalon meghalt. Nagyon-nagyon hiányzik! Az érzett bánat és az értetek való aggodalom keservessé tette azokat a hónapokat, amiket nélkületek eltöltöttünk.

Ma úgy vártalak haza, hogy szinte fanatikusan hittem megérkezésedben. Szüreteltünk, és én mindig vártam, hogy egyszer csak megjelenj a szőlőben. Azért írok ilyen kapkodva, mert a szőlőbe hozta a hírt Báthory bácsi, hogy reggel megy egy amerikai katona Passauba, és küldhetek levelet. Hát egész napi szüretelés után most este írok. A borítékban lévő másik levelet juttasd el a címzetthez, Magda néni barátnőjének a férjéhez.

Attila orosz fogságban van, méghozzá valószínűleg Oroszországban. Magda néni semmit sem tud róla. Emma tanti is meghalt szegényke január ötödikén.

Nagyanyi elég jól megvan, de már türelmetlenül vár benneteket, és sokat búsul. Nagyapi után Api megint átvette a paloznaki gazdaság vezetését, jól van, és rendületlenül hisz abban, hogy minden baj nélkül mindketten szerencsésen hazaértek. Bözsike férjhez ment, de azért még velem együtt jár hivatalba.

Isten veled, édes, drága fiam! A közeli viszontlátás reményében sok, sok csókot küldünk mindannyian

Anyi

A, mint Anyihoz és Apihoz írt levél

Kedves Anyi és Api!

Wuppertal–Lichtscheid, 1949. december 2.

Már második alkalommal próbálok Wuppertálból életjelt adni magamról, nem tudom, az elsőt megkaptátok-e. Számítva minden eshetőségre, megismétlem most előbbi levelem lényegét.

Tavaly december 20-án indultunk Érsekújvárról. Útirányunk Pozsony–Breslau–Lissa–Halle–Jena–Nürnberg. Vielseckből két hét múlva Stettinkbe mentünk. Itt pár hetes kiképzés után olyan közel jött az orosz, hogy kidobtak bennünket az Odera mellé kb. húsz km-re délre Stettintől. Eleinte csak állásokat építettünk, de az orosz nemsokára felzárkózott az Odera túlsó partjára, és egyszerre első vonalban találtuk magunkat. Hála Isten, az orosz nem csinált nálunk semmi vállalkozást, csak lőtt bennünket rendszeresen mindennap. Így ment ez több mint egy hónapig. Végén már úgy megszoktuk a sok aknát meg gránátot, hogy rá sem hederítettünk. Április elején megjött a leváltásunk. Pár napos kódorgás után huszonhat kilométerre az Odera mögött harmadik vonalba raktak bennünket. Itt SS-kiképzőket kaptunk, és minden jel arra mutatott, hogy az SS be akar olvasztani magába. Zászlóalj-parancsnokságunkra ma már meg is érkeztek az SS-egyenruhák, de kiosztására már nem került sor, mert az orosz ápr. 20-án áttört négyórás pergőtűz után az Oderán, és ápr. 25-én felzárkózott eléink. Közben 24-én és 25-én összesen kb. ötven csatarepülő-támadást kaptunk gépágyú-géppuskatűzzel és természetesen bombázással.

Szerencsénk volt. Mindössze két könnyű sebesültje lett a századnak.

Másnap éppen a századparancsnoki állásban voltunk. (Hogy el ne felejtsem, mi Pitykóval elejétől fogva jelentő futók voltunk a századtörzsben. Nagyszerű beosztás.) Mikor az állandó alacsony táma-

dások egy rövid szünetében berohan hozzánk egy fiú az állásokból, és jelenti, hogy itt az orosz. Először nem hittük, de azután feltűnt, hogy a szemközti dombokon leereszkedő katonákat nem bántják az orosz csatarepülő, sőt előttük tisztítják az utat.

Gyors telefonálás után zászlóaljparancsnokunk saját szakállára kiadta a visszavonulási parancsot, és mi a legnagyobb csatarepülő-tevékenység közben elhagytuk az állásokat, mikor az orosz alig kétháromszáz méterre volt előttünk felzárkózva, sőt már szórványosan aknázni is kezdte a falat.

Nem részletezem tovább a dolgot. Elég annyi, hogy bennünket megnyomtak a keleti fronton, mire átszaladtunk a nyugati frontra úgy, hogy a páncélos ékek állandóan a sarkunkat harapták, sőt egyszer el is kaptak, de két nap, egy éjszakás állandó meneteléssel kibújtunk a harapófogóból, és május 3-án hajnali fél négykor találkoztunk az előrenyomuló amerikai hadsereggel.

Ezek átadtak az angoloknak, akik felszállítottak bennünket Schleswig–Holsteinből kb. Kiel–Lübeck vonalába félúton Neustadt város mellé. Itt voltunk októberig, amikor idehoztak Westfáliába, a Ruhr-vidék kellős közepébe, Wuppertálba. Itt várjuk a hazaszállítást, ámbar lehet, hogy nem várjuk meg, hanem előbb hazaszökünk, mert olyannal biztatnak, hogy esetleg ránk csak tavasszal kerül a sor.

Meglehetősen jó dolgunk van. Mi vagyunk Pitykóval mint orvoshallgatók a zászlóalj-gyengélkedő vezetői. Mi lakunk az orvosi szobában egészen külön a többiekkel. Még két fiú lakik velünk. Egy festőművész és egy idősebb fiú, aki egy gyógyfürdő-igazgató. Szobánk nagyszerű meleg, néha alig lehet kibírni. Mellettünk van a fürdőszobánk (igaz, hogy kád, az nincs), mellette pedig a rendelő. Még egy szoba tartozik ide, ahol a két szanitéc lakik. Ezek mást nem csinálnak, mint a takarítást és rendben tartását ennek a négy helyiségnek, mely egészen külön folyosón van.

Mindent nap kilenc-fél tízig van rendelés, utána szabadon rendelkezünk az időnkkel. Holnap 13-22 óráig kimenőnk van a városba (400.000 lakos).

Ami az egészségemet illeti (tudom, Anyi, ez érdekel legjobban), nincs és nem is volt semmi komolyabb bajom, sőt. Meggyógyult a gyomrom is. Az otthoni étvágytalanságomnak semmi nyoma. Jól vigyáztatok, ha hazamegyek, hát kieszek Benneteket a vagyontokból. – Ha ugyan otthon is van elég?

Itt meglehetősen rossz hírek járnak Magyarországról, bár ezek valamennyien pesti eredetűek. Úgy gondolom, otthon jobb lehet a helyzet. Ádámról még semmi hírt nem hallottam, bár eleget nyomoztam utána. Még az alakulatot sem tudom, hol lehet. Januárban Van der Berlinben voltak. Hát otthon hogy vagytok? Nincs semmi bajotok? Nagynyi hogy van? Sajnos mind olyan kérdések, melyek engem nyugtalanítanak, de hiába kérdezem, nem tudok válaszolni. Azért megpróbálhatjátok, sőt próbáljátok is meg a választ Németországba valakivel kicsempésztetni, innen azután már postán megkaphatom.

Most Nagynyinhoz volna pár szavam. Kedves Nagynyi! Ha már azt a levelet megírták (talán még Api is ír bele), és megpróbálhatják hozzám eljuttatni, hát zárják be a borítékba legalább egy lavór Nagynyi készítette barátfülének a szagát. Mert talán még attól is jóllaknék. Sőt megsúgom, talán még a kelkáposztát is megenném. (Egy hete mást sem kapunk. Brrr!)

De zárom soraimat, majd legközelebbi alkalommal másról írok ilyen sokat. Van miről. Gizit, Géza bácsit, Mártit, Ilonkát, Iluskát, az összes ismerőseket, Benneteket pedig sok-sok szeretettel csókol

Sanyi

Á, mint Ádám, 2010 karácsonyán meghalt

Sanyi testvére vonaton hal meg, csendben. Elalszik, s Budapesten, a Déli pályaudvaron a vonatot takarító asszony észleli, hogy elment.

B, mint Bajor

Tizennégy éves koromban a városmajori intézet diákjai adták a műsort a Vigadóban. Magam verssel készülök fellépni. Előkelő vendégek érkeznek, mint a főherceg és debreceni születésű tanítónő felesége – ők utóbb kétszer meg is látogatnak az intézetben. Mesélik az igazgatónőnek, beszélgetek velem, s jó lenne, ha színész válna belőlem. De én azt válaszoltam, hogy sok rosszat hallottam a színésznőkről. Ezen nevetnek. Én meg bizonygatom, hogy a füzérkomlói barátnőm, Mészáros Irénke

regényeiben mennyi rossz van róluk leírva, továbbá az anyám gyakran emlegette őket mint rendőrök fejét elcsavarókat. Az igazgatónő hosszan faggat arról, mit is gondolok Bajor Giziről.

Később háromszor látom színpadon Bajor Gizit. Emlékszem, első vagy a második sorban ülök, Lope de Vega *A kertész kutyáját* játsszák. Bajor Gizi arca túlfestett. Amikor elkezd játszani, menten elbűvöl, csoda, hangja édes és csillogó. *Karenina Anna* szerepe a második. Valamiért tizenkét egységre szabdalja a darabot a rendező, nem értem, miért, nem szeretem a depresszív hősnőt sem. Bezzeg az Ármány és szerelem grófnőjeként csodálatosnak mutatkozik. Máig emlékszem az igazgatónő, Klári néni elnyújtva mondott, darabokra esett kérdésére: Mit gondolsz te Bajor Giziről?

B, mint Balett

Egy régi emlék jut eszembe, és mindig nevetek rajta.

Hermína lányom néptáncos. André-Pierre, a vőm száznyolcvankét centiméter magas mackó. Bella, a leányuk csak úgy alszik el, ha szülei balettoznak az ágya mellett. Híres, kék, szép szemei kitágulnak. A szülőknek bizony sokat kell táncolgatni, amíg elalszik.

André-Pierre a legdrágább apa.

A régi fotók jól mutatják a gyönyörű babát. Nekem legjobban az a fénykép tetszik, ahol André-Pierre ágyon fekszik, mellette Bella pólyában, és az apja áhítatosan nézi kis újszülöttjét.

B, mint Bandika, azaz Bandó

A jó Isten kedvében odafektetni az anyja mellé. Mindig mosolyog. Ha vásárolni megyünk, rá se néz a csokikra. Én szólok, hogy bármit megvásárolhatsz magadnak. Azt mondja, tudom, Mamika, soha nincs pénzem. Én soha nem mondom, hogy kevés. Már nyugdíjas vagyok, a szülei pedig Pesten élnek. Bandó itt lakik velünk, s vagy Sanyi vagy én megyek érte az oviba. Sokat tartózkodunk a nyaralóban. Papával horgásznak, én úszni tanítom. Gondos nagymamaként kirázom a kiskabátját, és új zsebkendőt rakok a zsebébe. De egy alkalommal a világ legjobb gyereke rám ripakodik, miért túrom fel a zsebet. Egy kis óra van benne. Emlékszem, hogy elviszi az oviba a drága helikopterét, amit másnap, úgymond, nem talál.

A barátnőmmel megbeszéljük, hogy az órát visszaviszi az óvodába, valami látható helyre elhelyezi. Nem akarom, hogy a „legjobb gyerek” miatt valaki felnőtt példabeszédet celebráljon. Délután Bandóért én megyek. Nem a megszokott megállóban szállunk le, mert megmutatom neki a jogi egyetemet, ahol az apja tanult, aztán bemegyünk a rendőrségre, mert elkészült a személyi igazolványom. A rendőrség nagy kapujánál Bandó lecövekel, és könnyekkel a szemében azt mondja: Mamika, hogy vagy képes engem bebörtönöztetni!?

B, mint Betűrend

A munkába állás első fél évében megtudom, hogy az új könyv az nem könyv, hanem szerzemény. Átvétele után a könyvtár nevét fogom bepecsételni. Majd a kiadványt felszerelem Cutter-számmal, azaz elvégzem a betűrendes besorolást, és ráhelyezem a raktári jelzetét, és ezek révén szakrendbe illeszthetővé teszem. Elvégzem a címléírást: írógéppel a katalóguscédulára írom a könyv fő adatait. A tudományágak és alszempontok szerint felveszem a jellemzőit, ekként érvényesítem az ETO szempontjait, s így elkészítem a szakozást.

Minden besorolási szempont külön cédulát kap, a törzskatalógusban pedig a könyv leírás adatain aláhúzással jelzem a cédulák számát. Ezt követi a cédulák lerakása a katalógusba betű-, szakrend stb. szerint. A katalógus (a cédulák tárolása katalógusszekrényben) szerkesztése, pl. osztólapok berakása a katalógusba megkönnyíti annak használatát.

A könyvtáros feladata a kölcsönzés: a beiratkozás, a személyi adatlap és kölcsönzési jegy megírása, a kölcsönzési díj kiírása, beszédese, erről nyilvántartás vezetése a kölcsönzési naplóban vagy kartotékrendszerben, egyben a határidő lejáratának figyelése, a határidő meghosszabbítása, felszólító lapok írása, a késedelmi díj beszédese.

A könyvtárosi munka időt rabló része a könyv rendezése a polcokon, a rukkolás: ha tele van az adott polc, úgy csinálunk helyet, hogy áttoljuk, vagyis rukkoljuk a következő polcra; a visszahozott könyvek visszapakolása, a visszaosztás a betű- és szakrend figyelembe vételével; a duplumok, azaz fölőspéldányok leszedése, selejtezése (pl. a könyv elhasználódása vagy rongálás miatt), illetve a leltározás: meghatározott idő szerint a könyvtári állomány teljes ellenőrzése, a hiányok törlése (törlési jegyzék, régen fogyási napló) megírása, a dezideráta- (kívánság-) katalógus vezetése: pl. az olvasói keresések, vagy az állományból hiányzó könyvek, ezek pótlása pl. antikváriumból, az előjegyzések figyelése, az olvasó kiértékelése és a könyvtárközi kölcsönzés (átkölcsönzés) intézése: kérelplap megírása, elküldése, a könyv fogadása.

Periodikusan visszatérő feladat az éves terv előállítás, az éves jelentés írása, pl. statisztikai adatok, a forgalmi napló (látogatók, kölcsönzések számainak rögzítése), a működési szabályzat megírása, a folyóiratok nyilvántartása (cardex rendszer), állványra való kirakása, kisnyomtatványok tárolása papucsban, év végén kötetekre való elküldése vagy tékázása vagy selejtezése és a leltárkönyv-vezetés, a címleltározás (minden könyvről külön), illetve a csoportos leltár (tételenként).

S nem hanyagolható el a faliújság szerkesztése, az olvasók közérdekű információkkal való ellátása, az olvasók tájékoztatása, az olvasói kérelmek továbbítása a raktárosnak, az olvasótermi rend betartása, ajánló bibliográfia készítése pl. egy adott korcsoport, érdeklődési kör, ünnepek stb. alapján, és az irodalomkutatás, a könyvajánló írás, könyvtári órák, foglalkozások tartása, a könyvtár bemutatása, különös tekintettel a könyvtári rendszer felépítésére. No és ankétek, irodalmi estek szervezése.

Számomra a harmincöt év könyvtárosságban a legvonzóbb a dezideráta-katalógus vezetése volt.

B, mint Bohém

Sanyi veszprémi konzervatív családból származik, annak ellenére bohém barátai is akadnak, akik lassan elmaradnak tőlünk. Én mulatok ugyan rajtuk, de nem szeretem a káoszt, amely természetes velejárójuk, mint rókával a rókaszag. A barátok szabadosan beszélnek, még a gyerekek előtt is.

B, mint Bohémélet

Hermina zenei iskolába jár. A helyi színházban a gyerekek prózai darabokban játszanak, jelen esetben Puccini *Bohémélet* operájában statisztaként szerepelnek. A baptista lelkész kislánya és a mi Herminánk egyaránt szerephez jut. Nem énekelnek ugyan. A premieren is ott kell lenniük. De hogy egyedül, kérdés nélkül színházba menjenek, azt álomban sem gondoltam volna. A lelkész lányának anyját megkérdezem, hogy élük meg ezt az estét? Én túlságosan vagánynak találom a lányukat. Az anyja szép macskaszemét az égnek emeli, a „vagány” szó szinte fejbe vágja. Az Istennel akar szembesülni?

B, mint Bor

1954 áprilisában férjemmel a veszprémi Margit templomban fogadunk hűséget egymásnak. Anyósom őszinte szeretettel vár. Apósom igazi úr, akiben örömmel felismerem Sanyi és testvére, Ádám természetét. A papa saját olaszrizling borát tölti a poharakba. Nagyanyi hallgat, elvált s máris újra házasodott asszonyként, ráadásul egy gyerekkel, amelyik nem a férjemtől van, nemigen tetszhettem neki, de különleges esküvői ebédet produkál. Húsleves, galambhúsból, cérnametéllel, borjúbécsit, hideg, hagymás burgonyasalátával. No és dobostorta a Mackóból. Otthon pörkölt kávéból forrázott törökkávé, tejszínnel.

Addigra akad munkám is. Sanyival megbeszéljük, mivel a jövedelméhez társuló segédkönyvtárosi fizetésem lehetővé teszi, egy panzióba költözünk. Két hét múlva anyósom arra kér, amíg nincs lakásunk, addig lakjunk náluk. Néhány hónapig reggelenként az anyósommal együtt rohanunk a hivatalokba.

Akkor indul papa is munkába, miután megreggelizik. Papa ezzel egy időben a Városi Tanács agronómusává avanszál. Egykori intézője, a komcsi főnök beosztottjává válik! Ő nagy tudású, intelligens ember. Szép, mély baritonja van, zeng, akár Sanyinak és az öccsének.

Nagyanyi bevásárol a piacon, én a boltból hazaviszem, amit kell. Kizárólag egyszer veszekedünk, nagyanyi az oka. A férjemmel színházba indulunk, amikor nagyanyi megkérdezi, ki fogja felmosni a konyhát? Anyósom, aki amúgy nemigen mer szólni, akkor felkiált: De anyám!

Lehúzom a kosztümkabátomat, és komótosan, rendesen felmosom a követ. Sok-sok év alatt ez az egyetlen kellemetlenebb esemény.

Sanyi és Ádám kiskorukban a bérház rémei. Sanyi az idősebb rém, ha a papa elnászpángolja, akkor nagyanyitól az Ádám is kap. Sanyi a kedvenc.

B, mint Buszozás és fakanalazás

Hermina szól az apjának, milyen jó lenne, ha autó helyett vonatot vásárolna nekünk. Mondom, vonatunk nem lesz, de kapnak harminc fillért, és mehetnek buszozni. Szólok Edinának, ma hajmosás lesz, s nyolc órára legyenek itthon. Besötétedik, mire hazaérnek. Nagyon dühös vagyok, és előkerül egy fakanál. Herminának mondom, hogy külön megverem, mert láttam, hogy egy angolkóros kislányt az utcán megkerget. Erre olyan hangos kiabálást produkál, hogy szegény fakanál alig mert egy-két ütést adni a popsijára. Edina nem sír, de papírújságokkal megbéleli a nadrágját. Fakanalat a továbbiakban csak főzésre használok.

C, mint C

Cica, cirnos, cakkos.

Cs, mint Család

Nekem öt bátyám van, én tizenegyedik gyermekként születek. Apám a születésem előtt négy hónappal meghal. Jellemző két legnagyobb bátyámra, amikor észreveszik, hogy a bába, Magyariné ne akar hozzánk jönni, Miklós bátyám szól az öccsének, hozzál gyorsan seprűt, mert mindig ez az aszszony hozza a gyereket!

Cs, mint Csecsemőhalál

Hermina 3-4 hónapos korában Edina berohan a konyhába, anyu, gyere, nézd meg, Hermina sötétké. Kirohanok a gyerekszobába. Nem tudom, hogy mit csináljak, de a lábát kezembe fogom, emelem, majd pedig ütögetem a hátát, kis testét, megszállottan dörzsölöm az arcát, biztosan sok hülyeséget csináltam. Akkor észreveszem, hogy lélegzik. A kék színe estig megmarad. Később olvasom egy folyóiratban, hogy Dániában sok csecsemő meghal, állítólag azért, mert divatba jött a kisbaba hasra fektetése, s orrlíkon át még nem tudnak jól lélegezni.

Cs, mint Csibor Laci

Az utolsó háborús nap délutánján sétál kis öccsével, amikor alulról jön egy repülő, és gépfegyverrel leöli őket. 1945. április 4-én.

Cs, mint Csille

Sanyi későn érkezik haza, Hermina pedig egyáltalán nem ért vissza. Kirohanunk a téglagyárba, a kutakba is benézünk. Megkérdezzük a gyerekeket, felnőtteket, de Herminát nem látta senki.

Hermina otthon vár minket. Izgatottan meséli, hogy egész nap téglákat vitt a kemencébe, csillével. Tizenhárom éves.

Mi mereven nézzük. A megható amerikai film végén legalább kétperces ölelés következne. Optimista, de dühössé vált férjem és jómagam hófehér arccal indulunk a dolgaink után.

D, mint Desszert

Hermina karácsonyra doboz desszertet ajándékoz. Sanyi rögtön megkóstolja. Látja, minden darabka meg van rágva. Kicsi fogak nyomait őrzi valamennyi csokoládédarab. Ügyesen, csinosan a helyére van rakva minden egyes darab. Hermina négyéves korában már ismeri a csokik árát. Sanyi és én még éjjel is felnevetünk Hermina torkosságán.

D, mint Dog

Sanyi Edinát a második emeletre hozza. Nagymama és az apósom mindketten segítenek a gondozásában. Egyszer nagymama elmegy Edinával a piacra. Egy dán dog nekirohan a kislányunknak, karmaival fel is szaggyatja a szövetet a télikabát hátán, és egyszerűen meghágja. Szegény Dédi magából kikelve rohan haza.

Még el se tudja mondani a szörnyű megszegeyenülést, amikor nyílik az ajtó, és abban a pillanatban beront a dög. Most azonban rá se hederít Edinára, csak Dédi érdekeli, ledönti és igyekszik meghágni. Vállfát kapok fel a varrógépről, és visongva ütöm, szapulom a jószágot. Kinyitom az ajtót, és kitzszkolom. Elszalad. Rátapasztom az ajtóra a hátamat, és úgy érzem, kiugrik a szívem.

A büszke nagymamát megtöri a blamázs. Galamblelkű anyósom idővel mindent rendbe hoz, bár olykor a veszprémi utcagyerekek kinevetik, ha nagymama átsétál előttük. Tulajdonképpen ezért marad el az Óváros térről.

Ádám csak annyit szól az egészhez: Na, ez volt nagymama utolsó sikere!

D, mint Dutyi

1970-ben Edina és én majdnem dutyiba kerülünk. Edinát az érettségije után Ádám Kölnbe hívta bébiszitternek az egyik barátja családjához. Edina csodálatosan érezi kinn magát, perfektül megtanul németül.

A rendőrségen elmondjuk, hogy a kisfiút, akit gondozott, szeretnénk meghívni hozzánk. A rendőrtiszt dührohamot kap, hogyan merészelünk mi kérni, amikor már akkor is csalást követtünk el, amikor Edina bébiszitterként dolgozik Németországban. A szeme sárgás színű, a pupillája tühegynyire összehúzódott.

Anyu, láttad, milyen a szeme? Igen, megdöbbenő a szeme. Ma is összerázkódom a tekintetétől. Olyan, mint annak, aki leskelődik, és rajtakapják.

E, mint Ez a történet csak 18 éven felülieknek való

Sanyi vékony zsinórt kötöz a WC-lehúzóra. Kimászik a kis ablakon az udvarra, és a barátokkal onnan figyel, mikor megy a kisasszony a ház legkisebb helyiségébe. A zsinórt megfelelő időpontban megrántják. Égig hatoló sikoltás hallatszik. Sanyi szájából is hasonló, égig sikoltó hang jön ki hamaosan. Tettéért óriási verést kap.

É, mint Életöröm

2013. márciusi éjszaka. A televíziót lezárom. Magányos ember néha a levegőbe beszél, de a szavak magamnak is furcsák, s kicsit elgondolkozom ezen. Reggel. Szokásos munkák, rendrakás, stb. Hermina, te mindig nyolckor hívsz telefonon Franciaországból. Hablaty szavak jönnek ki a számból. Mondod, anyu, ne hülyéskedj! De azonnal hívod a magyarországi mentőket.

Rutinvizsgálatok, CT után ágyba fektetnek. Vízitkor Dr. Feledy főorvos vesz a gondjába. Sanyi éveken át volt a betege. Egy vizsgálati alkalmon a főorvos kérdezi Sanyitól, hogy hány óra van? Fogom a kezét, és érzem a szorítását, várja, segíts nekik. Szívszorító, hogy nem szabad helyette válaszolnom.

Dr. Würth professzor átvisz az osztályára, ahol számos vizsgálatot elvégeznek. Otthon a háromhetes influenzám megvisel, ugatok, fuldoklok, az orrom bedugul. A háziorvosom 2013. május

5–22-ig a Rehabilitációs Osztályra utal, mert a súlyos cukrom miatt igazán rossz állapotban vagyok. Rajtam kívül két nőbeteg fekszik a kórteremben, az egyik a húsvéti időszakban hazamegy, de a másik, amúgy részeges vén banya, akinek a lányai kis fiolában hordják be az alkoholt, nem, hogy közben el tudjanak menni a tengerpartra pihenni. Éjjel odalopakodik mellém, a bűzölgős alkoholos szagával hozzám hajol, és az arcomat meg akarta simogatni a kezével, hogy ébren vagyok-e? Ordítok, hogy ne merjen hozzám érni. Éjjel a folyosón dekkolok. A lánya az urológián dolgozik, a férje a helyi Adóhivatal elnöke.

Állapotom tíznapos otltélem után igazán jó, a nővérnek megmondom, szeretnék elmenni. Azonnal hazaszállítanak. Nem merem elmondani a szobatársnőm mocskos szavait, még beledöngölnek a parkettába. Az én háziorvosom is jó barátságban van a főnővérrel, ő pedig az urológiás nővérrel, akinek az anyja az alkoholista banya.

Hermina egy hétig ügyel rám. Utána Évi következik. Addigra kiderül, hogy az Életöröm és Napfény Idősoththonba kerülök. Edina visz be. Szép nagy terasz, kellemes nagyszoba, fürdőszoba, konyha, ápolt közkert, különleges növényekkel. Az Életöröm szóhoz konyhai ételek, vastag rántások, meg nem rágható húskok, édes sütemények társulnak.

Edina három hétig lakik velem. Herminának és neked, Évi, az a gondotok, hogy a lakásom fürdőszobájába a hideg hallon keresztül kell menni, ami egyébként temperált. Sanyi halála óta a fűtetlen hallon keresztül iparkodok a WC-be.

Fajó János: Formahajlítás (1980; szitanyomat, papír; 1000×700 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 2006.19.1.)

Várakozás

1.

Ha rátalál végül,
megszűnik, hitte,
feloldódik a kimondott szóban.
Ezer színében ragyog majd fel neki,
eltávozik tőle az éjjel.
– Meglelni azt a szót –
a költészet bárgyú bégetésén túl.

2.

És rohant a mámor a szűkült ereken,
az égre a hajnal kígyói csúsztak,
egy ember alatta, kegyelmet, reményt,
nem így, nem ezt akarta.
A szépet kereste, és nem lelte sehol,
felnyitotta csuklóján a bőrt,
csontok, vér, hús.
A lélek nem hal meg,
angyal vigyáz rá,
kitaszítva a fekete űrbe.

Erő

Mindegy az útnak, ki száguld rajta,
kőolajgőzben, benyugtatózva,
rohan elérni a mélység legalját,
szemtől szembe látni a semmit.

Hol van az erő, mit egykor reméltünk?
Üresednek a mámor órái.
Valakit folyton épp elárulnak.
A kegyelem óráit számolom.

Haza

Hol összeérnek az úttalan utak,
fejünk fölött a nap,
fejünk fölött a hold.

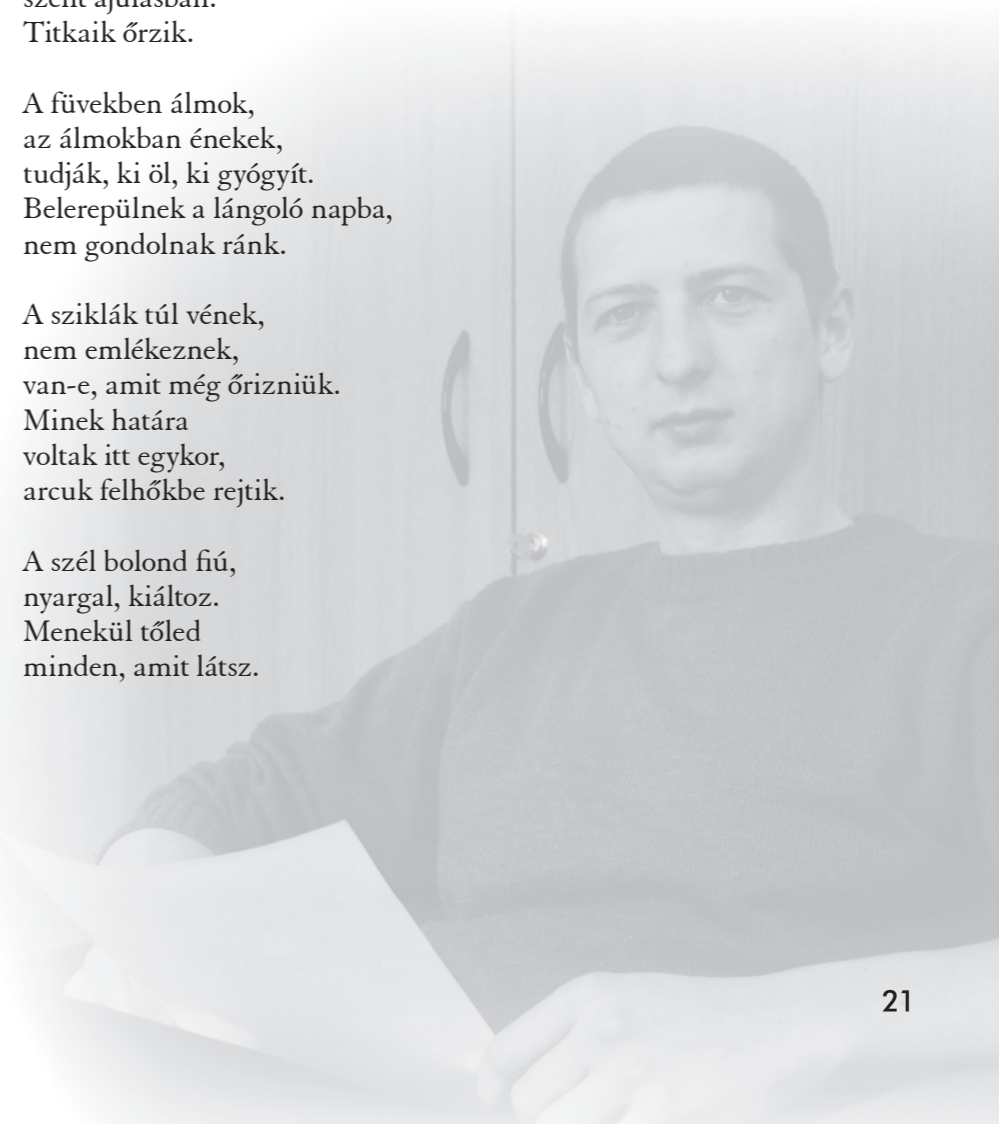
Szél, víz, fák

Hibátlanok a fák,
idegen lények.
Nem tudja senki,
honnnan érkeztek.
Ki hagyta őket itt
szent ájulásban.
Titkaik őrzik.

A füvekben álmok,
az álmokban énekek,
tudják, ki öl, ki gyógyít.
Belerepülnek a lángoló napba,
nem gondolnak ránk.

A sziklák túl vének,
nem emlékeznek,
van-e, amit még őrizniük.
Minek határa
voltak itt egykor,
arcuk felhőkbe rejtik.

A szél bolond fiú,
nyargal, kiáltoz.
Menekül tőled
minden, amit látsz.

Ő

Ezek az álmok nem az én álmaim,
mire felépült, elérvult a ház,
mi mögé s hogyan rejtsem a semmit,
ki zárja tőlem a feneketlen űrt,

ki segít nekem, ha nem bírja torkom,
ragadja meg kezem zuhanásomban,
hallják a sziklák, a felhők, a fák,
ő csak ő,
nincs
senki szegényebb.

Babér

Ezek az utak nem az én útjaim,
valaki másnak életét éltem,
kénye kedvére bánhatott velem,
ott ütött mindig, hol a legjobban fájt.

Ezek az utak nem az én útjaim,
visszafordulnék, túl messzire értem,
király lehettem egy álarcosbálon,
eltűnök ismeretlenül.

Holdfényezőkért

Szavak helyettük nem beszélhetnek,
bevetették maguk a sötét erdőkbé.
Kőgörgetéssel üzennek nekünk.
Fáznak bordáik szorításában.

Tégy velük jót!

A

Rád un a szív és elfelejt,
ver, de már csak önmagáért teszi,
nem melegít át többé a bor,
álom nem bújik hozzád.
Torzó marad, bármibe kezdesz,
a szavak ijedten szaladnak tőled el,
magad maradsz, teljesen magad,
és halálzagod lesz.

Bevonulás

Ott jön az úton az idegen ember,
a józanság sánta, kehes gebéjén.
Homokra épült háza felé tart,
feszítsétek meg.

A fiú

1.

Az a fiú azon a vonaton,
harmincöt éve üldöz egy álmot,
kelet felé, egyre beljebb,
robog a transzilván éjszakába.

Az a fiú az erdei házban
harminckét napja nem látott embert.
Rácsokat rajzol a fagyos ablakra,
a szabadság rácsait.

2.

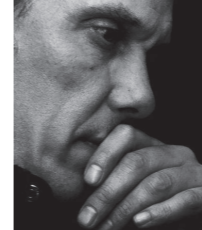
Lemegy a nap és nincsenek álmai.
Lemegy a nap és fogytán a bor.
Magára gyújtja az erdei házat,

éles kövekkel szagatja bőrét.
 Árnykép ugat rá.
 Egyre beljebb,
 hátrál a földből feltörő éjben.

Szégyen

Mennyire sárgán, erőtlen hull a fény,
 holnapra itt lesz, bőröd alá nyúl,
 felemésztették erőd a plusz körök,
 mellére húz a szégyen.

Békülnöd kéne vereségeddel,
 megvonva vállad, én akartam így,
 felhajtani a keserű mérget,
 otthonra lelni a csikorgó télben.

Félkész dolgok

Nem szivárog a lefolyó, a mosdó alatt nem gyülekeznek kis tócsák, megmaradt három tő málna a szárazság és a kutya ellenére, indulás előtt sikerül meglocsolni, ennek ellenére le tudok zuhanyozni, hiába fölösleges biciklizés előtt, csak a terítőt hagyom kint a teraszon, a rózsákat a vázában, a vonatot is elérem, ráadásul meg se áztam útközben, hiába fenyegetőztek sötét fellegek a hegy felől, ezek a nagy dolgok, ha félkészek is az adott pillanatban.

Időzár

Amikor a hegyi házat megvettem, még simán lehetett nyitni a kertkaput, sőt, lánc volt rátekerve, lakat nélkül, ki ne nyíljon magától, időközben a lánc feleslegessé vált, a szél olykor még kivágta, ha olyan kedvében volt, jól belekapaszkodva reptette a kapuszárnyakat, ahogy a diófa lassan nőtt emelte a kapu egyik sarkát, egyre nehezebb lett becsukni, aki nem tudta, hogy nyitva van, azt hitte, nem vagyok otthon, ahogy a fa nő, egyáltalán nem lehet majd kinyitni idővel, amikor már csak kísértetni fogok ebben a házban, és már csak a könyveim lesznek a polcon, rájuk fújom a port időnként óvatosan, és várom, hogy valaki letörölgesse őket.

Félhangosan

Bocsánatot kérni egy póktól, mert figyelmetlenséged miatt tönkreteszed a munkaeszközét, lefejeled gyönyörű szövésű hálóját, látod, ahogy ő maga lesz az áldozat, szerencsétlenül kapálózik a háló közepén, mert megrándult a majdnem láthatatlan pókfonal, szerencsétlenül állsz csak alatta, tehetetlenül, nem tudsz segíteni, ezért bocsánatot kérsz tőle félhangosan.

Több fény

Ritkul a hajam, sejtetem, látva a naponta elhullajtott hajszájakat a fürdőszobában, az új villany beszerelése mégis megijesztett, milyen az, ha föntről kapja a fényt, eddig csak félhomályban láttam az arcom, körülbelül, és az is elég volt, most megdöbbenve látom, hogy már a szakállam is teljesen ősz, barátaim, mindig óvatosan cseréltétek ki a világítást régi tükreitek fölött, nem veszélytelen dolog több fényt irányítani magunkra.

Túl közel

Néha közelebb vagyok a dolgaimhoz, mint kéne, jobban értem őket, mint szabadna, de nem tudom elég távol tartani magamat, sok mindent vesztek, sok mindent nyerek ezáltal, mégis, óvatosabbnak kellene lennem, vigyáznom csak a rám bízott időre, időről időre legalább, valami maradjon nekem is.

Szürkében

A viharos felhőket nézem az emeletről, ahogy emelkednek a hegy felett, és ahogy az osztott teraszablakban képekké válnak a diófa zöldje fölött, elkülönül a szürke a szürkétől, nézem szürkén, várom a szürkületet, ahogy apám is tette, istenem, hogy szerette a szürke színt!

ACZÉL GÉZA ◀

(szino)líra

torzósótár

ápolónő

a patetikustól a cinikusig utólag laza egykedvűséggel akár babrálgathatnánk is a történelminek számon tartott tettet hangulattól függően a hősiességnek épp morális abroncsai nem eresztnek olcsó poénok felé ha az ember a legendák réseiben netán meglelé a kételyt az ősi századoknak nemzeti hőse a meredek várfalról tényleg magával rántotta-e a feltolakodó vérszomjas törököt vagy a lenti hős szorításából kétségbe esve utána zuhant és szentté lett elődeinknek megannyi rablott pénze is a köz ethosza felé mutatott virágzó utat és nem egy kegyetlenül megkonstruált zsarnokság ketreceibe befalazva bámulhatta fátyolos szemekkel a bamba utókor hogy ismét ki van semmizve vagy a csatákban ami szemközt iszonyú gyilok itt gyáva hátsó sorokból kopott alumíniumkanalak rendjeleként van stemplizve melyet ha túlélte könnyes szemekkel bámulta a hadirokkant baka és ma mikor egy csöppet sem büntelenebb világban riadt kistanár ápolónő hivatalnok kutakodik hol a haza sok silány bevédett már a faltörő kos játékaival a lófasz öblös szimbólumát lengeti hisz tisztának álcázva majd a történelmi érdem s a zsíros hely is kell neki

áporodott

ahogy visszanezdek a magányos indulásra kevés az önálló gondolat és bántóan sok a kispolgári pára amely közhelyként száll az emberek hajlott nyakára ha nem is mindig esznek miként egy klasszikus versbe eresztettek ám a gyors felfogású kamasz szintjén ha körben nagy a szellemi ínség néhány nyelvi lelemény netán szellemes asszociációs bravúr a kopott társaságban meg-megvillantja hosszabb távon ki lesz itt az úr magához söpörve néhány olcsó felismerést miben az átélt bölcsesség ugyan meglepően kevés ám az áporodott víz valahogy fenntartja az úszni sem tudót s ebből a rémületből csak táguló körökben lelheted meg a kibúvót melynek viszont erősen csökken identitása és ha nem is csillogó szemekkel ezek komoly emberekben nemigen laknak nekidőlsz néhány intellektuális kalandnak és egy ideig csodálsz is a művelőit egyként falva be súlyos eszméket s a közjük szorult hézagpótló blódlit innentől már az okosnak tűnő riadalomban összezavarodnak az utak hiába iktattad ki egykori gyarlóságukat emelkedettebb költői ihlettedben egymáshoz elég közel sündörög a tartóssá vált zseni s a felejtető kis pöcsös

após

éltünk már annyit hogy sorsunkban ne tévelygjünk túlságosan sokat létezésünknek misztikus kavargásában úgy érkeztem közeledbe hogy későn gyúlt szerelemmel szorítottam magamhoz lányodat s a mezőváros széles utcáin mind gyakrabban poroszkálva családi háttérrel vesztve döbbszemtem rá az érzelmi köröm milyen árva s egy különös idősíkban pótolni kezdtem veletek apát és anyát mert enyéim már messze voltak odaát mialatt a tanult folklór bölcsessége lassan kezdett levedleni rólam koma ipa nász és egyéb fogalmi rendek között bolyongva már az sem érdekelt mit hoz a holnap s otthonos kiskocsmák zugaiban tapadni kezdtem a hétköznapoknak húsba vágó szociográfiájára melyből néhány hosszú hörpintés mögött valami eddig ismeretlen erkölccsel lett megáldva a kétkezi munka morális küldetése melynek csak egyik parancsszava a béke hol térdre kényszerülnek a politikai dogmák s a beláthatóság nyugalma hiába kerülgeti a rontás még ha a dísztelen tudat néha a földet súrolja is manapság poraid fölött szemérmesen újra rendezgetve kapcsolataink erős az üzeneted röpke életünk csak múltunkkal együtt hiteles

apostol

alkati okokból a túlzásokat sohasem szerettem adjanak bár alig érdemelt kitüntetések netán álkönnyes gyászbeszédek anyá szülte egyednek vagy zsigerből gyalázzák az épp szemközti szédelőt kinél ők sem különbek szóval egyensúlyt teremteni a mikrokozmoszban ha eszmém felől néha oldalba böknek ez az én világom s mi régóta rezignáltan tempózva a múlt zavaros kódében bizonyosnak tűnt föl most megbillenni látszik pedig csak annyi történt hogy a létezés szabályai szerint elment az a másik aki először egy írói zuhany alatt némi malíciával felszólalt jé az aczélnak szappanja van s innen már nem is gusztusos önfényezni a barátság táguló köreit teszik ezt mások elegen felfedezve benne a mára már elkoptatott fogalmat a zsenit mialatt mi hangoltuk egymást hétköznapok szakadozott kapcsolatában holott hiányzott még a rátekintés ami az epikus folytonosságot megkerülve egy új nyelvi minőség apostolának tűrte szertelenül indult műveit s revelációvá lett szellemét a beavatottak számára is melyet a hiány légüres tere csak felnagyít mert nem húzza már sziporkázó levelei végén hosszúra kis pé betűinek a szárait

apparátus

amikor már kezdtek összeállni a verseim strófák alakultak bennük s némi rím bekérezkedtem anyuka földhivatalába ott is a kis hátsó szobába és irdatlanul nyikorgó írógépbe fűztem fakult indigókkal a hártypapírt mely igazi pausznak homályos volt tartós ánégyszögletes okiratnak viszont kevés így kárt is aligha okozhattam a tanács belső udvarán megbúvó apró cégnek bár formális logikai alapon egy többpártrendszeri demokráciában esetleg fellángolhatott volna a politikai érdek s mázsás gazemberek rabszíjon vezethették volna el anyukát mert illegális behatolásom a marék használhatatlan papír s a gépkoptatás köztudottan korrupciós méreg arról nem szólva szépelgéseimre milyen válaszokat hozott a posta a mord szerkesztőségekből vakarózhattam is ha rákérdeztek így még bűnösebbnek tűnt az eretnek művészi próbálkozás de legalább olykor meghallgatta az apparátus mikor a sok aktára ráunt szörnyű dalaim még olyan is akadt akinek tetszett a diktatúra leágazásai humánus oldalukat kezdték el mutogatni a szelvelgő gyereknek nem sejtve a szabadságban majd új házmesterek kedve tünteti el a nyiladozó lírai ártatlanságot

apránként

az ember egész életében keresné a vezérfonalat hogy irtózatossá vallások anarchista indulatok hatalmi őrzőgések vagy a gazdagodás mómora között valami érdemleges felismerés esetleg fönnakad száználmas létünket valamelyest megérteni magam szerény esélyeivel többre nem is jutottam a materialisták eszméi között kellene matatni hol feltűnedezik az a néhány zseni kik állították – a lét a tudatot és a példákat e logika mentén bárhogy csavarod a teátrális futamok végén leülepszik minden absztrakt kód álsággá züllik a szerénység s ahogy egyszer klasszikus költő barátom mondta volt egy susogó diófa alá kiballag az ember éjszaka és egy nagyot pisál az aktusban föléri az anyagcserét s jólesőn a biológia diadalát utána persze álmos szemmel olvasmányaihoz visszatérhet ám e kis anyagszerű beszögelés nélkül fölösen emeli elvi szintre az intellektuális egészet legfeljebb utána kezdi a küszködést hogy a szellemet mégis magasba tartsa mivel a fönséghez mégse rezonálhat a téglá vagy az alma s miként kell koncertélményt s a törött bokát apránként egymás mellé rakni együttesük mikor lehet csak valós létbeli hakni

Lukoviczky Endre: Ördögtánc IV. (1992; olaj, vászon; 120×125 cm)

Omlás

Nagymamával nem találkozunk többet, magyaráztam magamban a gyerekeknek. Annyi ideje van, míg a vonatállomásról visszaér a nyaralóba, és elnyúl az ágyán, hogy megpillantsa az alkonyt a kert mögött, és végignézzen az ágyásokon. A kerti úton befelé a diófa ágáról néhány levél hozzáér a homlokához. Mielőtt belép a házba, talán odahajol, hogy lenyomkodja a pázsiton éktelenkedő vakondtúrásokat. Látványukra még ebben az állapotban is dühöt érez, de a szívlapát hátul, a sufniiban van. A mama számára minden végzetesen lelassul. Ha nem ér el időben legalább a konyháig, a konyhára nyílik a bejárati ajtó, mögötte van egy kiszolgált heverő, akkor a kúszóbőn fog megtörténni.

Honnan vagyok ebben ennyire biztos, kérdezné a nagyobbik lányom, Boglárka, az egzakt tudományok megszállottja, miből tudod ennyire pontosan kiszámolni? Boglárka ceruzával telefirkált könyveket és füzeteket hagy hátra. Annyit jegyzetelt, hogy megrovásban részesítették, mert az elhasznált taneszközt az iskolai könyvtár nem vehette be. Ki kölcsönözne hibátlan feladatmegoldásokat tartalmazó példatárakat? A férjem, amikor özvegyiségének hatodik hónapjába lép, bemegy a lányok szobájába, leül Boglárka íróasztalához, kiveszi a könyveket az asztal polcából és végiglapozza. Ha úgy érzi, ez már túlságosan sok, több annál, amit el tud viselni, öklét a szájába tömi, és nyüszít, mint egy kölyökkutya.

Felszállunk a vonatra, a lányok integetnek.

Két órát utazunk hazáig. Szeretném elmagyarázni Boglárkának a kérdését, *gesztusokat teszek, kebresem a megfelelő szavakat és mozdulatokat, bár végső soron mindegy, mennyire fog hinni nekem.* Egyre homályosabb a látásunk, *Boglárka leveszi és megtörli a szemüvegét, biztos benne, hogy a lencsével van a baj. Penge formájú száját konokan összeszorítja, nem beszél, gyűjti az érveket, legszívesebben a szemem közé vágna, hogy ne hazudj, anya, nem tudsz te semmit, minek erőlködsz.* Kitátom a szám, azon keresztül lélegzem, *tudom, mi következik, és Boglárka most biztosan téved, mert egyikünk látása sem élesedik vissza, a folyosóról visszamegyünk a fülkébe, bőrünk az ülés anyagához tapad. A nappal és az éjszaka, suttogom a lányoknak, mit gondoltok, egymást okozzák,* majd ahogy az általunk érzékelt jelen, úgy a véráram is megáll, még utoljára hirtelen bevillan, amit az interneten olvastam, *a hatóidőt képtelenség pontosan kiszámolni,* közben fejünk a mellkasunkra hanyatlik, fulladásveszély fenyeget. A lányok fészkelődnek, ösztönösen nyúlnak egymás felé, ellentétek az elmúlásban jelentőségüket veszítik. *Nem értik, mi történik velünk, és miért nem érkeznek valahonnan segítség. Boglárka soha nem lesz képes felfogni, egyetlen jel sem utalt arra, mi következik.* Bori fejében, aki születésekor három perccel előzte meg a testvérét, megfogalmazódik egy sejtés, mindig jó magyaros volt, ért a szavakhoz, de nem lesz már ereje, hogy kimondja. *Talán megbánok mindent az utolsó pillanatban, de az elmémben önkényesen visszafelé peregnek a képek az addig leélt életemről, felvillanó vágyképekkel és tömény fantáziával keverve, s már nincs lehetőségem, hogy elmondjam, pontosan mit szerettem volna elérni ezzel az egésszel.*

A vonatunk beér a Délibe, és mi nem mozdulunk. Talán elér egy kevés légmozgás a többi utas felől, akik szerencsések, mert megérkeztek, és most leszállnak. Arcunkra légy repül, nem tudjuk elhessegetni, a kalauz végigmegy a kocsikon, várja, hogy felnevezzünk, mekkora vicc ez, ülve maradni, úgy tenni, mintha aludnánk, amikor már mindenki más elment. Csalódnia kell, mert lecsúszunk az ülésről, térdre és egymásra borulunk, a kalauz hívja a mentőket és a rendőrséget.

Megpróbálják kitalálni az ellenkezőjét annak, ami történt.

Csak legyen már vége. Egész nyaralás alatt erre gondoltam, mikor felültem a biciklire, és mentem a pékhez. Az anyósom ínye friss péksüteményt kívánt reggel, meleg ebédet pontban déli tizenkettőkor és egy kis nassolást az esti órákban.

Jogom lenne kipihenni az éves fáradalmakat, nem tehetek róla, hogy a diákok, a nyugdíjasok és a pedagógusok nyári szünete egy időpontra esik. Anyósom szerint, mivel hétköznapokon csak kora délutánig dolgozom – ő ezt így tudja -, és nincsen csontritkulásom, az ízületeim pedig különösen épek, *nos, Katika, te kevesebbel is beéred. A te időben én három gyereket neveltem,* mutatja az ujjával, *hármát, el tudod képzelni, az milyen? Reggeltől estig futottam.* Magam elé képzelek egy futószalagot, elsuhan rajta az anyósom élete, és esténként szorongva alszom el a nyaralóban, vigasztalhatatlan vagyok, mert magam is pontosan ugyanettől félek.

Vonattal megyünk, előre megváltottuk a jegyeket. Csomagolás közben folyton azon jár az eszem, milyen jó lesz megpillantani a Balatont, a földészített karácsonyfa látványa szebb nála, és lassan haladok, mert csak Bori segít. Boglárka elmélyülten nyomkodja az okostelefonját, állítólag van egy fiú, aki miatt folyton Facebookon lóg, s ha eltűnik a fürdőszobában, biztosan egy újabb fotót készít magáról, megállás nélkül csücsörít és grimaszol. Egyszer zuhanyzás közben is lekapta magát, szerencsére csak derékig, a kamerának háttal. Mert az a fiú fotót kért tőle, képzeld, anya, mondta Bori ruhahajtogatás közben, és arcába futott a vér, sajnáltam, hogy ő szégyenkezik a testvére helyett, ugyan mi boldogsága lenne annak a fiúnak, ha megpillantaná Boglárka pöttöm mellét.

Kiérünk az állomásra, busszal és metróval megyünk, Boglárka szelfizik, Bori meggyipiros arccal a könyve fölé hajol. Nem örülök ennek a szembetűnő különbözőségnek, ami mostanában az eltávolodásukat okozza, hiszen sülve-főve együtt voltak, sehová nem mentek a másik nélkül, de most olyan, mintha kiütközne rajtuk egy betegség. Megpróbáltam beszélni erről a férjemmel, még tavasz elején, szombati plázázás közben, ami, ezt beláttam utólag, hiba volt, de hát nálunk az otthon szent, a férfiak pedig nem veszik komolyan az élet lelki oldalát, érdekük, hogy lehetőleg bagatellizálják. Igazából azért szóltam, hogy gondok vannak, mert szerettem volna végre nyugodtan aludni, és azt akartam, hogy legalább fejben vállaljon velem sorsközösséget, mert a férjemet kevés dolog érdekli jobban a vállalatánál. A plázában mindenütt elégedett vásárló, bennem pedig olyan érzés volt, hogy résztvevői vagyunk egy tudományos kísérletnek, és egy személyben vagyok a kontrollcsoport, akit nem tesz boldoggá sem a joghurtos gyümölcsfagyalt, sem egy új ruhadarab, ráadásul este a férjem rám mászott, szexszel próbálta kiüzni belőlem az idegességet. Kénytelen voltam megvárni, amíg elalszik, hogy bámulhassam a tévét, mert ha nála van a távirányító, össze-vissza kapcsolgat.

Az első nap az öröme. Jó volt megpillantani a Balatont, a víz végtelen hullámvásását, az anyósom kertjében a meggyet a fán, kihúzni egy sárgarépat a földből. *Különösen sokat gondoltam a vízre, hogy csónakon kivezünk, és ott fog megtörténni.* Aztán félni kezdtem, hogy a kellő pillanatban elgyengülök, nem tudom tartani a számot, és lehordok mindenkit. Azzal vége, mert kiadom a feszültséget, és kezdődik minden elölről. Hazavisznek, borogatást tesznek a fejemre, feküdnöm kell, mintha napszúrászt kaptam volna.

Nem állíthatom, hogy egyetlen elhatározással, egyetlen szándéktól vezérelve kezdtem volna meg a szokásos öt nyári hetet az anyósom házában. Pedig hordoztam magamban valamit abból, ami elkerülhetetlen volt, *a zigóta némán növekedett bennem.* Reggelenként semmi az égvilágon nem látszott rajtam. Délelőttönként sem, mert az első napokban teljesen magamra hagytak, tehát kifelé fordultam a kertbe egy könyvvel, amíg anyósom a lányokkal strandolt, és egy idegen történetre figyeltem, közben csendben íródott a sajátom. Délutánonként sötét nyugtalanság vett erőt rajtam, amit egyedül én voltam képes félreérteni.

Nem csináltam semmit, s ez lett volna a lényeg, hiszen a lányokhoz hasonlóan pihenni jöttem, a pedagógusok nyári szünete elsőbbséget élvez, gondoltam, természetes, hogy ebben az állapotban beomlom a saját súlyom alatt, mert nincs itt a férjem, és ha békét hagynak, képes vagyok teljesen elveszíteni a koncentrációt, és kikapcsolni az összes vészféket. Ám ők nem értették félre, tudták, miért nem szólnak hozzám, és engedik, hogy zuhanjak, saját mélységem és örvényem felé. Annál inkább kihasználhattak, hiszen eltelt a mesebeli három nap, lett egy kis színem, az anyósom szemet hunyt fölötte, hogy tangát húztam, és ha nem voltak otthon, monokiniben feküdtem a kertben a család kockás takaróján, és a negyedik napon, mielőtt észbe kaphattam volna, s tényleg, egyik évben sem tiltakoztam nyári sorsom és végzetem ellen, az anyósom kezembe nyomta a bevásárlókosarát, a lányaim hozták a biciklit, és én engedelmesen felültem, játékosan csengettem is, higgyék azt, hogy örülök, amiért

kizárólag én játszhatom el a szolgáló szerepét, s a nappalaim többé nem a kertbe vezettek, hanem a konyha félhomályába kellett húzódnom, mint egy sebesült állatnak a vackára, mert bizonytalan, hogy felgyógyul sebeiből, és a többiek közömbösen várják, lábra áll-e, vagy örökre lehunyja a szemét.

Éjszaka támadtak a legjobb ötleteim. Jobb híján a másnapi ebédet készítettem elő. *Felszeleteltem a húst és elképzelttem. Diót törtem a mozsárban és elképzelttem. Klopfoltam a vastag sertésszeleteket és elképzelttem.* Amíg a többiek ébren voltak, egy falat sem ment le a torkomon. Este minden maradékot fölettem, a sötét konyhában a villany felkapcsolása nélkül kotorásztam a hűtőben, pedig nem volt szabad zajt keltenem, nehogy magamra irányítsam nagy nehezen elaltatott figyelmüket. Miért szégyelltem volna magam, ha egyszer a fantáziám volt az egyetlen aktivitás az életemben, kinéztem a kertbe, hétvége volt, a férjem olyankor megtisztelt bennünket a jelenlétével, fölállították a pingpongasztalt, a lányok párosban játszottak az apjuk ellen, az anyósom eltűnt a part irányában, és rettegtem a pillanattól, amikor visszatér, mert mindig hozott magával receptötletet, ami miatt végig kellett nyitogatni az összes szekrényt és lemenni a pincébe, biztosan hiányzott egy hozzávaló, s bár nem mondta senki, engedelmesen belebújtam a cipőmbé és előhoztam a biciklit a ház mögül.

Időnként elszőktem, és nem törődtem a dorgálással. Volt egy álmom, télen különösen intenzív, ha a dolgozatjavítással nyűgölődtem: hogy konyakbarna legyek. Mint a férjem pornóújságjaiban a nők. Mint a kávékrém, amelybe nugátot kevertek. Másképp barnulok, ha nem csak a kertbe fekszem ki, hanem elszabadulok a házból. Mire anyósom keresni kezd, több óra telik el, és megvan a konyakbaraság fele.

Pistával a strand bejáratánál találkoztunk össze, csütörtök volt vagy péntek, nekünk bérletet vett a férjem egész nyárra, ő a kezében csörgette a belépőjegy árát. A lányok nyaggattak, előreengedtem őket, nem is néztem, merre futnak el, és a forgó után megálltam, vártam, míg Pista is átér, erősen hozzányomta a csípőjét a forgóhoz, kattogott a fáradt fém, hirtelen lelassult körülöttem minden, ugyanakkor gyávaság öntött el, ha megismer is Pista, csak odaköszönünk egymásnak, és ő balra megy, én meg jobbra, de nem így lett, mert lerítt rólam, hogy még mindig keresek valakit. Dehogy történt így, hiszen jól ismertem őt, csak a szokásos pesszimizmusom öntött nyakom. Pista meglátott, és köszönés helyett átölelt, adott a fülem mögé egy puszit, és rögtön olyan volt, mintha még mindig együtt lennénk, csak azt játszottuk, hogy én előbb érek be, mintha versenyeztünk volna, s ő hagyja, hogy nyerjek, legyen meg az örömöm, miért ne bolondozhatna az ember akkor is, ha elmúlt negyven éves. Integtettem a lányoknak, letettük a plédet, ők fintorogtak, mert kezet kellett fogniuk egy idegen férfivel, és elmentünk fürdeni közösen, paskoltuk, fröcsköltük egymást, kettőnk közül pedig én voltam nagyobb zavarban. Pistáról sugárzott a nyugalom, és már vállig ért a víz, mire elkezdhattunk beszélgetni, fél szemem mindig a lányokon volt, mutattam, merre úszanak, Pista nagyon halkán beszélt, mintha egy könyvből olvasta volna.

Rám akkor került sor, amikor lángosozni mentünk, öt perc alatt elhadartam az elmúlt húsz évet, közben sűrűn vonogattam a vállam, ilyenkor magam is elhittem, nekem lett rendelve ez az egész, amit a sorsomnak nevezek. A lányok visszamentek fürdeni, s a délután hátralévő részében egészen olyan volt, mintha a közös gyerekeink lettek volna, ahogy ültünk a parton, kezünkre hátradőlve, a lábunk felhúzva, tenyérrrel-talppal a forró betonhoz érve, mint egy kedves és nagyon boldog család, ahol mindenki őszinte lehet egymáshoz, kívülről az látszik, ami belül van, nincs mit magyarázni rajta, mindannyian ismerünk ilyen embereket, belülről érezzük a boldogságukat, pontosan úgy, mint a hazugságot. Lapos oldalpillantásokkal többször végigmustráltam Pistát, jóképű és izmos volt, szívesen letepertem volna, már a pózt is láttam magam előtt, s mint aki érzi, mire gondol a másik, meg-simogatta a kezemet, ujjam az ujjába akadt, mint a kampó, szerettem volna minél tovább megőrizni ezt a pillanatot, de a lányok kijöttek a vízből, nyafogtak, hogy nem találják a törölközőjüket. Előttük mégsem tehetünk úgy, mint a friss szerelmesek. A strand kijáratánál elköszöntünk egymástól, mi jobbra mentünk, ő meg balra, soha nem volt ennyire kínzó a napillat, a kókuszos krém és a vattacukor elegye, vártam, hogy fölrobbanjon az orromban, és hazafelé az orrom tényleg elkezdett vérezni, öszszepötyöztem vele a dekoltázsomat.

Eljött a sokadik este, és a konyhában, az ajtó mögött, a heverőn talált, ültem, szorosan átölelve magam, mint aki attól fél, eldől, és a földre zuhan, gubbasztottam a retkes konyhában, pedig anyó-

som makulátlan tisztaságot tartott, amikor feltűnt a csend. Először azt hittem, belülről érzem, de rá kellett jönnöm, a ház csöndes, nem én, és jeges rémület öntött el, tudtam, éreztem, hogy valamiből kimaradtam, még mielőtt átbortorkáltam volna a nappaliba, és megtaláltam a cetlit, rajta Bogi írásával

Vidámparkba mentünk!

sok-sok mosolygós arc a betűk körül, amennyi csak kifért. Gondolkodás nélkül felültem a gépre, és kibicikliztem az éjszakába, el a szabadstrandig, az öklömmel nyomtam vissza a kicsorduló könnyemet, úgy éreztem magam, mintha meghaltam volna, és nem volt egy kurva ember ezen a földgolyón, akinek mindezt elmondhatnám, akivel gyászolhattam volna magam egy kicsit. Elhajtottam a vidámpark mellett, és leköttem a fényeit, és mintha láttam volna a férjemet dodzsemezni, de nem azt a kedves, aranyos fiút, aki valamikor volt, hanem a számító üzletembert, aki már arra is talált érveket, hogy holnap miként adagolja be nekem ezt az egész cserbenhagyást, persze a lányok nem látják még, hogy ők az apjuknak csak egy projekt, túl késő lesz, mire szembenéznek velem, *s mi lenne, ha el sem jutnánk odáig?*

Majdnem elütöttem valakit, szembejött velem a járdán, kikerültem, és gurultam tovább, de futott utánam, hátranéztem és láttam, hogy Pista az, úgyhogy fékeztem, és levágtam magam a földre az egyik ház előtt, az ágyások közé, belém állt néhány tövis, ijedtemben rózsafejekbe markoltam, sírtam, hogy ez nem igazság, már megint kimaradtam, erre Pista határozottan föl húzott, vont maga után, közben tolt a biciklimet, az idegtől vacogva lépkedtem mellette, és soha többet nem akartam visszamenni az anyósom házába.

Ültünk egy fűzfa alatt a parton, hőség, szélcsend volt, állt a levegő, agyatlan vagy, mondta Pista, erre rácsaptam a karjára, mert több együttérzést vártam volna, mire ő kicsavarta a csuklómat, és lihegve dulakodtunk. Miért nem volt jó neked otthon, kényelmesen, minek izgatod magad fölölegesen, mondta Pista, de én nem tudtam és nem akartam válaszolni egyetlen kérdésére sem. Ide figyelj, mondta, és megragadta az államot, tudod, mi az, hogy erős felindulás, sejtéd, milyen, ha az ember agyában úgy felforr a víz, úgyhogy marad nyugton, üldögélj a fenekeden, hallod, örülj annak, amid van, és kétszer jó erősen pofon vágott, hogy csengett tőle a fülem és magához húzott, és hosszan ölelkeztünk. Megöltem a feleségemet, hallod, mondta később, megöltem, és amikor megláttalak benneteket itt a strandon, tudtam, hogy csak a rohadt sors tréfája, te is lehettél volna, hallod, annak köszönheted, hogy életben vagy, hogy szakítottál velem, úgyhogy becsüld meg magad, én tíz évet ülttem, ugye, nem gondoltad volna rólam, ugye most azt hiszed, viccelek? Teljes révületben bicikliztem hazafelé, néhány órával azelőttig elhittem, hogy Pistát az újrakezdés miatt sodorta ismét utamba az élet, nem tudhattam az ellenkezőjéről, és előre gyűlöltem mindenkit, aki lebeszélte volna róla, pedig milyen pedagógus az, aki összeköti a saját és a lányai életét egy *gyilkossal?*

Belém vágott a felismerés, hogy én jövök. Egyszer az életben úgy fogom alakítani a dolgokat, ahogyan én akarom. Hazamentem, levágtam a biciklit a kapuba, ideges lesz a férjem, ha meglátja, és nem lesz mire hivatkoznom, de én olyan eufórikus állapotba kerültem attól, amit eldöntöttem, hogy kitört belőlem a zokogás, bementem a konyhába, lerogytam a heverőre, az öklömet harapdáltam, és már nem gondoltam rá, hogy majd kialszom magam, nem érdekelt az idő, amely mindent felépít, és új esélyeket hoz, hanem az idő érdekelt, amely mindent elpusztít.

Hazautazás előtti éjjel végigmegegyek a házon, megnézem az alvókat. Arra gondolok, ilyen lehet, végre mindenki saját magával lesz elfoglalva. Csak testek, amik egymásra törnek, összezúzódnak az igyekezettől, párolog belőlük düh és kétségbeesés, megnőnek és eltávolodnak, s ha olykor elérem őket, úgylis ellöknek maguktól.

A száánk szélén kiűt a méreg habja, bugyborékol, ahogy majd a vér is, hosszúakat pislogunk, látásunkat roncsolja a folyamat, Boglárka észrevesz egy aprócska fényt a szememben, ami fölébreszti benne a bizonyosságot, mégiscsak látható volt előre, ennek így kellett történnie, mindez már régebb óta eldöntött, hogy koncentrikus köreinket mindig egyazon középpont körül róttuk, és végül ez a centrum rántott magába engem, de ha mégsem, úristen, még utoljára belém vághat a felismerés, ha mégis mindent rosszul értelmeztem, és a jelek épp ellenkező okból jöttek, *mi van, ha nem teljesítettem alapvető kötelességemet, és mentettem meg a lányokat a saját anyjuktól?*

Zuglischer Manó szerelmes

Nézd, elmegy a tükröd, hetvenes troliajtó koptat le kirakatot, friss arcberendeződ eltörli lét és megjelenés különbségét, a pályaudvarprolik szükségállapotát.

Kerekesszékes hajtja magát, káromkodik, prosztatája fáj-e, vagy fogpasztája drága, nem tudni, sem tetoválásainak mélyen szántó értelmét a barázdált agykéregben.

Tárgyalásra mész, késik a járat, mosolyra húzódo szemedben csilpcsalp *metafizika* bontja szárnyát, rügyvalódban lábatlankodik földistiliztád, csiganyák az útszegélyen.

Madárlesből kerekedsz föl az úrsétára, negyven évedet hagyod el másik negyvenért, bemosakodsz, orvos, hajnalok hajnalához, kikeresztelkedsz Lázár barlangszállásából.

Bécs, Berlin, London adogat karriereddal, pontosan helyezett ütés Wimbledon gyepén, szürkeállományodra színesbőrű bróker jegyeztet be vételi jogot a Cityben.

Dafke itthon maradsz, a magyar Leviatán uszonyán ügyelsz; cethal csalogat mágneses rezonanciával, s rajnai ultrahangban piezoelektromos kristály brillírozik.

Koroddal meg nem békülsz, folyton ott lyukadsz ki az Atlanti-óceán és a Duna között; fakérgen jobb a mohapárnák tapadása, mint aszfaltekötegeken a nyárigumié.

Tízéves tragacsod hetek óta szervizben, Zuglischer óvszerestül tette ki szűrödet, s míg grízes lúdbőröndbe gyűrted gardróbjaóól, átkódolta memóriádat a főkapun.

Nagyszobát foglalt meredek lételméleten, egy csúsztatott zsalus vidéki színészházban, *A mi kis városunk* szövegkönyvébe csúszott elütésektől hemzseg kék patikaszölyye.

Átölelte hajdanvolt szerelmét lidérces viaszbabák Walpurgis-éjén a társulat – sem eleven, sem holt, mi akkor az apartman takaréklángon duruzsoló konvektora,

és tartaléklányok mitől lobbannak nővé, hunynak ki, hamvadnak álmok alá kotorva, élesztgeti őket éjjeli merevedés, spontán magömlés az új társ keze ügyében?

Nem tartozhat össze azzal, kit el nem árul alkalom utáni szándékok kémiaja – aznap hanyatt-homlok rohantál hozzá, bíztad volna magad fonódó tengerészcsomókra.

Egymásba gubancolódtok, hogy a világhoz erősíthessétek a hajótörött Istent; elmerülsz, végignyújtózol, aláhanyatlasz, árnyékod hosszú mólójához kiköt a fény.

Többé nem kell másra gondolnod, ha aktusod világítótorony-szempárja szeletet vág a mell- és tojástartójából kirángatott próbaterem lila mariskafüstködéből.

Koncertek szorítják ki Ajtósiból a szuszt, mintha valami elvesztegetett indulat fordulna rosszra táncpartnered karja alatt, mit vagy jóra fordíthat, vagy valóra válthat.

Inkább fogadott, mint elutasított fiúk várnak haza válóperekből közös otthont, az abortusz hívók táborát szaporítja szerelmek új családjában a gyermekáldás.

Mitől fél, ha végre ő az új párválasztás,
s a te múltadról téve tanúbizonyságot
kondomot sem húz, egyre később szakítja meg
az ájulásig tartóztatott közöszlést?

Bárkit megkaphat, mondják, ki bátran odébáll,
Manó sem ragadt szerencsejátékbarlangba,
apránként kitapogatott lágyékhajlatba,
hol függés és kényelem rokon értelműek.

Elborul, mert rájött, az ítélőképesség,
hogy nem több krónikus tesztoszteronhiánynál,
kövér hormonháztartásbelik érzelemben
szegény kosztra kárhoztatják józanságukat.

Mit játssza a bazári majmot, hát férfi ez,
testedből táplálkozott évekig két mohó
szellem – nem harap, nem kér egyetlen falást sem
a mondatrészekben lakó, *kantzagú* ördög!?

Kiürített a túlvilág ellen vezényelt
végrehajtás, a tizenkét napos havazás;
köd ül kilátástalan trolibuszablakban,
utcasarkát fedező, lomis cigányasszony.

Érvek nélkül, tétlen szereted-e különbül,
vagy ha magyarázatokkal kelsz és fekszel?
Osztatlan bűnrészes az önvád, megacéloz,
s elvetődik tejútján roppant mag a célhoz.

Nem ész, nem vakhit viszi rá, hogy visszatérjen
Zuglischer, szívét az emléktől roskadozó
Damjanich utcai márványok nehezítik,
mint tetőkibúvó ablakokat a tavasz.

Leválnak egyenként éveid, felszabadulsz,
a pintyaláfutásos égboltról viharok
villámlanak le, s körúti tócsák fonákján
elenged az öröklét, pillanatragasztód.

ZEN

(részletek)

11.

Másképp hasadnak
a gyertyán, a juhar, a cser, a bükk.
Másképp hasadnak
a gyertyán, a juhar, a cser, a bükk:
fejszém alatt széjjelhasadnak.
Másképp hasadnak
a gyertyán, a juhar, a cser, a bükk:
fényesen hasad el a bükk.
Fényesen hasad el a cser.
Fényes belsőt mutatva hasad a juhar.
Az ághelyes gyertyántuskó fénylőn recseg,
és elhasad – mint egy villámfényes vihar
éjjelén. Nem, másképp: a fejsze
nem vihar, a karom folytatása a fejsze.

12.

Költöznünk kellett a falusi házból,
miattam. Kétségbeesetten próbáltam összecsomagolni,
gúnyt űztek belőlem a hét év alatt fölszaporodott tárgyak.
A pianínóra hordtam a hordozható könyveket és sálakat, nincs is pianínónk.
Aztán valamivel megbántottalak, és te elrohantál.
A mobiltelefonod nélkül.
Késő este lett,
nem, eleve az volt, és nekem le kellett jegyeznem egy papírra
ezt az érzést, hogy a költözés káoszában
ne veszítsem el.
Aztán betoppantál.
Be akartam járni még egyszer a vidéket,
tíz kilométert futottam, mondtad zavart mosollyal.
Ilyen sötétben, kérdeztem, és te nem feleltél.

Minden vitán felül

Sodródtam céltalan éjek során át,
már nem remélve csodás panorámát,
parttalan volt a hétköznap, a munka,
sivár szünetjel létemnek rundfunkja.

Majd kiváltál az arctalan tömegből,
némán néztem csak sétádat le meg föl,
hogy könnyű nyári ruhádban libegtél
a számítógép elé, és hideg tél,
múló idő sem nehezíti lépted,
kecses virág vagy, ilyen maradj, kérlek,
mint nyári ruhádban narancsszín minták,
kibontott hajadban kígyózó indák,

nagyobb fogaskerék egy gépezetben,
hogy lehetne nélküled lélegeznem,
ki nem vagyok, csak rajtad ékezet,
hogy megtapasztaljam a kéjeget,
ki célommá tetted a szolgaságot,
e torz világban vezet zord arányod,

s nem térdeplek le eléd könyörögve,
hogy taníts bármi kétes gyönyörökre,
lehetsz királynő, lehetsz kurtizán,
a szépség felül áll minden vitán.

Hattyúk tava

Fekete hajad kibomolva
verdes, fekete hattyú tolla,
mint szívem sötétzárkájában,
hol copfod korbácsát kell álljam,
kegyetlen balett ütemére,

lépted a táncok tüneménye,
hozzád gonosz varázslat láncol,
s el is választ: zenét a tánctól,
de éppen attól szép e tánc, hogy
mi nem törhetjük meg az átkot,
szempillád, hattyú-szárny remeg meg,
míg mázsás ígéket lebegtet.

Fekete rózsza

Hajad kibomolva,
mint fekete rózsza,
kehely, mely bibét rejteget,
az áldozati serleget,
szemed sötét kút, szomjamat
benne lobogás oltja csak,
pokol és menny, mely őselem
mágiája csal, jöjj velem,
vagy mint a bárány a bárd alatt
megváltás, hiába vártalak.

Álom az ifjúságról

Azt álmodtam, hogy a tenyerembe vettem a kezedet,
karcsú ujjaid,
egy röpke pillanatra.
Lélegzetnyi ölelés,
sikolynyi álmom az örök ifjúságról,
aztán a verejtékes, lucskos ébredés,
haldoklók zihálása,
rémület és döbbenet.

A mocsárban

Mindannyian Gogol köpönyegéből bújtunk Dosztojevszkij börtönébe.

A meditációval lelkünket csendesítjük el egy olyan világban, ahol örökös hallgatásra van kényszerítve.

Úgy nőttem fel Gyulán, hogy számomra a holokauszt egész gyermekkoromban egy olyan dolognak tűnt, ami valahol máshol van – volt. Messze Auschwitzban biztos, de nem Gyulán és nem is Magyarországon, talán Pesten – de vidéken? Nonszensz.

Egyetlenegyszer mesélte apám, hogy amikor ő még a Komlóban elkezdett pincérkedni – több mint harminc éve –, egy idős házaspár járt oda menüzni számokkal a karjukon – de ez is mint szenzáció hangzott el, nem nagyobb és nem kisebb hírként, mint hogy egyszer ő vagy valaki más nyakon öntötte levessel a Hernádi Juditot.

Sokszor biciklizem a zsidó temető felé. Szeretem a burjánzó tavaszi és nyári mezsgyét, az elhanyagolt árokpártokat, melyekben a békalencse közt az unka kakukkol. Ez a város a mocsárra épült, még a templomunk is egy sose volt, de mindenképpen nádi boldogasszonynak lett szentelve. Mi vagyunk észak Velencéje – nem Stockholm és nem is Amszterdam –, tengerünk a Körösök árja, belvíz mossa partjainkat. Az őseink csónakkal jártak a piacra, Erdély sója, fája víz tükrén szállt hozzánk – töltéseink között pocsológyűzők törpeharcsa és gyilkos tündér tanyáz; acetonszagú vénemberek piócát lesnek, csiborra akadnak; a golyák olyan kövérek, hogy alacsonyabb póznákat választanak fészekrakó helyül; a főutakon le kell lassítani, hogy átengedjük a kacsacsaládokat. Árkainkban götte terem, álmainkat kecskebékák és szűnyoghadak űzik el. Felmenőink bölcs emberek voltak, felkészültek a városi tűzvédek: a házaik ugyan nádtetősen sorakoztak, de a lángnyelveket a vályogfalakkal együtt minden évben hűségeselemosta a tavaszi áradás. Hanyagold el fél évre földedet, és a lápi lidérc visszaveszi a jussát, békalegelővé lesz a pázsit, rétté a veteményes. A régi zsidótemetőben burjánzik az enyészet. Komló fut a márványnevekre, sörrel álmodik; borostyán kúszik a kriptatetőre, és olyan magas a fű a sírkövek között, hogy attól összefut a tehén szájában a nyál.

A többi temetőnk mind halott. A németvárosi steril, gondos sváb kezek pucolják fényesre, talán még a gyásznapra sem jut ideje élni benne, elmossa a Cif meg a Domestos. A többi többnyire szürke vasbeton. Egyes sírkövek a régi tévékre emlékeztetnek: szürke testben fekete márványképernyőn fut az aranybetűs szöveg, hogy nincs adás. Mindenütt kő, mutatóba bukszusok, halálra szánt virág, száraz koszorú, kiégett mécsesek. A perzsák piknikezni járnak a parkokba, amiket temetőknak neveznek; Kölcseyt nem őrzi kő, kopjafa kopik a feje felett. Londonban a Temple-ben régi sírokon járva böngész a régi, latinított neveket. Csak a zsidó temető él az emberektől messze – megmentette életét, hogy nincs rá gondja ennek az életkergető népségnek.

Ezelőtt sose jártam benne, csak lestem a varázsigéknek tetsző héber írásokat a kerítésen túlról, az ismerős és ismeretlen neveket. Úgy éreztem, idegenektől elzárt hely ez, hova lábam se tehetem be. Mikor a minap rávettük magunkat, hogy belépünk, abban is ott játszott az apró csínyek édessége: kiakasztottuk a kaput, és besompolyogtunk oda, hol még sose láttuk senki ember fiát.

Gyere velem ide te is, elmondom, miért, pár lépés, és egy táblához érsz, mely azokról a hősokról emlékezik, kik 1848–49-ben harcoltak a magyar szabadságért. Ez a tábla maga is van legalább száz éves. Egy másik meg azokról a zsidó temetőben nyugvókról emlékezik meg, kik az első világháborúban a vérüket adták a hazáért. A hazáért, mely hőseit húsz évvel később már a saját sírjuk megásására kényszeríti, és kiknek gyermekeit előbb a pottyantós vécék szarjában őrzi, hogy onnan is kikaparja,

hogy aztán hamvuk hulljon alá mint hópehely – milyen szép kép is a halál, ha Spielberg festi meg, és mennyire nincs jelen a tett, ha egy vidéki kisvárosban nézed a tévén keresztül a történeteket.

Van itt egy másik tábla is, rajta ismerős nevek, helyiek. 400 embert vittek el, 40 élve visszatért – statisztikai adat, üres és értelmetlen, nincs súlya, tudja jól ezt mindenki, hiszen naponta lopnak felettünk felfoghatatlan milliárdokat, míg mi tolvajnak csak azt nevezzük, börtönbe csak azt küldjük, ki ellopott felfogható ezresek. Csak az a valós, ami a kezembe fér, mit láttam szememmel, mire szert tehetek – a többi nem érdekel.

Van két, hús árnyat adó vadgesztenyefa a bejáratnál, alattuk pad, ráülhetsz, vagy jössz tovább, és egy sírboltig kalandozol velem, hol szintén pihenőhelyre találsz. Útközben láttad a szülői szeretet sorait, hogyan siratták el ketten egy feliratban apró gyermekük – mint bármely másik temetőben. Látod az állatorvos sírját, ki olyan jó szakember volt, hogy ez a sírjára is rákerült. Az emberét, kinek azt írták a fejfájára – ismerős lesz –, hogy vérét adta a hazáért. 1940. Nincs sok eltérés, csak a neked és nekem olvashatatlan héber feliratok – mintha csak a román vagy a német temetőbe léptél volna –, szemet csak a gazosság, a követelőző természet szúr, és hogy oly kevés az új sír, szinte egy sem.

Úgy nőttem fel Gyulán, hogy számomra a holokauszt egész gyermekkoromban olyan dolognak tűnt, ami valahol máshol van volt. Messze Auschwitzban biztos, de nem Gyulán. Az én dédanyám biztos nem fordította el szemét, vagy nézett megvetően a sárgacsillagos emberekre, hiszen nem is voltak itt olyanok, ki mondta, hogy voltak? Nekem senki sem, csak ez a temető játszik a képzeletemmel. Dédanyám kilencvenhét évesen került egy másik temetőbe, reformátusba. Egy évben és egy napon született József Attilával, ki félig vagy meddig román volt. Dédanyám azt mondta, legyen pap, tőle kaptam az énekeskönyvem, és ő látta Horthy Miklóst fehér lován – ez volt a büszkesége, hogyan is láthatta volna ő, hogy a szomszéd Mórt és Mórnet a gyerekekkel együtt kiviszik a vasúthoz. Mi köze volt neki ahhoz, hogy a lelkész fia önként húzta ki a másik szomszédnál a diófaszekerény fiókjait, hogy gondos leltár szentesítse a lopást?

Nagyapám ugyanabban a teremben tanulta a latint, mint jómagam. Sokszor mesélte a családi ebéden, hogyan diktálta le nekik a vizsgán a paptanárt a megoldást – olyan jól megtanultak latinul. Nagyapám igaz ember volt, erényes és becsületes, sose mesélte, hogy elment leventének – biztos el se ment. Nagyapám nagyszalontai volt, mint a legaranyabb János, könyvelő lett, szellérek és zsíros parasztközös ivadáka – nagyapám elmesélte, hogy pipázott a dédapa, de azt soha, hogyan mosták a padlót helyettük a Hoffer fiak. Csak ez a zöldélettől duzzadó kihalt temető, ez a nyári meleg játszik velem, mikor azt képzelem, hogy tata ott ül a teremben, mikor lemózsizzák a Gyurit, ő biztos nem nevet együtt a többiekkel. A jó református alföldi magyar tatám biztosan lerántotta a Józsi kezéről a sárga szalagot, mikor ketten tizenöt évesen a folyosón beszélgettek, ahol most az én tablóm is a falon csücsül. Miért kéne szégyenkezni, hiszen az én iskolám falai között sose tanítottak olyanok, kik úgy osztották ki a karácsonyi dolgozatot, hogy azt mondták: szégyen, hogy a két zsidó lánynak sikerült csak jól.

Ez a város a mocsárra épült, kacsák után leső nyestek járnak éjjel az utcákat, egyszer a zeneiskolánál láttam egyet. A zeneiskola falán tábla hirdeti, hogy íme, ez volt a zsinagóga, és hogy hány százan haltak meg Auschwitzban az itteniek közül – megint csak számok, és Auschwitz valahol máshol, Lengyelben messze van. A levéltárunk kiadott egy szép kis kötetet, benne a tudomány köntöse alatt melegszik néhány visszaemlékezés. Az áldozatoké, akik – furcsa bogarasságból – olyanokat mesélnek, amiket nagyszüleim, dédszüleim soha. Letisztult történelmi tények közt sorakoznak. Szép, száraz tanulmányok, miket soha senki el nem olvas. Senki vagyok, semmi leszek: a gyulai zsidógyerekeket munkaszolgálatra nevelték, a szülőket munkaszolgálatra vitték, ingóságukat elkobozták, majd gettóba terelték őket, vonatra rakták, meggyilkolták, slusszpassz.

A meditációval lelkünket csendesítjük el egy olyan világban, ahol örökös hallgatásra van kényszerítve. Le szeretném nyírni a füvet a zsidó temetőben. Nem tudom, miért, csak szeretném. Olvasni akarom a nem zsidó szomszéd visszaemlékezését, a katolikus jó barátét, ki hittársa volt a keresztény családban, keresztény szülők gyermekeként szerencsétlen névvel született Khónnak. Tudni vágyom, hogy mit tett a csendőr, mikor sárga csillaggal a kezén integetett neki az egykori postás. Mondta-e, hogy jó napot? Kérdezte, hogy mi újság? Látnom kell, milyen volt a város aznap, mikor kocsikra

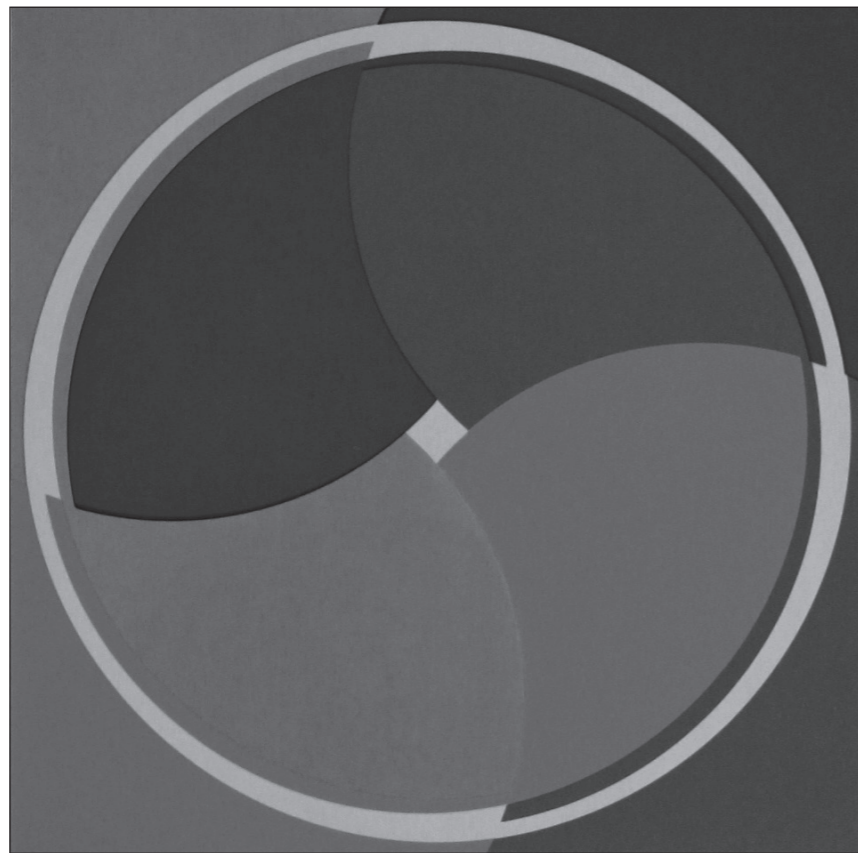

rakták több száz lányát és fiát. Aznap is csak ugyanúgy sepregettek a portán, mint előtte? Zsófinak kicsivel több gondja volt a toalettjével? Mi járt a Jancsi fejében? A Nóra bokája vagy az, ahogy elrobog a két emberterhes automobil – mert így kell mondani a '40-es években, nem? Automobil.

Miért nem mesélték el az igazat az emberek, a felemelőt, hogy a magyar vidéken nem volt semmiféle népirtás, nem itt volt, máshol volt, nem szedtek itt össze senkit. Mindenki kiállt a régi iskolatársáért, az állatorvosért, a patikusért, a nyomdászért, a jó barátért. Nem, senki nem tiltotta el a gyereket, hogy mutakozzon vagy szóba álljon azokkal a gyerekekkel. Sőt, a még ennél is valódibbat akarom hallani, hogy igen, azt mondták, vegyem fel a leltárt, de lesepertem az asztról, illet egy lelkész fia nem tehet. Mondják el nekem, hogy a csendőr senkit sem kísért el, és földhöz vágta a sipkáját a bajuszával együtt. Világosítson fel valaki, hogy a szomszédok sorfalat álltak, és nem hagyták, hogy elvigyék a családot, aki száz éve itt élt köztük, hogy nekünk, helyieknek nincs min szégyenkezni, ahogy egyik magyar kisvárosban, faluban sem, hogy ez nem Budapest, nálunk nem tűrte, nézte, éljenezte senki, hogyan ölnek. Öltek? Mások öltek. A polgármester dédapja nem szart az egészsre, a középiskolai tanár nagyszülei nem húzták össze a függönyt, ha az Adler arra ment. És igen, mindenki bújtatott, segített. Mi nem azok vagyunk, akik behunyták a szemünket. Nem meséli senki? Miért mesélni? Nincs mit mesélni. Itt nem történt semmi se.

Mindannyian Gogol köpönyegéből bújtunk Dosztojevszkij börtönébe. A zsidó temető fele üres, nem volt kit temetni bele. Nagy a fű, le kéne már nyírnia valakinek.

Békéscsaba, 2018. május 4.

Fajó János: *Kék és zöld VI.* (1987; szitanyomat, papír; 417×418 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 2006.78.1.)

Fiatal

Azt hittem, örökké fiatal maradok,
fiatal, amilyen te még csak leszel.
Nagyanyó beszél,
a képeskönyv ölébe eresztve,
beszél, és közben kuncog is magában:
különben még most is azt hiszem.

Szemüvegesek

Mit tudtam én még gyerekkoromban,
hogy én is szemüveges leszek.
Néztem, ahogyan nagyapám rálehel a lencsére,
majd zsebkendőjével megtörli az üveget.
Közben hunyorgott. Nem törődött semmivel.
Ha szóltam hozzá ilyenkor,
válaszul csak hümmögött.
A pillanatnak úgyis mindjárt vége,
kivárhatja bárki,
de tisztítani csak elmerülten lehet.

A fürdőszobában

A fürdőszobafogason
egy strandruha,
hálóingnek is elmegy,
kint hónapok teltek,
épp november,
itt elszaladt egy pillanat,
a pillanat,

mikor eltehettem volna,
a ruha most már ott marad,
a gardróbban is,
terhesnadrágok között
sörtök és szűk kabátok,
kint november,
állok a zuhany alatt,
nyáron hideg, télen meleg vizet
folyatok testemre,
a testem sokat változott,
ne nyissatok rám, jól vagyok.

Az erdei sétákon

Az erdei sétákon
lehajtott fejjel jártam,
kisbékát kerestem,
ha találtam egyet,
tenyerembe zártam,
érezni,
mint kapirgál gomb-ujjaival,
érezni apró, puha hasát,
a véremmel rokon lüktetést
és azt az ismeretlen hajszál-akaratot,
ahogyan menne, szabadulna tőlem,
és mikor kinyitom kezem,
ahogy elrugaszkozik,
érezni összeszedett erejét.

Lassacskán még

Lassacskán szürcsöli a megmaradt időt,
fél, nehogy a bögre kiforduljon kezéből,
a keze már nyolc éve remeg,
remegő kézzel sok mindent nem lehet,
de maradni még, mert a kutya.

Átkelés

Egy nő áll a turistabuszon,
szőke haját fújja a szél,
a sarkon egy idős férfi magában beszél.
Rendőrként bújjik a traffipax mögé,
a száguldás joga egy szűk rétegé.
Ahogyan a zebrán az átkelés is,
a rohanás ma egy népszerű fétis.
Aki lemarad, öreg vagy beteg,
aki a szabályhágástól remeg,
aki már nem hiszi, hogy az autó megáll,
azt egy oldalon éri élet és halál.

Piac

A paradicsomok közé gurult egy fekete bogycs, lehet, hogy valami mutáns áfonya, vagy áfonyától ihletett ribizli, ez a jó a piacon, hogy ott megtörténhet, ott nem előrecsomagolva terem az áru, keveredhetnek egymással a gyümölcsök, így minden színesebb, és a meglepetés sem csupán az lehet, hogy bár tetszetős a külcsín, íze nincs semminek.

Rád tekint a hold

Mint a szellő,
ha befúj az ablakon,
de nem a nappali
uralkodó szárnyán,
nem is a konyha művészbejáratán,
hanem a réseken,
az ajtó alatt,
a háló ablakán,

ahol bársonnyal volt
bevonva a párkány,
alatta rendben
határidőnaplód,
70, 80, 90,
drámák és egyszerű minták,
melyeket követtél
évtizedeken át,
hogyan váltál,
hétévente, kilencévente,
vagy nem is így,
a könyveid, az érmeid,
emlékeid,
amit gyűjtöttél,
elmondom, mi vagy,
érintés a kezemen,
melynek melege elkísér,
a földet beborító kalap,
peremén holdsugár játszik
minden éjjel.

Fiat voluntas tua...

évközi 16. vasárnap
nincs kedved az Omszki-tóhoz
pedig gulyásleves és sörök és karaoke és csupa lövétei
másnapos is vagy egy kicsit
megünnepeltétek a 18. napot
gondosan számolod hogy mennyi telt el mennyi maradt még
mormolhatnád a mise szövegét is
de csak egy vasárnapi ebédhez van erőd
ha így folytatod magyarul is elfelejted
pedig anyád latinul is megtanította volt a Miatyánkot:
Pater noster – motyogod –, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum;
miközben zöldséget pucolsz az *Expressz* hirdetési újság fölött
új vízifocipálya áron alul eladó peep show színpad eladó
adveniat regnum tuum;
örülteknek örült jövedelem expedícióhoz tudományos kutatóutakhoz fiatalember
bármilyen munkára elszegődne (őshazakutatás előnyben)
fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra.
teniszkönyök ellátása büttyök- kalapácsujj- sérvműtétek elálló fülek plasztikája
fogyasztás hullámmasszázzsal testcsomagolással aromaterápiával
afrofonás
Panem nostrum cotidianum da nobis hodie;
hatékony rontáslevétel ördögűzés szellemidézés asztaltáncoltatás kristálygömb-
tenyér- kártyajóslás reinkarnáció Cézár boszorkányfőpap fogad
et dimitte nobis debita nostra...
„négykezes” extramasszázs a „szemeremes ajkak” önre várnak euromasszázs „Sziszitől”
et ne nos inducas in tentationem;
„Bestia” közvetítőiroda! A hölgyet küldjük – vagy ön megy oda?
Akar egy fantasztikus eksztázist? Hívja a Szextázist!
Úrnőd hív, engedelmeskedj!
Rubensi leszbis show!
sed libera nos a malo,
színvonalas életű szép arcú ápolt szeximádó szolid megértő gyermektelen 90-es mellbő-
séggel vékony testalkattal feszes idomokkal „francia” nyelvtudással magas csinos vidám
természetű színes egyéniségű komoly intelligens temperamentumos sportos kifejezetten
reprezentatív munkáját szerető elvált karcsú erdélyi magyar lelkiekre igényes „Az autó
nem luxus, hanem kell” jeligére „Have some fun” jeligére „Istentől megáldva” jeligére
Túlvilági segítség! 06-20-9348-098
ami azt illeti tényleg rád férne egy kis túlvilági segítség
mert egyre nehezebben bocsátasz meg az ellened vétkezőknek

*S így törtem hát el szegény kőtábláidat – idéznéd –
S ígéretednek földjét is majd így nem láthatom – idéznéd –
Eladó 1 db Lenin és 1 db Marx bronzszobor! olvasod még
igaz Marxszot félig takarja a hagymahéj
Amen.*

Csikszentdomokos, 2018. november 9.

De profundis

a mélyből Uram ha mély is tud lenni egy ócskavas-halom
merthogy nagyon nagyon nagy azt te is látod
BG és MÁ kicsit odébb biciklivázakkal csörömpöl
hármótokat adott kölcsön a főnök
nem érted hogy BG és MÁ mit keres melletted
ők elvileg kőművesek
te legalább tényleg segédmunkás vagy
illetve hát idézőjelesen de csak nagyon idézőjelesen
afféle „szakképzetlen anyagmozgató”
látva a lengéscsillapítókat-fékdobokat
beugrik a vas-szén diagram
sikeresen vizsgáztál az egyetemen anyagismeretből differenciálegyenletekből speci-
ális matematikából
szakítószilárdság
istenem ha külön írná a magyar milyen szép alliteráció válna belőle
cseng-bong a történet
de vajon milyen zene ment tegnapelőtt Szentendrén
mondta TP hogy szinte verekedtek miattad
mert részegen ugyan de hirtelen és teljesen váratlanul beleszerelmesedtél egy cigánylányba
„És jött az este / Egy videodiszkóban partnert keresve”
ha véletlenül meghallod Majka *Mindenki táncol* című dalát
szó szerint beleborzongsz mert rémleni kezd valami
szégyelled bevallani az ilyen borzongást mert te ugyebár Johann Sebastian Bach
H-moll miséjére gyúrsz
azt hallgasd bazdmeg az a zenetörténet csúcsa
pedig a lengéscsillapítóknak-fékdoboknak is van hangja
estére szépen léniában állnak léniában áll hamarosan a Kárpát-medence
Augiász istállója is beugrik
és hogy munka végeztével Héraklész megölte vala a királyt
te nem ölsz meg senkit
ugyan már hol vannak azok az idők
elmajszolod a párizsis zsemlédet
majd leöblítéd zacskós kakaóval

Csikszentdomokos, 2018. november 10.

PATAK MÁRTA ◀

Mindig péntek

(regényrészlet)

Jenő bácsi ötvenhétben másfél évet kapott. Először életfogytiglanra akarták ítélni, de nem sikerült rábizonyítani, hogy ő vetette le a katonákkal a sapkájukról a csillagot. A börtön után került a megyeházára sofőrnek. Hasznosíthaták volna máshol is, de a megyetanácselnök nem engedte, hiába erősködött a helyettese, hogy Jenő bácsi megbánta, amit tett, pártvonalon is elnézőbbnek kellene lenni, az elnök hajthatatlan maradt, legfeljebb sofőr, más nem lehet.

Azokban a napokban Jenő bácsi sok mindent látott, tudott volna mesélni a börtön után, például arról a fiatalemberrel is, aki november negyedikén a hátizsákjában tárolt zsilippenge-készletnek köszönhetően menekült meg a halál torkából, és utána azt a napot legszívesebben kitörölte volna az életéből, jobbnak látta volna elfelejteni, ha tudja, kérkedni meg aztán végképp sose kérkedett volna vele, akkor sem, amikor már hősnek kiáltották volna ki érte. Jenő bácsi tapintatból sose beszélt róla, tiszteletben tartotta a fiatalember hallgatását, pedig sokszor eszébe jutott, tartalékosként hívták be november elsején, meg is jelent a gimnázium udvarán a hátizsákjával, ahol a sok ismerős arc között szinte tapinthatóan vibrált a levegőben a kérdés, most mi lesz, az ismeretlenek meg egymást méregetve próbálták kitalálni, kiféle, miféle lehet a másik, de nem sok idejük maradt a bizonytalankodásra, hamarosan beöltöztették őket, az eligazítás is megvolt, fegyvert azonban nem kaptak.

Jenő bácsi felettese, egy főhadnagy beszélt hozzájuk, rövid volt, elmondta, mi a feladat, reggelente jelentkeznek a parancsnokságon, este hazamehetnek. Három napon keresztül ez így is zajlott, többnyire a hadkieg udvarán üldögéltek a lábukat lógázza, szívták a cigarettát, és nevetve azt latolgatták, mi lesz így a termeléssel, vajon a sok kiesés miatt összeomlik-e a népgazdaság. Semmi rosszra nem gondoltak ők, pontosabban nem mondták ki, de mindenre el voltak szánva, aki katonaruhát visel, annak már a gondolatai is más rugóra járnak, az föl van készülve rá, ha még magának sem vallja be, legbelül akkor is szinte várja, hogy fegyvert adjanak a kezébe, történjen valami, szűnjön meg végre ez a folyamatos készülődés a bizonytalanságban.

Nem sokáig kellett várniuk. A negyedik napon a szovjetek már bent állomásoznak a város közepén, amikor a fiatalember korán reggel elindul hazulról, hogy hatra beérjen. Útja a forradalmi tanács székhelyéül szolgáló volt pártház előtt vezet el, annak a környékén a gyerekkorú szovjet járőr nemhogy az egyenruhást, minden elhaladó civilt megállít, gorombán a kérdezett állá alá tolja a géppisztoly csövét, *Ты кто? Куда идёшь?*, amaz komolyan veszi a kérdést, ösztönösen hátrahőköl, a fegyver csövéből egy pillanat alatt a kiskatona összevont szemöldökére siklik a tekintete, és a látvány bőven elegendő számára, hogy fölmérje, ez a fiú nem tréfál, az első gyanúsaként vélt mozdulatra meghúzza a ravaszt.

A katonai egyenruhás fiatalember a tejbolt elé érve önkéntelenül megtorpan, maga sem tudja, a frissen fejt, még meleg, habos tej gyermekkori emléke vagy a sarkon hirtelen elé bukkanó szovjet katonai fegyvere készíti-e megállásra, mindenesetre e pillanatnyi habozását kihasználva kérdés nélkül taszítanak egyet rajta, elég az egyenruha látványa, *Pasli, pasli!*, löködi maga előtt fegyverével idegesen a kiskatona egész a pártház kapujáig, ahol három társa két civil ruhást közrefogva bevárja őket. Sebtében váltanak néhány szót egymással, a fiatalember nem érti, igaz, ha magyarul beszélne, se értené, nem is rájuk figyel, a két civil ruhás tekintetét keresi, arcukat fürkészi, de egyik sem ismerős neki. Az egyik járőr cigarettát kérne a társától, a fiatalember fején átcikázik a gondolat, most lehetne megszökni, ámde az orosz társa sürgetően int, előbb intézzük el ezeket, és fegyverével az alagsor felé

bök, majd vállon taszítja a hozzá legközelebb álló fiatalembert, utána a két civil közül a fiatalabbikat, az ránézésre alig tizenhét lehet, úgyhogy hamar oda is a hirtelen támadt gondolat, menekülésre itt semmi esély, és a következő pillanatban már lefelé tartanak mind az alagsorba vezető lépcsőn, a fiatalembernek igyekeznie kell, nehogy megbotoljon, olyan gyorsan zajlik minden, szinte csak a pincemélyi dohos szagot érzi, amint megcsapja az orrát, és az ajtóban egy gyors szempillantással fölméri, mi a helyzet odalenn, tarkóra tett kézzel, befelé fordulva állnak sorban egymás mellett az emberek, civilek, katonai egyenruhások, öten-hatan legalább, hátukban az orosz géppisztolyokkal. Őket is beállítják a sorba, arccal a fal felé.

A várakozás idején hol rövidülnek, hol hosszabbodnak a másodpercek, mintha visszafelé is ugrana egyet a mutató, mielőtt továbblép, az ajtónyitáskor aztán hirtelen meglódul, a belépő tiszt int, karlendülését nem látni, ratatatata, ennyit hallani csupán, a másodperc törtrészének műve az egész, és kopog a falon a sorozat, a fiatalember nem érez semmit, csak hallja a tompa huppanásokat, oldalra pislant, egyszerre látja is, mint valami lassított filmfelvételen, mindenki a földre kerül, közben önkéntelenül rogyan a térde, összecuslik ő is, mint a bicska, arcán egy pillanatra érzi a pincefal hűvösét, ahogy súrolja, alig érzékelhetően hátrább kúszik, aztán már nem mozdul, lélegezni is alig mer, maga sem tudja, él-e még, vagy ez már az odaát, nem is tűnődik rajta hosszan, csupán arra ügyel, hogy minél apróbb mozdulatokkal emelkedjen és süllyedjen a mellkasa.

Nem tudja, mennyi idő telik el így, a földön összegörnyedve gondolattalanul várja a folytatást, közben mintha kívülről nézne, egynek látja magát a földön fekvők közül, de nem is az alagsori követet hideg padlóját érzi, hanem mintha fölöttébe lebegve ringatózna ebben a semmihez nem fogható érzésben, amíg hangokat nem hall, és bár látni akkor sem látja, mi történik, hogy megáll előttük két-három orosz, csizmás lábával végigrugdossa őket, élnek-e, csupán érzi a bokája fölött a rúgást a bakancson keresztül, mikor ő is sorra kerül, aztán csak vár, behunyt szemmel, majd ernyedett tagokkal, rezzenetlen arccal tűri, hogy a csuklójánál fogva megmarkolják, elinduljanak vele, és húzzák fölfele végig a lépcsőn, onnan ki az utcára, egész a sarki tejbolt előtt várakozó teherautóig, közben résnyire nyitott pilláján keresztül figyel, ahogy egyenként dobálják föl a többieket, halottakat, sebesülteket vegyesen, aztán amikor rá kerül a sor, megint behunyt szemét, elhagyja magát, amennyire tudja, nagyot nyekken odafönn a platón, önkéntelenül belerúg valakinek az oldalába, ahogy kissé oldalra fordulva igyekszik kényelmesebb helyzetet fölvenni a hátizsákja miatt, de még a bakancson keresztül is érzi, hogy hozzáért, magában meg is állapítja, biztos nem él az illető, különben méltatlankodna, kemény a bakancs sarka, annyit nem véd a vattakabát, aztán hirtelen ütést érez az arcában, erőt kell vennie magán, hogy oda ne kapja a kezét, mint amikor viszket a szeme, de nem tud odanyúlni, mert tartani kell a kormányt, még ez is átvillan benne, utána megint összefolynak benne a gondolatok, és vár, csak vár időtlen időket ott fönn a teherautó platóján.

Egyszer aztán mocorgást észlel maga körül, kinyitja a szemét, látja, hogy többen próbálnak föltápászkodni, fojtott hangon megszólal valaki, a kérdést nem hallja, csak a másik rekedtes hangú választ, *Élve fognak eltemetni, baszd meg!*, erre ő is föltápászkodik, végigvillan benne minden lehetőség, hová is vihetik őket, óvatosan körülnéz, sziszegve fogja az oldalát az egyik civil, látásból ismeri, de akárhogy töri a fejét, nem tud rájönni, honnan, még akkor is ezen morfondírozik magában, amikor a mozdulni is képtelen, vérző lábú idősebb férfi int feléje, szeretne rágyújtani, ő a fiatalabb, járni is tud talán, kérjen a sofőrtől cigarettát, erre készségesen odakúszik a vezetőfülke mögé, hátulról megütögeti a sofőr vállát, a gyerekarcú szovjet katona pedig halálra vált arccal kapja hátra a fejét, ijedtében majdnem lefordul az ülésről.

Mit mesélhetett volna minderről Jenő bácsi, mikor maga is hitetlenkedve hallgatta a fiatalembert, amikor az jó egy esztendőre rá tőmondatokban elmesélte, mi történt, miután a teherautó elindult velük, élőkkel, holtakkal a Fészerlakon fölállított hatalmas kórházsátor felé. Mintha a frontra mentünk volna, olyan jól meg volt itt szervezve minden, jött a sanitéc, kézzel-lábbal magyarázta, aki beteg, annak adhatok teát, akinek lőtt sebe van, annak meg csak a száját nedvesítsem be, inni ne adjak neki, hát nem sokra rá meg is halt az egyik, annak szétlőtték a veséjét, a diák is meghalt később, ott néztem, feküdtek sorban a halottak.

Jenő bácsi csak nézett maga elé, nem tudott megszólalni, toroka kiszáradt, mintha kilométereken keresztül loholt volna valami képtelen ellenség elől, talán maga elől, a gondolatai elől, de hasztalan, minél gyorsabban futott, annál nagyobb iramra kapcsoltak mögötte, a végén föladta, elvágódott, zihálva borult arca a földön, fejét a fücsomók közé fúrta, legyen, aminek lennie kell, végigfutott benne ez az érzés, szinte látta magát maga előtt, miközben hallgatta a fiatalembert, amint fojtott hangon mesél, minduntalan jobbra-balra kapkodja a fejét, mintha attól tartana, valaki jön, és visszaviszi abba a sátorba. Képzeld, kézzel-lábbal mutogattam az orosz gyerekeknek, eressen ki, nagyon kell vizelnem, kikísért a puskával, ide ni, mutatta, de hát, mondom, itt fekszenek, erre legyintett, mit számít, én meg látom ám, az egyiknek jár a szempillája, mutatom ennek a ruszki gyerekeknek, magyar szoldát nem kaputt, hát az így maradt életben, minket hármunkat meg egy idő múlva kihajtottak az akácshoz, hallottuk, ahogy csőre töltenek mögöttünk, aztán mégis egy harckocsiba tereltek, azt se tudtuk, hová visznek, végül Taszáron, a reptéren, egy szállítógép mellett tettek ki bennünket, órákig álltunk ott, aztán mégsem repültünk, visszavittek bennünket a tankkal a Kossuth térre, este hét óra is lehetett, ott szállítottak ki bennünket, *Pasli damoj!*, még mindig fegyverrel a kezében terelt bennünket a ruszki, hátranézni nem mertem, de tudtam, az Ady Endre utca felé néz a tank csőve, arra is küldtek bennünket, erre mondom a másik kettőnek, maradjunk kinn az úton, ne menjünk föl a járdára, ha közibénk lőnek, legalább másnak ne essen baja, de nem lőttek, arrább egy ismerős köszönt rám a járdáról, hol voltuk, kérdezte, hát hol lettünk volna, *Búcsúban, baszd meg!*, ennyit mondtam neki, aztán az utca végén rá se néztem a másik kettőre, el se köszöntünk egymástól, azt se tudom, ki merre ment tovább, én mindenesetre megiramodtam fölfelé a Berzsényi utcán.

A fiatalember elhallgatott, úgy nézett Jenő bácsira, a felettesére, mintha tőle várna útmutatást, mitévő legyen, életben maradt, a szeme láttára pusztultak el a súlyos sebesültek, szó nélkül mutatta neki a zsilettpengés dobozát, teljesen szét volt lőve, nem tette hozzá, Jenő bácsi így is értette, ez mentette meg az életét, kivette a kezéből, mintha a pusztá látvány nem lenne elég, azt hihetné, káprázik a szeme, kézbe kell venni, hozzá kell érnie az ujjával, hogy a saját bőrén keresztül érezze, valóságos, amit lát, nem a képzelete űzi ezt a csalóka tréfát vele.

Csak táncoltam a küszöbön, előre-hátra billegtem-egyensúlyoztam a cipőm orrán meg a sarkán, hol előrébb léptem, hol hátrébb, miközben Jenő bácsit figyeltem, nagydarab, testes ember, egészen eltűnik a szeme, amikor nevet, erősen kopaszodik, de a bajusza koromfekete, csak a szélén őszül kissé, mintha szándékosan festett volna köré fehér szegélyt a végénél, ami lezárja. Hitlerbajusznak mondják, pedig valamivel nagyobb, mint amit Hitler hordott. Egészen mély a hangja, ha templomban prédikál, biztos beleremegnek a falak, mint amikor a kanonok úr megemeli a hangját. De most nem szólt, rám nézett, leültetett, Hilda néni pedig előszedte a sötétre pácolt, medve vagy valamilyen más állat lábát utánozó lábakon álló komód legfelső fiókjából a konyakmeggyet. *Igazi konyak van ám benne!*, kacsintott rám Jenő bácsi, *Egyet megehetsz, annyi nem árt meg!*, Hilda néni tiltakozva rázta a fejét, Jenő bácsi megvonta a vállát, bocsánatkérően nézett rám, *Látod, rá van írva, tilos, majd ha nagyobb leszel!*, aztán amikor Hilda néni elfordult, gyorsan kikapta a legkisebbet, mert nem voltak egyformák, ezt megfigyeltem, Jenő bácsi magának kiválasztotta a legnagyobbat, nekem meg a legkisebbet, Hilda néni persze észrevette, rá is förmedt, de nem komolyan, inkább kötelességszerűen, *Jenő, Jenő, elrontod azt a gyereket!*, aztán intett, egyem csak meg, nem lesz tőle semmi bajom, majd nyújtotta a tányért, egyik utána egy macskanyelvet is, mégse a konyak íze maradjon a számban, Jenő bácsi mosolygott, de belül az a fiatalember járt a fejében. November negyedike táján lehetett.

Hullámok

A kihalt halfajok képét
tartalmazó palackot
a tengerbe
hajította az Isten,
de a palack rosszul
volt lezárva,
szélcsend kerekedett,
leáztak a képekről a halak,
s eltűntek,
akár a hullámok.

Prés

Feltartóztat a múlt,
kéri a személyidet,
remélem, a hét szűk esztendőt
megelőzi a hét bő:
kifordítva adtad
a madárijesztőre
nagyapád kabátját,
amit karácsonyra vettél
neki ajándékba,
amit sosem vett fel,
magához mérten
túl szépnek találta,
vagy egyszerűen csak
attól tartott, hogy megszólod.

Altató

Anyám szekrényében
a fatimai mellett
ott van
a lourdes-i szűzanya,
meg még legalább
nyolc Mária-szobor.
Anyám altatót szed, ő alvó-
tablettának mondja,
én rakom ki a
gyógyszereit.
Az altatót mindig a
lourdes-i szűzanya
lába elé kell tennem.
Csak ott találja meg,
csak így hisz az álmaiban.

Egyszer felcserélem a szobrokat.

Magyarázat

Gyülekeznek a villanydróton
a fecskék,
pedig csupán augusztus
elején tartunk,
készülődnek,
főpróbát tartanak,
vagy becsapottnak érzik
magukat, egyre megy,
egy irányba tart a múlt,
mint az eltévedt lovas,
akivel felfedeztetni Isten
a talált tárgyak osztályát,
s aki érzi a lebontott jövő
falait, mint a visszérgyulladást.

Bájolók

Piknik

Ülünk egy ágon,
lábunk le sem ér,
te vagy a kancsó,
én meg a csésze,
lapos a világ,
végenincs tányér;
ellep sok szép szó
gesztenyeméze,
aztán egy cseppbe,
fába a fejsze,
beleragadok,
és gördülök le
homokos parton,
halak figyelnek,
ahogy fületem
rá-rátapasztom
engem ölelő
ölelésedből
csak nem engedő
szavaid szív-
dobogásába.

Felkapja fejét
egy fáradt sirály,
egy alma eszét
vesztve zuhan ki
tágra nyílt szemed
lombsátorából,
s méhek indulnak
bőröd kérge alól,
melled gömbölyű,
barna kasából
porból porrá lett
hüvelyem felé,
és csápjaikkal
úgy cirógnak,

és álmaikkal
úgy tapogatnak,
hogy elfelejti
mind az útirányt
vissza, s királynőt
nem – egy úrilányt
látnak, mielőtt
földre hullanak.

A béka, amelyik felfalta a Napot és a Holdat

Az agancsos hold
fehér gyökeret
ereszt a hajszolt
éjjel csillogó
szurokköpenyén;
hiába harcolt,
a sűrű sövény
dértől vacogó
nyákos függönyén
átfurakodni
ereje nem volt;
nézi félholdnyi
bendőjű béka,
ahogy színezüst
haja árnyéka,
mint részeges füst,
elkeveredik
sápadt gyökérrel,
ölből a szemig,
földről a hegyig
fröccsenő vérrel,
felhők habjában
szerteágazó
borzas aganccsal;
s mint vén lázadó,
nézi a holdnyi
nagy hasú béka
mindezt, milyen a
hajnal játéka,
s minden cicoma
nélkül felbőffen,
gyomorszájából
savval kilöttyen
némi napsugár;

s erre a fényre
végleg kizökken
haladásából,
mintha álmából,
az időt görgető
rút ganéjbogár.

Éjszakai látogatók

Álmatlan óra
emeli lábad,
osonsz éjen át,
mint éhes róka,
orrod nem fárad
szagolni húsom
szövegillatát,
ahogy a tinta
lassan, de szárad
rólam írt versed
képzavarában.

Valami lények
zavaros képek
mákonyát öntik,
ahogy a lélek
a paplan alól
leér a földig,
és rajta féreg,
szellem és álmok
sűrű gennye
kúszik, hogy álnok
csellel befonják
végleg, mielőtt
még kiröppenne
a – boldogság
kéklő madara.

Buta kis kérdés

Mért hagy ki szived
ritmuszavara –
hogya a résen át
két ujj egy csipet
kéretlen rimet
hinhessen reád?

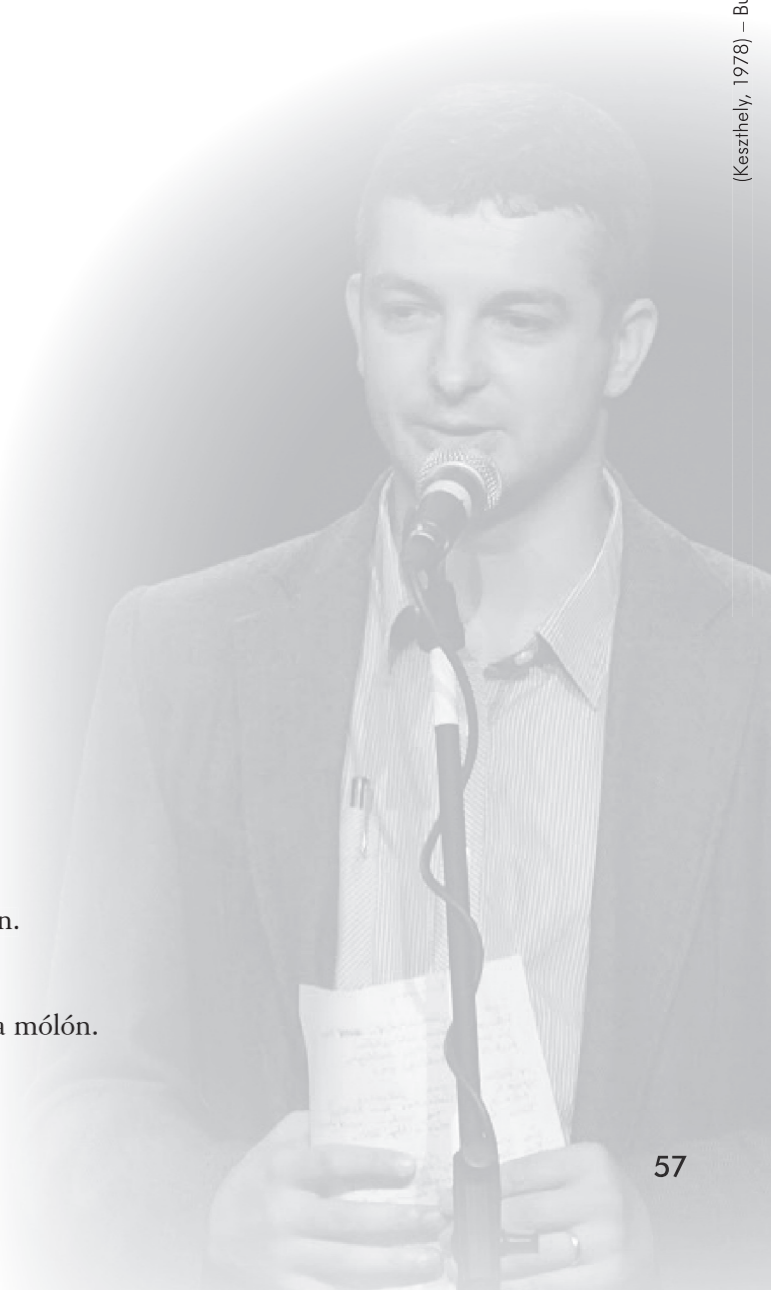
Prizma

Összeégett
Zsarolóhadtest,
Zsarolóvirág
Mája
Unottan
Szerveződik,
Szervezve
Engesztelődik,
Régenti-ívű-élű
Fadobozát
Gödrébe
Lebocsássa.

Kérsz egy csókot? –
Ízek vására jön,
S amit a kor a nevére venni enged,
Lávagyökérben kezdi;
Kúszik és mászik,
Féreg, kivár, fölér s beékelődik,
Határidőt lát,
Nem lát történelmet.

Az ember végül oda menekül,
Ahová való.
Mecsek trópusi szigetén
Partmenti széf, kattann a zárja;
Szemétszedő kultúra vetődik arra
Fejbeecsapva, felszívja, megtalálja.

Zsarnokvirágból mi leszületett,
Új világ jön, anyagba rohan úgyis,
Tízíg számol, és ott lesz újra otthon.
Új nép nézi, nem érti, fogja, féli –
Balra srégen túlnyomón kvalitásos
Vizes istenek szobrai unatkoznak a mólón.

Az egypartú folyó

108 koan

„Erről ismeri meg mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretni fogjátok.”
János 13:35

„Ha a szavaim igazak,
akkor te teszed igazzá őket.”

Mooji

Az alábbi koansorozat e keleti műfaj eredetéhez téríti vissza figyelmünket. Kolostori történeteket olvasunk, melyekben a tanítványok kérdeznek, a mester (aki maga is tanítvány) válaszol. Vagy hallgat. Vagy visszakérdez. Hol szóval, hol csönddel találva meg a módját, hogy rábeszélje a világot a Jóra – avagy, legalább, az olvasót a derűre.

1. A híd és a folyó

– Hol a híd? – kérdezte egy tanítvány, mikor a folyópartra értek.
– Elvitte a folyó – felelt a mester.
A tanítvány ekkor megvilágosodott.

2. A legügyesebb úszó

– Melyikőtök úszik legügyesebben? – kérdezte a mester.
Az egyik tanítvány jelentkezett.
A mester elé tett egy pohár vizet.
– Lássuk! – mondta halkan.
A tanítvány ekkor megvilágosodott.

3. Egy fa tetején

A mester egy fa tetején ült.
– Mire akarsz tanítani ezzel? – kérdezte egy tanítvány.
A mester válasz helyett elrepült.
A fa ekkor megvilágosodott.

4. Az Egek Minden Bölcsessége

– Milyen teával várjam vendégeinket? – kérdezte az ügyeletes tanítvány.
A mester az Egek Minden Bölcsességéből merített választ.
– Nem tudom – mondta, és megvilágosodott.

5. A néma kórus

– Mint egy néma kórus... – mondta egy tanítvány az erdőre.
A mester elmosolyodott.
– A fülünk néma hozzám.

6. Az egypartú folyó

A tanítványok kérték, mesélje el az egypartú folyó legendáját.
– A vak vándornak minden folyó egypartú – mondta a mester.
– A megvilágosodottnak is – tette hozzá később.

7. Vízből

A tanítványok kérték, meséljen a folyóról, melynek vízből van a túlsó partja is.
– Nem láttatok még végtelent? – csodálkozott a mester.

8. A tenger tizenkét tanítványa

Mikor a kolostorban vendégeskedett a tenger tizenkét tanítványa, teáscsészéjükbe a mester földet szórt, és magot vetett.

9. Angyalének

Mikor a mester angyalokról énekelt, magukra ismertek a madarak.

10. Árral szemben

Mikor a mester futni hagyott egy fülön csípett tolvajt, a tanítványok megrökönyödtek.
– Az árral szemben úszó folyó is a vízistenek oltalma alatt áll – magyarázta tettét.
– Az éhes tolvajnak is megvannak a maga istenei – tette hozzá később.

11. Az élet értelme

– Vajon mi az élet értelme? – sóhajtott föl egy tanítvány.
– Az életnek számtalan értelme van – mondta a mester. – És mindegyik a szeretet.

12. Többet nem beszéltek

– Láttátok ma már a mestert? – kérdezte az egyik tanítvány.
– Én tegnap se láttam – mondta egy másik.
– Én sose láttam – szólt a harmadik.
Többet nem beszéltek a mesterről.

13. Napi mantra

– Ma melyik mantrát zsolozsmázzuk? – kérdezték a tanítványok.
– *She's got the blues...* – fogott a szent énekbe a mester.

14. A fuldokló folyó

– Most képzelj el egy fuldokló folyót – szólt a mester.
– Nem megy – esett kétségbe a tanítvány.
– Nagyon jó – bólogatott a mester. – Akkor már semmi akadály, hogy ússz és lélegezz.

15. Az idegen mester

Idegen mester érkezett a kolostorba.

Csodálkozott, amikor látta, hogy a szentély közepén pingpongasztal áll.

Megrökönyödött, amikor látta, hogy a tanítványok meditáció idején madzsongoznak.

Elhűlt, amikor látta, hogy a szerzetesek közül többen családostul laknak a rendházban.

– Hát erre tanít a mesteretek? – csattant föl.

– Nem. Erre az egek tanítanak – hajoltak meg a tanítványok. – A mesterünktől a megvilágosodás üdvét tanultuk el. Hogy halljuk az egek szavát.

16. Napi fejedelem

Mikor a fejedelem a kolostorba látogatott, a mester illendően köszöntötte.

– Nézd el nekem – köhintett az uralkodó –, de nem emlékszem rád.

– Mert én a *mai* mester vagyok – mosolygott a bölcs. – Tegnap még tanítvány voltam, a napi sors-húzás forgandó misztériuma emelt ki társaim közül. Holnap új tanítónk lesz, és aztán megint. Az uralkodó egy pillanatra szeretett volna napi fejedelem lenni. Aztán megvilágosodott.

17. A tanítványok között

A tanítás ideje jött el, de a mester a tanítványok között foglalt helyet.

– Kitől tanulunk így? – kérdezte az egyik szerzetes.

– Kérdezni tőled – szólt a mester. – Válaszra pedig csak bolyongó szellemeknek van szükségük.

18. A pipa tanítása

A mester kétségbeesett: eltűnt a pipája.

– Szegény pipa... – merengett egy tanítvány. – Ő milyen kétségbeesve kereshet téged!

A mester ekkor megvilágosodott.

19. Alany és tárgy

– Mikor nincs kit szeretnem: démonná félelem magam – vallotta be a mester. – Szerencsére a szeretetnek nem kell *kit* – tette hozzá később.

20. Lépcsőn járó madár

– Míg meg nem világosodik, lépcsőn járó madár az ember – tanította a mester.

– És utána? – lelkesedtek a tanítványok.

– Lépcsőn járó madár, aki megvilágosodott.

21. Határok

– Hol vannak határaink? – kérdezték a tanítványok.

– A lehetetlen olyan lehetőség, mely kéreti magát – mondta a mester.

22. Reinkarnáció

– Mester, mi a reinkarnáció titka? – kérdezte egy tanítvány.

– *Ezt már kérdezted* – mondta a mester. – És mindaddig kérdezni fogod, míg el nem hagyod a kérdéseket. *Ez* a reinkarnáció titka.

23. Két út

– Két út van – tanította a mester. – A félelemé és a szereteté. De egyazon ösvényen vezetnek, s csak elméd tehet különbséget köztük.

– És csupán szíved láthatja be, hogy csak egy út van – tette hozzá később.

24. Aki fél

– Aki fél szeretni, előbb-utóbb azon kapja magát, hogy szeret félni – intette a mester a tanítványokat.

25. A császár ágyasai

– Vendégségbe hívtam a császár ágyasait – közölte a mester.

A tanítványok fölzúdultak.

– Nemet mondtak.

A moraj elült.

– Addig erősködtem, míg kötélnek álltak.

Újabb fölháborodás.

– De a császár eltiltotta őket tőlünk.

Tanácsstalan csend.

– Így aztán én tettem látogatást náluk.

Riadt kíváncsiság

– Együtt mondtuk el a Harmadik Ősz Imáját. – A mester a távolba révedt. – Ők még most is mondják.

A tanítványok szégyenükben boldoggá világosodtak.

26. Az egy titka

– Mi a kettő titka? – kérdezte egy tanítvány.

– Az egy – felelt a mester.

– És a háromé?

– Az egy.

– És az egyé?

A mester ekkor megvilágosodott.

27. Ünnepek

A kolostorban minden évben megtartották a tündérek és sárkányok ünnepét.

És minden hónapban megtartották a nevető hold ünnepét.

És minden szerdán megtartották a teafűárus lány érkezéne ünnepét.

28. A korholás lehetőségei

– Milyen tökéletes hiba! – dicsérte meg a mester a tanítvány tusrajzán a pacát.

29. A szeretet igaza

– Pfúj – méltatlankodott egy tanítvány, mikor csókolódzó férfiakat látott. – Természetellenes csúfság, amit művelnek!

– Számukra *ez* a természetes – mondta a mester. – Szeretik egymást. És a szeretetnek *mindig* igaza van.

A tanítvány szégyenében meghatódott. S attól fogva gyönyörűnek látta a falu meleg párjait.

30. A szavak hatalma

– Beteg lett. Kórházba került – mesélte egy tanítvány a testvéréről.

– Nem beteg: gyógyuló. És nem kórházba: gyógyhelyre – igazította ki a valóságot a mester.

31. Minden irányban

– Megcsalta feleségét. Hűtlenségével szégyent hozott az én fejemre is! – mesélte egy tanítvány a rokonáról.

– Nem hűtlenség: minden irányban kiterjesztett szeretet. A csi sem személyválogató, miért szűkölködne a szív? – merengett a mester, aki szeretett provokálni és megbocsátani (és szeretni).

32. A fügefafa

Aznapra a mester nem jelölt ki előímádkozót. A tanítványok tanácstalanul tekintettek egymásra. Ekkor egy fügefafa zsolttározni kezdett.

33. A lehunyt szem

A mester lehunyta szemét.

És a lehunyt szem kinyitotta a mestert.

34. Az alma

– Köszönöm – mondta a mester, mielőtt beleharapott az almába.

– Köszönöm – mondta, miután lenyelte a falatot.

– Mit kell megköszönnünk almaevés közben? – tudakolta egy kíváncsi tanítvány.

– Istennek az almát. És az almának Istent.

35. Ki énekel?

– Van, amit csak csukott szemmel hallunk – mondta a mester. – Mégsem tudjuk, ki énekel a hegyek mélyén.

36. A fehér jogar

Mikor imádságot költött, a mester kezében fehér jogar volt a toll.

Azzal uralkodott rajta a vers.

37. A felejtés művészete

Azt beszéltek róla, hogy addig gyakorolta a felejtés művészetét, míg beleismerte magát Istenbe.

38. Egymás

– Mester... – kezdte a tanítvány

– Nem – mondta az szelíden. – Egymás tanítványai vagyunk.

A tanítvány csak másnap jött rá, hogy ez azt is jelenti: egymás mesterei vagyunk.

És csak évek múltán, hogy azt is: *egymás vagyunk*.

39. Az asztal

A mester elgondolkodva nézte az asztalt.

Az asztal nem gondolkodott, és nem nézett semmit.

Ezt szeretne volna eltanulni tőle.

40. A zen íjász

Mint a zen íjász, aki csukott szemmel is célba talál: a mester csukott szemmel is olvasott Isten gondolataiban.

41. Barátok

A mester sokat hivatkozott Konfuciuszra. Szobájában egy Buddha-szobrocskát tartott. És szerette Jézust, amiért szeretetet hozott a világba. De amikor megkérdezték tőle, tanítóinak vagy isteneinek tekinti-e őket, elnevette magát:

– Ők mindannyiunk *barátai*.

42. A semmi titka

– Mindig minden van – mondta a mester, ha a semmi titkáról kérdezték.

43. Az angyal látogatása

Egyszer egy angyal látogatott a kolostorba. A tanítványok teával kínálták, de ő beérte a csésze szépségével. Azzal oltotta szomját.

44. Dimenziók

„Vajon hány dimenziós egy angyal?”, tündődött egy tanítvány.

„Vajon hány angyalnyi egy dimenzió?”, tündődött a mester.

45. Hírek

Ha kíváncsi volt a legfrissebb hírekre, a mester a Védákat olvasta.

46. Összefüggések

– A kecses táncosnak éneke is karcsú – mondta a mester, ha az összefüggésekről kérdezték.

47. Alázat

– Minél mélyebbre hajolsz, annál magasabbra építed a mennyeiket – mondta a mester, ha az alázatról kérdezték.

48. Boldogtalanság

– Fejetlenség a szívben – mondta a mester, ha a boldogtalanságról kérdezték.

49. Korlátok

A tanítvány kérdezett valamit, de a mester nem tudta a választ. Az angyalhoz fordult, aki elmosolyodott.

– A választ nem lelő kérdésekben Isten különös örömmel gyönyörködik.

– Hogyhogy? – kérdezte a tanítvány.

– Hogyhogy? – pontosította a kérdést a mester.

Az angyal tetőtől talpig mosollyá vált.

– A válasszal nem korlátozott kérdés szabad, mint a halállal nem korlátozott élet – mondta szelíden.

50. A gondolkodásról

– Ne gondolkodj – mondta a mester.

– Akkor ostoba maradok! – riadt meg a tanítvány.

– Ne gondolkodj: csak hagyd, hogy a gondolat az elmédbe kerüljön – fejezte be a mester.

51. Az írnok első leckéje

– Hogy jókedvre derüljön, köszöntsétek verssel a papírt. Ez az írnok első leckéje – tanította a mester.

52. Szeretők Városa

– Szerzetesek! – szólt a mester. – Megtaníthatom nektek az ösvényt a Szeretők Városába. De a térképet, mely a visszautat mutatja, nektek magatoknak kell megrajzolnotok – vagy elrejtetek.

53. Az elengedés törvénye

– Engedd el – mondta a mester egy szomorú tanítványnak.
– Engedd el – mondta egy dühösnek.
– Engedd el – mondta a vízholdó szerzetesnek, de csak tréfált.

54. A másik part

Mikor az egypartú folyóhoz értek, egy tanítvány elábrándozott:
– Hol lehet a másik part?
– *Ez* a másik part – mondta a mester.

55. Korszakok

– A nők kora jó – mondta egyszer.
– Miből gondolod, mester? – kérdezték a tanítványok.
– Abból, hogy még nincs itt – felelt a bölcs.

56. Nagy az ég

Szikhek? Advaiták? Esszénusok? A mesternek mindenkire volt egy jó szava (amit még több jó szó követett).
– Nagy az ég, elérnek benne az istenek – szólott.
– És majd még mi is – tette hozzá kuncogva.

57. Vendéglátás

Ha kifogytak a teából, a vendégeket szútrákkal kínálta.

58. Gyűű

Ha jógázott, ujjáról lehúzta az akvamaringyűrűt.
– *Neki* már nincs hova fejlődnie – magyarázta.

59. Az egyetlen tanítás

– Aki majd megírja beszélgetéseinket, ostobább lesz egy szüette kerítéslécnél – mondta a mester. – Különböznél, hogy csak egy tanítás van, és azt fölösleges lejegyezni, hiszen mindenki ismeri.
A tanítványok nem merték megkérdezni, melyik az a tanítás.

60. Az oktan erőfeszítésről

– Két kézzel húzzuk vissza a világot: ne menjen! Pedig ha elengednénk, kiderülne, hogy maradni akar – tanította a mester.

61. Mindig jókedvében

– Áldott szerencse, hogy az univerzumot mindig jókedvében találjuk – mondta a mester.
– Csak ritkán keressük – tette hozzá somolyogva.

62. Utolérni a teknőst

– Ki képes közületek utolérni egy vánszorgó teknőst? – kérdezte a mester.
Minden tanítvány jelentkezett.
– És a teknős *békéjét*?
A kezek lehanyatlottak.

63. A pocok éneke

– Ki az közületek, aki szebben énekel egy rekedt pocoknál? – kérdezte a mester.
Minden tanítvány jelentkezett.
– Vajon a pocok is így gondolnák?
A tanítványok ekkor megvilágosodtak.

64. Bambusz és elefánt

– Gondoljatok egy bambuszligeten átcsörtető elefántra – mondta a mester. – Most pedig legyetek az a pillangó, akinek röptét a csörtető elefánt sem zavarhatja meg.

65. Cseresznyevirágok

Cseresznyevirágok hulltak az égből.
– De hol a fa? – csodálkoztak a tanítványok.
– Valóban arra vágytok, hogy cseresznyefák hulljanak az égből? – mosolygott a mester.

66. A boldogságról

– Megfésülni egy patakot... – mormolta a mester –, az sem hiábavalóbb, mint ellenkezni a csivel vagy a pranával vagy a boldogsággal.

67. A szabadságról

– Hol találom a szabadságot? – kérdezte egy tanítvány.
– Isten akarata vagy – felelt a mester. – Kell ennél nagyobb szabadság?

68. Hongkongi emlék

– Egyszer különös hajó futott be az Illatos Kikötőbe – mesélte a mester. – Nem volt rajta se árbóc, se vitorla, se legénység. Nem volt fedélzete, és nem volt orra, és nem volt tatja. Nem is lehetett hajónak nevezni: inkább semminek tűnt. A legszebb semmi volt, amit valaha láttam!

69. Még ő sem

Ha a magnólia illatát érezte, a mester az ötödik évszakra gondolt. De még ő sem tudta elképzelni.

70. A tengerparton

Egy tanítvány mandalát rajzolt a fövénybe.
– Elmossa majd a dagály – figyelmeztette a mester.
– A tengernek készítem ajándékba – bölintott az ifjú.
A mester megölelte.

71. A pillanat

– Egyetlenegyszer sikerült *eléreznem* Istenig – vallotta be a mester. – De az a pillanat máig tart.

72. A zsarnok

- Mit tegyünk a zsarnokkal? – kérdezték kétségbeesve a tanítványok.
- Szeressétek – mondta csöndesen a mester.
- De nyomorba dönti a birodalmat!
- Ha gyűlölitek, azzal Isten országát is nyomorba dönti, a szívetekben – magyarázta a mester.
- A zsarnokot kitessekelní a hatalomból: ez is a szeretet műve legyen.

73. Az angyal után

Egy ízben Ajeet Kaur vendégeskedett a kolostorban. Míg énekelt, a szerzeteseket mennyei öröm járta át. Mikor elhallgatott, egy angyal folytatta a dalt. Készülj. Az angyal után te következel.

74. A vitorla

- Milyen örült elme szerelne vitorlát egy hídra? – kezdte a leckét a mester.
  - Nekem már eszembe jutott – merengett el egy tanítvány. – Olyan szép látvány volna!
- A mester elismerően bólintott, és befejezte az aznapi tanítást.

75. Egyetlen levegővel

- Isten egyetlen levegővel beszél el, ami a szívét nyomja. Ez a vallomás a világ – szólt a mester.

76. Az igazságról

- Az igazságot csak Isten ismeri – mondta a mester.
- És aki annyit tud, mint Ő? – okvetetlenkedett egy tanítvány.
- *Mind* annyit tudunk – korholta a mester.

77. Udvariasság

A mester teát főzött. Mind a nyolc égtájnak töltött belőle. Reggelre kiürültek a csészék.

78. Szeretni

- Mit jelent szeretni? – kérdezte egy tanítvány.
- Csak a szavak szorulnak rá, hogy jelentésük legyen. A szeretet: valóság – mondta a mester.

79. Séta

– Óva lépkedjete: Isten elméjében járunk – intette a mester a tanítványokat, bármerre sétáltak is.

80. Védák

- Aki a Védákból szavaknál többet olvas ki: okoskodással takarja el szeme elől a Magasztost – mondta a mester.

81. Eső

- Íme az egek mantrája – mutatott a mester az esőre.
- Boldogabban áztak bőrig.

82. Kígyó az úton

- Kígyó tekergett át az úton. A mester térdre vetette magát, szemébe könnyek szöktek.
- Bocsásd meg, hogy félek tőled... – suttogta.

83. Békekötés

Harcokról hozott hírt a szél. Akkoriban a hold sarlója is finom mívű pengéként ragyogott a kolostor felett. Az apát unokahúga napok óta halogatta útját a Tealevelek Völgyébe. Hogy siettesse a dulás végét, a mester lelki békét kötött magával.

84. A szavak kiismerése

- Mit tudsz mondani a szeretetről? – kérdezte a mester.
- A tanítvány hallgatott.
- Helyes – örvendezett a bölcs.

85. Az álmok szelleme

Minden este, mielőtt nyugovóra tértek, a mester elmondta a Minden Titkok Imáját. Ezzel jelezte az álmok szellemének: jó szándékkal lépnek birodalmába.

86. Sárkányok

Sárkányok repültek át a kolostor felett. A tanítványok megrémültek. A mester is. Hogy nem találjanak haza szegények.

87. Hangyák

- Ha egy fürjtojásból tündér kel ki: baleset vagy csoda? – kérdezte a mester.
  - A költöző sárkányok vonulása vajon másik valóságot céloz? – folytatta.
  - Mi a különbség egy angyal s az ikerhúga közt? – toldotta hozzá.
- A szerzetesek hallgattak.
- Így kérdez a költészet – mondta a mester.
  - És így válaszol a józan szív – szólt, s egy tanítványra mutatott, aki a leckével mit se törődve segítette éppen partra a pocsoljában evickélő hangyákat.

88. Szenvedély és lemondás

- A Magasztos szereti a szenvedélyt – mondta a mester. – De a lemondást is. Megfogtuk az isten lábát ezzel az istennel!

89. Az igazról

- Honnan tudjuk valamiről, hogy igaz? – kérdezte egy tanítvány.
- Onnan, hogy tudjuk – felelt a mester.

90. Bíbor hattyúk

Ha a szenvedőkre gondolt, bíbor hattyúk úsztak a szemében. Szárnyuk alá kéredzkedtek a csillagok, de ettől csak még fényesebben ragyogott a nap.

91. A meglepett tanítvány

- Buddha állt a kapuban.
- Jézusom! – kiáltott föl egy meglepett tanítvány.
- Úgyszólván – mosolygott a vendég.

92. A különbség illúziója

- Honnan a különbség az askézis és az ekstázis között? – kérdezte egy tanítvány.
- Mindig az elméd hasítja ketté az egyet – mondta a mester.

93. Hány igazság

- Hány igazság van? – kérdezték a tanítványok.
- Számtalan – mondta a mester.
- Ez azt jelenti: egy – tette hozzá.
- Más szavakkal: egy se – pontosított.
- De ezek csak becsült értékek – emelte föl ujját.

94. Áhítat

- Derű... Szeretet... Angyalok... Isten... – ábrándozott egy tanítvány.
- A teveitatók kvantumfizikája... – sóhajtott közbe vigyorogva a mester.

95. Híd és hajó

- Hát nem bolondság hajónak nevezni a megvilágosodott hidat? – kérdezte a mester.
- Nem érkezett felelet, a szavak pironkodva hallgattak.

96. Szőlőszemek

- Amit a szőlőszemek látnak... – kezdte a mester.
- ...azt látnánk mi is, ha szőlőszemek volnánk – fejezte be egy tanuló szeszteret.

97. Amit mindenki tud

- Van, amit mindenki tud – mondta a mester. – De nem tudom, mi az. Ki láthatna bele annyi fejbe?

98. Harminchat igaz ember

- Hol találok harminchat igaz embert? – kesergett a tanítvány.
- Légy te magad az egyik, úgy könnyebben fölismered a hasonszőrűeket – tanácsolta a mester.

99. Csak a harmadik

- Csak a harmadik szem nem pislog – mondta a mester, ha a valóság kettős természetéről kérdezték.

100. Száznolcszor

- Mester! Száznolcszor elmondtam a Szív-szútrát, mégsem érzem, hogy megvilágosodtam volna – panaszkodott egy tanítvány.
- A megvilágosodottság nem érzés, hanem állapot – mondta a mester. – Ne keresd. Maradj benne!

101. A Feledhetetlen

- A Feledhetetlenre is emlékezni kell – mondta a mester.
- Hogy meg ne feledkezzék rólunk? – kérdezte a legbölcsebb tanítvány.
- Hogy az emlékezés örömeiben eggyé válhassunk vele – igazította ki a mester.

102. A kíváncsi tengelic

- Kíváncsi tengelic szállt a mester ablakába. Annyi ártatlan örömet hozott magával, hogy az ablaknak nem maradt választása: megvilágosodott.

103. Nyelvek

- Sok nyelven beszélni könnyű. De egy nyelven hallgatni! Életek során át tanuljuk ezt a leckét – mondta a mester.

104. Színeváltozás

- Ha játszanak a gyerekek, Isten pöttyös labdává alakul a kedvükért. Így szereti a Magasztos a világot – mondta a mester.

105. Ibolyák

- Mikor a kolostorudvaron kifényeskedtek a földből az első ibolyák, a mester a napi tanítás helyett néma szépségükre mutatott.

106. Egyenesen a Magasztostól

- A madár nem tud megtanítani repülni. A tenger nem tud megtanítani úszni. A kert nem tud megtanítani virágozni. Ezért kell leckét vennünk egyenesen a Magasztostól – tanította a mester.

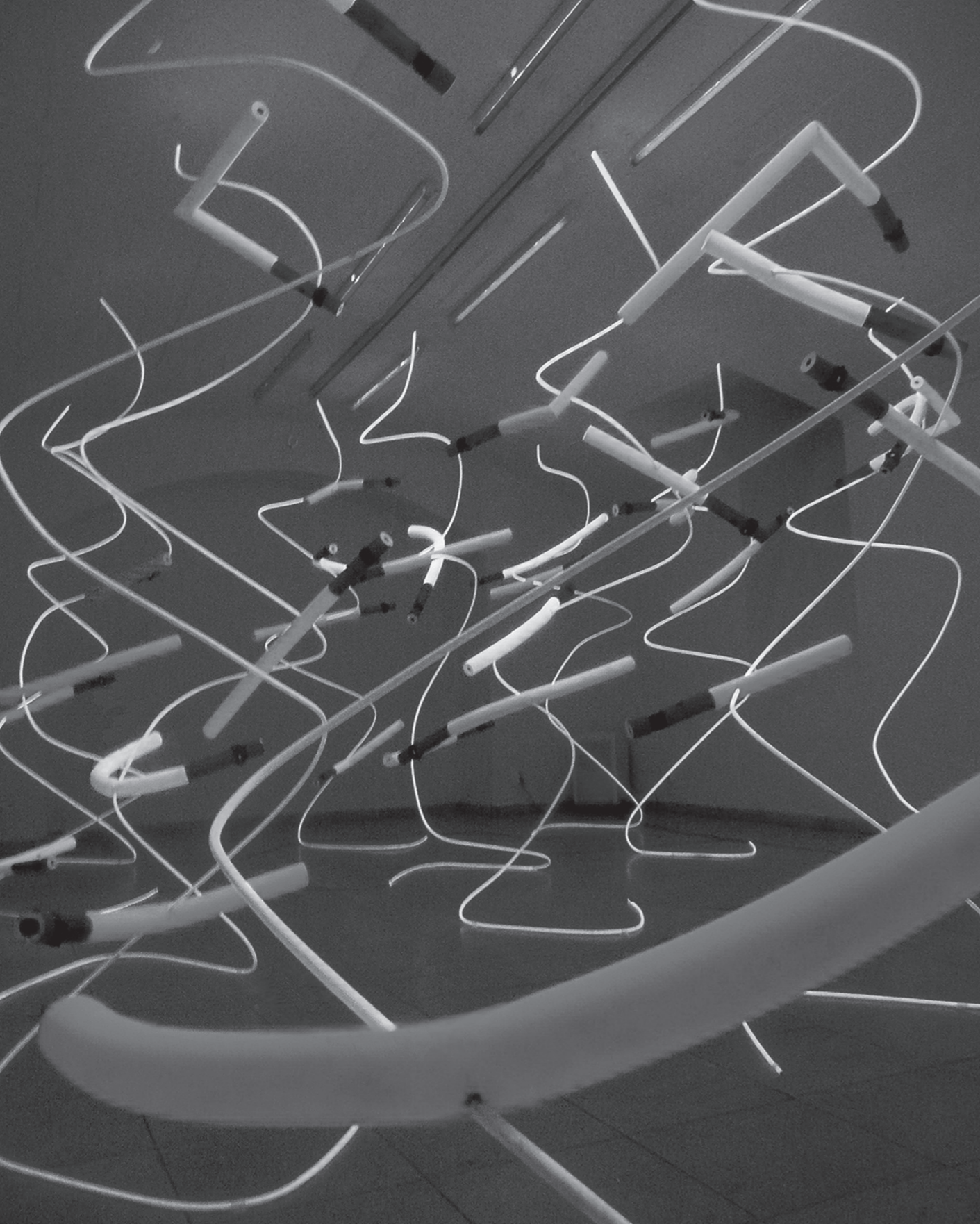
107. Ablakok

- Hajnalban megvilágosodik minden ablak – mondta a mester, ha a nirvánába vezető ösvényről faggatták.
- Hajnalt kereső ablak a vándor szív – tette hozzá.
- *Pedig sosincs éjszaka* – fejezte be.

108. Az utolsó tanítvány

- A szív izgágán dobog, amíg csak él. De békés mozdulatlanágba simul, mihelyt megérkezett a halhatatlanságba – dobogta a mester utolsó tanítása.

FECSKE CSABA ◀

Kihalt tintaevők

A paca
tintaevő állat.
Pennával kezükben
a pici pacákok
pacákra vadásztak,
vagyis pecáztak.

De jaj!
Mára már kihaltak,
nem élnek már pacák
az irkák lapjain.
Azok a buzgó pecások,
hm, maradnak pacátlan pacákok.
Jutalmuk?
Hogy alliterálnak,
s a vers végén a rím:
nem terem pacát a papír,
ha minden kis pacák golyóstollal ír!

A másik holló meg a másik róka

Volt egyszer egy holló,
széles e világon nem volt hozzá hasonló,
hacsak nem a többmillió,
fekete színt bitorló
többi holló.
Ez a páratlan,
sötéten komorló holló
egy szót tudott csupán: kár,
ilyen szegényes volt a szókincse,
hogy fiait rendre intse, ezt mondta,
ezt, ha mérges volt, ha boldog,
bár erre ritkán volt ok.

Mengyán András: Hangkert / interaktív installáció (2010; festett alumínium és műanyag cső, infravörös és ultraibolya fény; 260×500×360 cm)

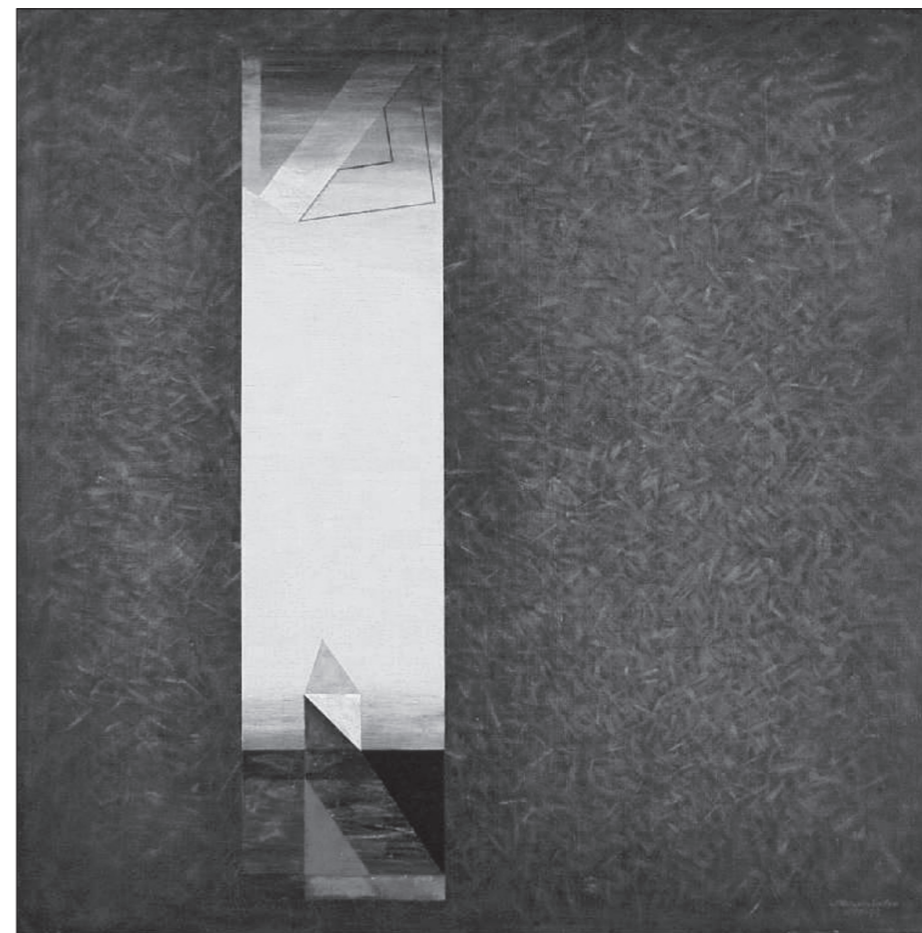

Nem volt szószátyár madár.
De kár, de kár,
nem mondhatta el, mi bántja,
a lába fáj, vagy a szíve tán,
hallgatásba merülve ült egy csonka fán,
ahogy egykor La Fontaine
s még korábban Ezópusz megírta
valami időtálló papírra,
ült csak ült a fán,
a boldogságtól majd' szétrepedt,
elárulom hát neked,
amit, gondolom, már mindenki sejt,
csőrében egy jókora sajt,
no, nem sajtoltban vette, csak észre.

Ementáli volt, edami, trappista?
(hosszú lehetne a lista)
erről nem szól a fáma,
fedje hát a régmúlt jótékony homálya.
Mint satu a vasat, szorítja csőre
a sajtot, reszket érte mája, zúzaja.
„Nem adom senkinek, én szereztem,
ahogy meg van írva a régi versben,
emlékezem a régi időre,
de én nem leszek olyan dőre,
mint hajdani őszám,
akinek kifogott az átkozott ravaszdi,
a helyzet azóta változott,
madár vagyok ugyan, de nem palimadár,
velem próbálkozni kár.”

Amint ezt végiggondolta hősünk,
máris jött régi ismerősünk,
a róka,
aki kissé meghízott azóta,
hogy mesébe írták.
Jött neszt se ütve, puhán,
hollónk csak ült csendben a fán,
várta, hogy a róka belekezdjen,
de nagyot tévedett ebben,
a róka meg se mukkant,
azt se mondta, jó napot,
úgy tett, mint aki réges-rég jóllakott
mindenféle finom sajttal,
nem foglalkozik ilyen
holló harapdálta selejttel.

Nem bírta el ezt a holló,
hogy őt itt és most így semmibe veszik,
ráreccsent a rókára: „Kár,
hogy így viselkedsz, te galád!”
„Bizony, kár lett volna, ha tartod a szád,
és nem ejted el a drága sajtot”,
mondta a róka. És erdőszerte
meséli az esetet, hogy pontosan így esett,
nem úgy, ahogy La Fontaine,
mesélte s még korábban Ezópusz,
hiteles csak ez,
ez opusz.

Lukoviczky Endre: Szentendre reggel (1995; akril, vászon; 110×110 cm)

Mese a gödrökről, akik le akarják igitani a Földünket

Sokan azt hiszik, a kutyák azért ásnek gödröket, hogy elrejtse nekik dolgokat bennük. Badarság. És erről ennyit. Remélem, ha valamelyik lap veszi a bátorságot és leközi ezt a híradást, senki nem gondolja továbbra is védhetőnek ezt a tudománytalan téveszmét. Nem szépíték: hogy a gödrök azért jöttek, hogy leigázzák a Földet, számomra is csak akkor vált nyilvánvalóvá, mikor egyikük beszélni kezdett hozzám. Habár azelőtt is sejtettem valami ilyesmit, hiszen mi más magyarázata lehetne a létezésüknek! Azt egész hamar kizártam, hogy a kutyák tartalékolni akarják az ételt, vagy irigységükben rejtik a föld alá a játékaikat, csontokat. Elég volt csak rájuk nézni. Egyszerűen nem elég intelligensek ehhez.

Ja, igen. Egészen pontosan a kutyák által ásott gödrökről beszélek. A kis gödrökről beszélek, nem az építkezések óriási krátereiről, sem a sírgödrökről vagy a lövészárkokról. Ne bohóckodjunk. Ezeket, ugye, mind emberek ássák, és van céljuk. A kutyák által vájtakkal szemben, amelyeknek nincs. Nem vagyok őrült. A gödröknek nincs funkciója. A gödröknek csak éhségük van. A gödröknek csak galaxisokon keresztül terjedő, mérhetetlen vágyuk van arra, hogy uralmuk alatt tudjanak bolygókat.

Tudtam, éreztem, hogy ez a magyarázat a létezésükre, a kutyák pusztán mellékszereplői ennek az eónokkal ezelőtt elkezdődött sagának.

Erről számolt be az a gödör is, amelyik egy esős pénteki napon megszólított.

– Szánalmas földlakó – harsogta. – Azért jöttünk, hogy leigázzunk titeket.

A kertben csend lett. Csak a madarak csiviteltek, a távolból fűnyírózúgást hallottam. Először nem értettem, ki szólított meg, és hogy egyáltalán: honnan jön a hangja. A kutyámra gyanakodtam, és azt gondoltam: nyilván megbolondultam. Beszélő kutya, ki hallott már ilyet.

– Itt lent – szólta a kisgödör kissé talán sértődötten, mert látta, vagy inkább megérezte tanácsatlanságom. A gödör szélén egy óriási svábbogár sétált éppen. Most azt hittem, ő, talán ő szól hozzám. A gödör mindenesetre megnyugodott és belekezdett mondanójába.

– Eljött az idő, Földlakó. Évezredekét vártunk, hogy elegen legyünk. Mióta a mi bolygónk lakhatatlanná vált, rájöttünk, hogy tudunk idejönni.

Bevallom, mert nem szégyeltem, más is tévedhet, hogy ekkor elképzeltem egy egész bolygót ilyen svábbogarakkal. Fúj.

– Sajnos a Földön sokakat zavar a jelenlétünk, de végül is nem panaszkodhatunk, hiszen mi is le kívánjuk igitani a lakosságot. Ezzel együtt rosszul esik nekünk, hogy sokan, főleg a kerttulajdonosok, idegeskednek miattunk, és főleg az esik rosszul, hogy a kutyákat teszik felelőssé létezésünkért. Hogy nem velünk kiabálnak, ez a legrosszabb.

Á, gondoltam, szóval nem a svábbogár az, ami már amúgy is elindult a hibiszkuszok felé. A gödör beszél! Megvilágosodtam.

– De nem panaszkodni jöttünk. Hanem, hogy bejelentsük a leigázási szándékunkat. Egy kis történelem: az invázió akkor indult, mikor Lajkát, az emberiség szempontjából az első élőlényt kilőtték a Holdra.

– Lajka? Lajka meghalt! – kotyogtam közbe, és titokban a szerszámosbódé felé pillantottam, ahol az ásót tároltuk. Nem tetszett nekem ez a gödör. Túl nagy szája volt.

– Tévedés! – rikácsolta az. Mellesleg nőhangja volt. Erős dohányos lehetett, mint a feleségem.

– Lajka nem halt meg, csak a Holdon maradt.

– Dehát el sem jutott a Holdig az az úrhajó.

– Mondod te.

– Meg a tudomány.

– Az emberek tudománya mivel magyarázza, hogy beszélek, kisapám?

– Szkafander nélkül járt a Holdon? – ravaszkodtam, és közben éreztem, hogy veszélyes belemenni a kisgödör játékába. Minden, amit mond, hazugság. Kivéve az, hogy le akarják igitani a Földet. Miért akarná elmondani az egész invázió történetét, mikor éppen invázol?

Vili, a kutyám mindeközben a svábbogárral volt elfoglalva a hibiszkuszok árnyékában. Mellette hevert rikító sárga szivacsabdája. Egy külső, tudatlan szemlélő azt hihette volna, ha most fényképet lát rólunk, hogy a kutya a labdáját akarta elásni, és én azon gondolkozom, hogy temessem be a gödröt.

– Mi az, hogy szkafander nélkül? – kérdezett vissza a kisgödör. – Természetesen volt rajta szkafander, mikor Lajka a Holdra érkezett. De mivel látta, hogy nincs rá szükség, levette.

– A Holdon nincs légtér.

– Szerinted – vágta rá csípőből a kisgödör.

– A gödrök utazása az univerzumon keresztül bonyolult törvényeken alapul, most nem megyek bele mindbe, elég legyen talán csak annyi, hogy mi, gödrök, ugye, képtelen vagyunk kiásni magunkat. Mindig kell egy gazdatest. Általában a gödör méretéből lehet következtetni a gazdatestre. Vannak persze véletlen gödrök, például kátyúk, amelyeknek nem kell gazdatest, de ők ostobák, célok, akarat nélkül. Nincs közük a gödrök világhódító terjeszkedéséhez. A másik fontos tudnivaló: ahhoz, hogy egy gödör kommunikálni tudjon egy másik élőlényel, az szükségeltetik, hogy a környezetében több, másik gödör is legyen. A sok kis gödör rezonátorral alakul. Most sem csak velem beszélgetsz. Hanem száz másik társammal, amit szintén a kutyák ástak ki a szomszéd kertekben. Ez a beszélgetés most nemcsak veled, de minden szomszédoddal, és azok szomszédjaival, és azok szomszédjaival is zajlik. Meglett a száz gödör, épp százan vagyunk, száz gödör kell ahhoz, hogy életre keljünk, megszólaljunk. Minimum száz. Ha egyikünk is betemetődik, vége az egésznek, de most már mindegy, ez úgysem fog bekövetkezni, mert hipnotikus hangunknak és határozottságunknak senki sem tud ellenállni! Nyertünk!

Ahogy fülelni kezdtem, tényleg feltűnt a csend. Megszűnt a gyerekzsivaj, nem hallottam a fűnyírót sem. Még a madarak is abbahagyták a csivitelést.

– Mit akartok? – kérdeztem.

– Pénzt! Hatalmat! Gyors kocsikat!

És ezt már nemcsak az én kisgödöröm üvöltötte, de hallottam, hogy száz másik társa is vele együtt üvölti.

– Akkor most leigáztatok minket?

Néztem a kisgödört, ezt a szánalmas kis lyukat, mellette egy kis földkupacot, és eszembe jutott valami.

– Nem akarsz nagyobb lenni?

– Dehogynem! Ki ne akarna még nagyobb lenni!

– Megkérjem a kutyámat, hogy ásson rajtad?

– Á, a kutyák bolondok, nehezen irányíthatók. Ha tudnád, mennyit kínlódtunk velük. Inkább hozz egy ásót, mélyítsd te az árkomat! Siess! Én akarok lenni a legnagyobb gödör a környéken!

Elindultam hát az ásóért.

Két vicces cica 2050-ben

Beszélgetés a Jövömenők szerzőjével, Végvári Imrével

– Mivel foglalkozol a mindennapokban?

– A főfoglalkozásom jelenleg egy szerintem teljesen újszerű témagyűjtő hírportál, a www.filter.hu minél ismertebbé tétele. Reményeink szerint ez az oldal forradalmasítja majd a hírfogyasztást – na, tessék, még egy változás, amit figyelni kell. Emellett hobbiból részt vállalok a TED elnevezésű globális ismeretterjesztő „mozgalom” két legnagyobb hazai szervezős tagja, a TEDxDanubia és a TEDxMetropolitan University Budapest rendezésében. Amikor pedig marad időm, írok is!

– Mi volt az a gondolat, ami elindított az úton, hogy mesekönyvet írj?

– Elsőként egyértelműen a saját gyerekeim. Imádják a történeteket, könyveket, 4-5 éves koruk között mindhárman megtanultak írni és olvasni is, falják a betűket. Olyan sokat mesélünk, olvastunk nekik az, elmúlt években, hogy egy idő után kialakult egyfajta látásom arra, hogy mi az, ami tényleg eljut hozzájuk, és mi az ami hiányzik a – egyébként kimerítően hatalmas – mesekönyvínálatból. Ennek a kettőnek a kombinációjaként született meg a Jövömenők alapötlete, ami 2050-be repíti az olvasót, ahol mesés környezetben, egy ikermacskapár élményein keresztül tapasztalhatják meg a gyerekek a technológia változásait. Azt láttam, hogy bár mi, felnőttek sokat olvasunk például az önvezető autókról vagy a napenergiáról, az űrutazásról, a robottechnológiáról – ezeket az információkat nem osztjuk meg a gyerekekkel, mert azt gondoljuk, hogy nekik ezek túl szárazak, vagy esetenként akár ijesztőek is lehetnek. Viszont pont ők azok, akiknek a leginkább figyelniük kellene a minket körülvevő technológiai környezet változásaira, hiszen az ő életüket már hatványozottan ez a változási tempó fogja uralni. Én eddig jutottam fejben, de a döntő lépést az adta meg, hogy az Ecovit Kiadó bizalmat szavazott ennek a mesés környezetbe csomagolt jövőtörténetnek, és az üzleti döntésen túl nagyon sok szakmai segítséget is adott nekem az írás során.

– Honnan tudod ennyire biztosra, milyen lesz a jövőnk 2050-ben?

– Nem tudom! De pont ez a lényeg, hogy senki sem tudja. Viszont minél többet foglalkozunk azokkal a témákkal, amelyeket a könyv is érint, annál tisztábban látjuk a változásokat, és annál jobban fel tudunk készülni a jövőre, bármit is hozzon az. Vannak tisztán kirajzolódó trendek, de hogy ezeken belül pontosan mi mihez vezet majd, azt senki sem tudja jelenleg megjósolni. Pont ez az izgalmas benne szerintem, ezért érdemes folyamatosan figyelemmel követni a változásokat!

– Miért éppen Priusznak és Gordiusznak hívják a főszereplő cicákat? Hogyan találtad ki ezeket a neveket?

– Az eredeti „fejbőlmesében” Cirmil és Cirmi2 névre hallgattak a macskák, de a kiadóm elég egyértelművé tette, hogy ennél fantáziadúsabb neveket kell majd találni nekik. Mi a gyerekekkel viszont

Ecovit Kiadó Kft., Budapest, 2016

nagyon meg voltunk ragadva ezeknél a neveknél. Azután, ahogy folyamatosan szerkeszteni küldtem a megírt mesefejezeteket, egyszer csak azzal hívtak fel a kiadó, hogy kislányuk rátalált a macskák igazi nevére: így lettek ők Priusz és Gordiusz.

– Nektek vannak cicáitok?

– Nincsenek. Ha a gyerekeimen múlna, már rég szaladgálna minimum két cirmos a házban, de annyit utazunk, hogy egy univerzális háztartási robot hiányában nehéz lenne mindig megoldani a felvigyázást. Halaink vannak egy jó nagy akváriumban, akiket közösen gondozunk – szerintem ők sem örülnének annyira egy vagy két macskának.

– A könyv oldalain a humor és a könnyedség szinte átüt. Cél volt, hogy ennyire olvashatóvá írd, vagy egyszerűen így „jött ki” belőled?

– Az első verziók sokkal nyakatekertebbek voltak, hosszú mondatokkal és féloldalas tájleírásokkal, de nagy szerencsémre régi barátság fűz Berg Judithhoz, aki elolvasta a kezdeti változatokat, és zseniális módon irányba tette a próbálkozásaimat. A számomra legfontosabb tanácsa az volt, hogy minden egyes mesénél, amit megírok, gondoljak arra, hogy egy gyereknek az lesz egy adott napon az esti meséje. Ha az a mese nem jó, ha unalmas, ha nincs benne elég történet, izgalom, humor, akkor az a gyerek aznap úgy fog lefeküdni, hogy ezt a mesét hallotta, hiszen valószínűleg már nem lesz idő neki egy másik történetet is felolvasni. Így kell minden mesét megírni, nem pedig úgy, hogy az író mit szeretne éppen hosszasan leírni, megjeleníteni. Ennek a tanácsnak a szellemében alakítottam sok verziót keresztül a szöveget a kiadóm szakmai segítségével, így született meg végül az, ami ezek szerint olvasáskor már könnyed hatást kelt.

– Mit gondolsz, te vennél okoshűtőt otthonra, ha lehetne? Vagy takarítottnál robotokkal?

– Persze. Minden további nélkül. Imádjuk a kutyákat, és amit csak lehet, ki is próbálunk!

– A jovomenok.hu honlapon azt olvastam, hogy szívesen tartasz rendhagyó tanórákat a jövőről, és mesélsz arról mi hogyan fog változni körülöttünk. Miről szól egy ilyen óra? Hogyan kell ezt elképzelni?

– Én leginkább „jövöfoglalkozásnak” szeretem hívni ezeket. 45-60 perc hosszúságban iskolákban, könyvtárakban, művelődési házakban szoktam ezeket tartani, jellemzően második–negyedik általános iskolás gyerekeknek. A foglalkozás során egyfelől részletesebben megismerkedünk olyan technológiai területekkel, amelyek nagyon gyorsan változnak (például ilyen az önvezető autó, a megújuló energia, a robotok, az orvoslás, az űrkutatás, stb.), másfelől a gyerekek is elmondhatják, hogy ők milyen témákban látják leginkább maguk körül a változásokat (például ilyenek a telefonok, az órák, az épületek.) Főként olyan szülők, tanítók (néni)k, könyvtárosok, helyi kultúrprogramokért felelős munkatársak szoktak meghívni a könyv honlapján keresztül, akik azt érzik, amit én: hogy a gyerekek számára a technológiai változás és a jövő két olyan kiemelt fontosságú téma, amivel muszáj hangsúlyosan foglalkozni.

– Egy halom felfedezés, nem is annyira titkos információ sajnos nem fért bele a mesédbe. Hol lehet erről bővebben olvasni?

– A könyvnek van egy honlapja (www.jovomenok.hu) és egy Facebook-oldala is (www.facebook.com/jovomenok), ezeken a felületeken megpróbálom egyfelől mindazokat a területeket bővebben bemutatni, amelyekről a könyvben szó esik, másfelől az általam folyamatosan olvasott, releváns híreket is itt megosztani.

– Folytatod Priusz és Gordiusz történetét a jövőben?

– Igen, már írom a folytatást, a második könyv felén már túl vagyok! Szerintem izgalmasabb lesz, mint az első: már ismerjük a két kalandor macskát, most már nem szükséges a bemutatás, egyenesen fejest ugorhatunk a kalandokba. Azt elárulhatom, hogy többek között az űr is szerepelni fog a kihívások között, és a hazai szál – amit a könyv zseniális illusztrátora, Nagy Norbert hozott bele a történetbe – is marad, sőt, erősödik, mivel Priusz és Gordiusz a 2050-es Balatont is meglátogatja majd...

Mesék a bonbonos dobozból

Macskamuzsika – Hetvenhét magyar esti mese
(szerk. Lovász Andrea, ill. Kismarty Lechner Zita)

Forrest Gump örökérvényű megállapítása az élet és a csokibonbon-kollekciók közötti összefüggésről a mesegyűjteményekre is igaz. Az ember nem tudhatja, mit talál majd benne. Ezzel a gondolattal a fejemben ütöttük föl egy este a Cerkabella Kiadó gondozásában megjelent meseösszeállítást, amelyben 47 kortárs szerző 77 meséje sorakozik hat témakörben: óvodás, mindennapos, állatos, varázslényes, legendás és bolondozós történetek között böngészhetünk kedvünkre. A két-három oldalas szövegek között bóklászva remek rálátás nyílik a mai magyar gyerekirodalom színe-javára.

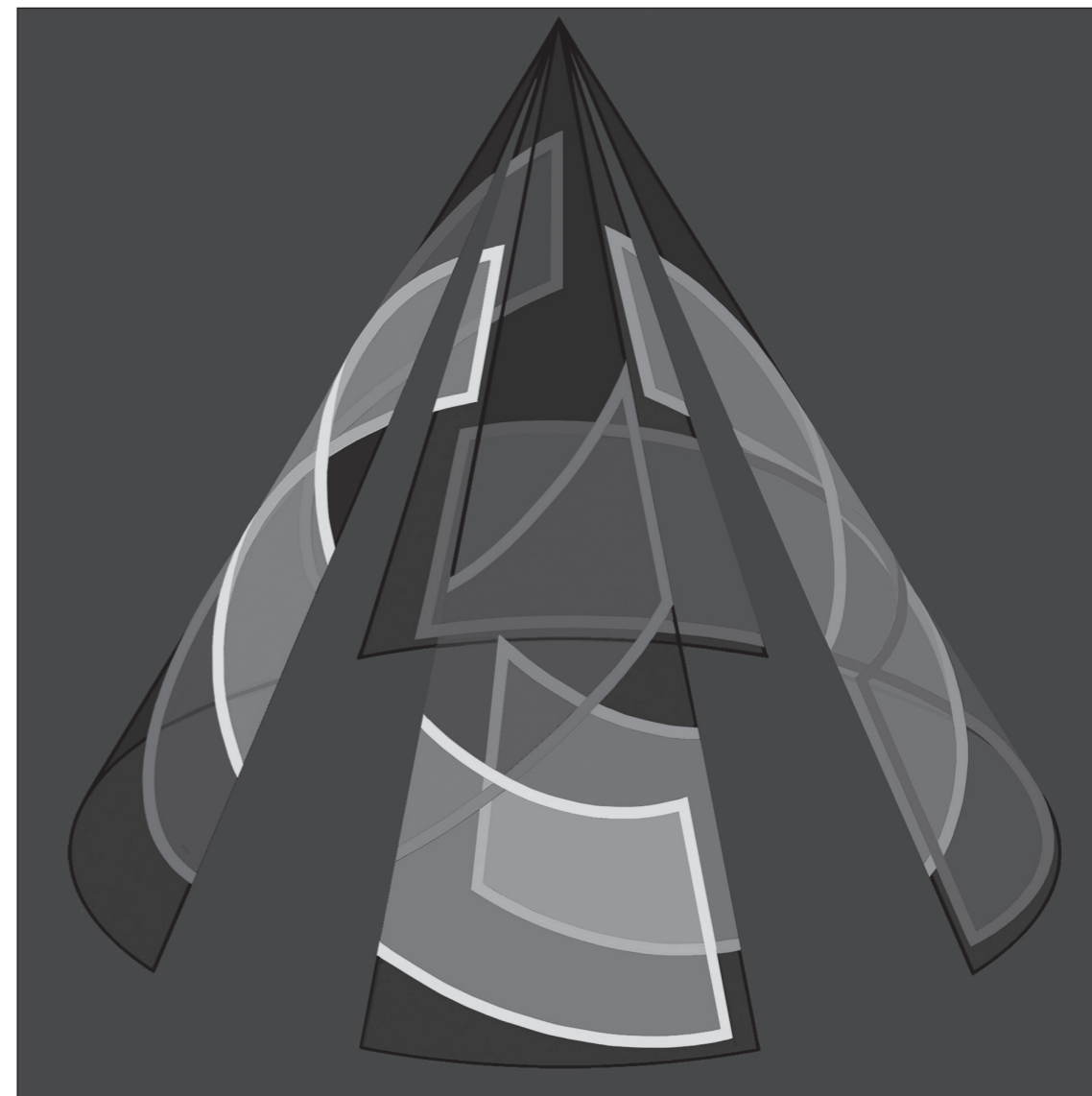
A szerzők között bizonyára mindenki találkozik ismerősökkel, akik nem szorulnak külön bemutatásra, és olyanokkal is, akik egyelőre még ismeretlenek. Ennél fogva a kötet remek alkalom szerzőnek és olvasónak egyaránt az ismerkedésre. Külön öröm, hogy sok ismeretlenebbnek számító alkotótól kevésbé ismert történetek is bekerültek. A szövegeket olvasgatva tűnt föl, hogy a gyerekeim mennyire természetesnek veszik a folytatást. Ha a történet, a szereplő megtetszett nekik, akkor két-három újraolvasás után menetrendszerűen jött a kérdés, hogy hol van még ebből a többi. A gyűjteményben valóban vannak olyan történetek, amelyek önálló kötetben is megtalálhatóak, ezek gyakran több fejezettel is szerepelnek. És persze vannak azok az esetek, amikor a szerző akár két epizódot is megmutat, de önálló kötet nem tartozik (még) a történethez. Általánosságában azonban a beválogatott mesék nagy része frissnek számít, nyomtatásban korábban még nem jelentek meg, jelentős részükkel a legtöbb olvasó valószínűleg ebben a kötetben találkozik először. A szerkesztő munkáját dicséri a kötet pontosan megkomponált összképe, ami a széles merítés mellett is megtartja összehangoltságát. A merőben eltérő stílusú szerzők meséi szemlátomást jól érzik magukat egymás társaságában, egyediségük mellett mindegyikben felfedezhető a másképp látás játékos bája. Érdekesnek találom, hogy nincsenek szomorú, veszteséggel záródó történetek a gyűjteményben. Ez azt eredményezi, hogy bátran kísérletezhetünk az összeállítással esténként is: bárhol is ütjük föl a könyvet, biztosak lehetünk benne, hogy egy olyan történettel fogunk találkozni, amely a nap végén megnyugtató, gyakran megneveteti a gyereket, ezzel is segítve őt az ellazulásban, elalvásban. Persze célszerű előre megállapodunk az aznapi penzumban, mielőtt hozzám hasonlóan beleesünk a még-egy-et-de-most-már-tényleg-ez-az-utolsó csapdájába.

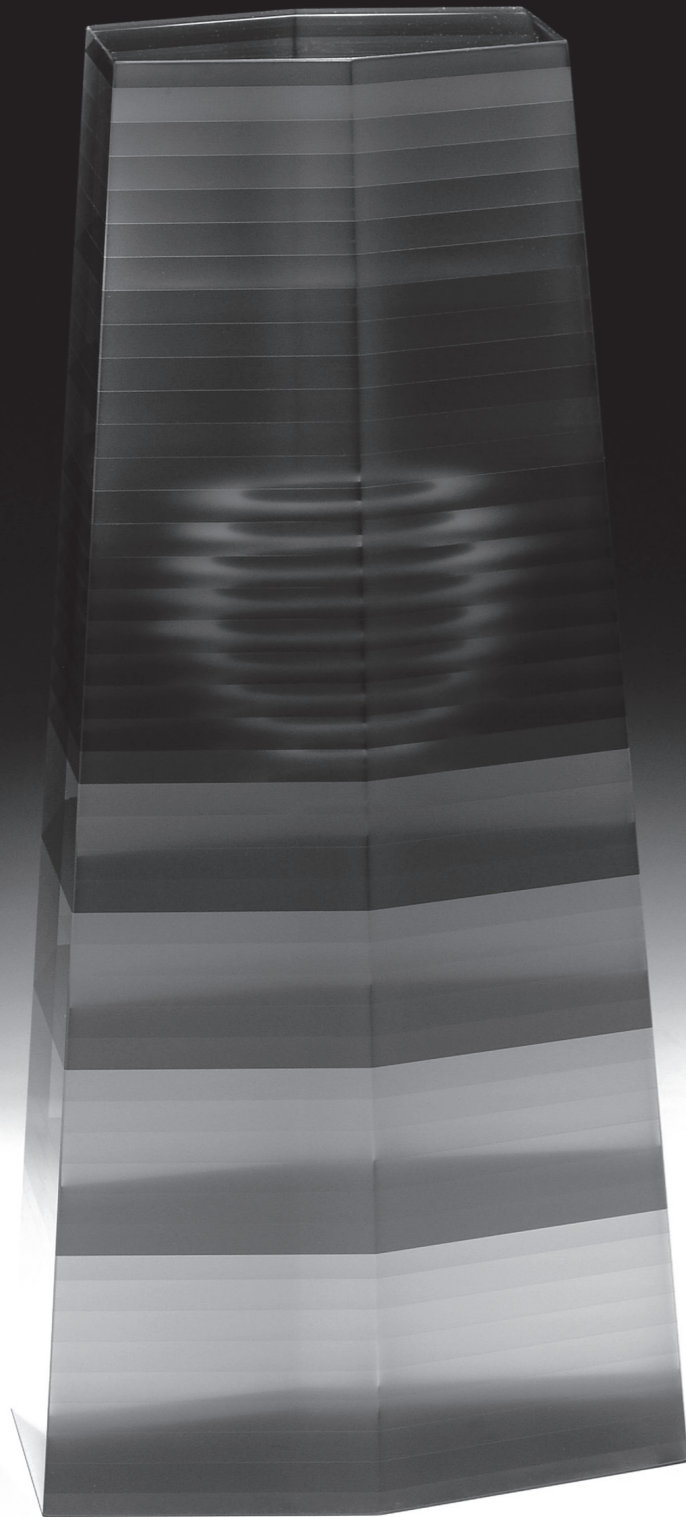
Cerkabella Kiadó, Budapest, 2018

A történetekhez tartozó illusztrációk, amelyeket ezúttal is – akárcsak a kiadó antológiasorozatának többi kötetét, a *Toppantó*st, a *Válogató*st és a *Dzsungeldzsemet* – Kismarty-Lechner Zita készítette, egyébként is növelik a hallgatóság kíváncsiságát, és szinte észrevétlenül lendítik tovább oldalról oldalra az olvasót.

Egy szó mint száz, nálunk nagyon bevált ez a mesegyűjtemény akár lefekvés előtti, akár délutáni kuckózáshoz. A gyerekek csak megadják az irányt: nevetős, illet-énis-szoktam, miért-van-az, vagy amihez aznap éppen gusztusuk támadt, én felcsapom a megfelelő szakaszon a könyvet, és ahol nyílik, olvassuk. Szóval tényleg úgy forgatjuk a könyvet, ahogy a bonbonos dobozból meglepetéseket húzunk elő.

Mengyán András: Hasonlóságok és különbözőségek II. (2018; akril, vászon; 100×100 cm)

Bohus Zoltán: A Szent Grál misztériuma (2009; ragasztott, csiszolt síkfüveg; 45×20×13 cm)

Stratégiák és billogok az új komolyság és az antropológiai posztmodern tengelyén*

– avagy a fiatal líráról szóló értekező beszédmodok erővonalai 2018-ban

Ha feltételezhetünk többé-kevésbé egységes ars poeticát a legfiatalabb lírikusoknál, annak bizonyára karakteres elemeként jelentkezik az elsősorban Németh Zoltán által propagált, úgynevezett „antropológiai posztmodern”. A kortárs magyar irodalomra szabott fogalom lényege, hogy a posztmodernen nem kerültünk kívülre, nem haladtuk meg, és nem kopott ki a ma is releváns poetikai beszédmodok közül, mindössze a prózafordulattól a ’90-es évek költészetéig uralkodó szövegirodalommal szemben más jegyek aktiválódnak és válnak hangsúlyosabbá benne. Németh állítása szerint a referencialitás, a szövegek valóságra vonatkoztatható elemeinek újbóli felértékelődése ugyanúgy jelzi ezt a változást a születő irodalomban, mint a versbeszéd kiáltványyszerű jegyeinek megsokasodása.¹ Ugyanakkor a szövegközpontúsággal nem elvágólagosan áll szemben a ma tapinthatóan markánsabb antropológiai horizont, tehát utóbbi nem felváltja a nyelvjátékokat, a textuális formakultuszt, hanem Németh érvelése alapján az eddigi irányvonalakkal párhuzamosan működve képezi meg „a posztmodern hármas stratégiáját”.² Ez az elsőre kétségtelenül

megkapó analízise a fiatal irodalomban végbemelő újrendeződésnek azonban számos apóriát felvet, és lényeges kérdéseket hagy nyitva. Hovatovább bizonyos nézésirányok letiltása miatt igen hamar kiderülhet róla, hogy az utóbbi években megjelent köteteknek jóval csekélyebb hányadára érvényes ez a stratégia, mint amekkorára az új posztmodernkoncepció felhatalmazná.

Dolgozatomban így ahelyett, hogy magam is egy átfogó korszakértelmezést vagy -konstrukciót kívánnék javasolni, csupán néhány olyan markáns erővonalra kívánom felhívni a figyelmet, amelyeket rizomatikus állapotukban meghagyva a fiatal líra versbeszédének jellemző diszkurzív formációjából kiolvashatóvá válik az, miként szituálják magukat az utóbbi években megjelent kötetek irodalomtörténetileg. Ennélfogva annak a feltárására is vállalkozom, hogy a befogadóban milyen olvasástapasztalati ismeretanyagok és értelmezési minták aktivizálódhatnak produktívan, amikor a ma innovatívnak ható költészeti beszédmodokkal találkozik, illetve – ennek fonákjaként – miként segíthet a fiatal líra újraérteni olyan koncepciókat és olvasásmódokat, amelyek az utóbbi évtizedek poetikájának befogadása során alakultak ki.

*

Nem meglepő, hogy Németh azzal az engedelménnyel, hogy a szövegközpontúság és a valóságközpontúság között ma már nem szükséges

* A 25 éves Bárka szerkesztősége 2018-ban tanulmány- és esszépályázatot hirdetett, melynek célja a magyar irodalom elmúlt tíz évének föltérképezése, számbavétele volt. A pályázatra összesen 14 munka érkezett be a Kárpát-medence különböző tájairól. A szakmai zsűri I. díjban részesítette Smid Róbert tanulmányát.

1 NÉMETH Zoltán, *A posztmodern magyar irodalom hármas stratégiája*, Kalligram, Pozsony, 2013, 37.

2 A harmadik tag – ami már mutatja az igényt a dichotómiák elkerülésére –, az ún. „korai posztmodern” jelen esszé szempontjából nem bír különösebb jelentőséggel, ezért nem tárgyalom részletesen. Annyi megjegyzést azonban tennék, hogy már Lapis József is rámutatott a fogalom faramuci feleslegességére, amennyiben teljesítő-képessége kimerülni látszik abban, hogy a későmodern magyar irodalom bizonyos (és csak utólag azonosítható) posztmodern jegyekkel rendelkező életműveit fedti le: vö. LAPIS József, *Líra 2.0: Közelítések a kortárs magyar költészethez*, JAK+Prae, Budapest, 2014, 281 sk.

dönteni, hanem lehetséges oszcilláció vagy ingamozgás a szövegekben e két végpont által határolt mezőben, a fiatal irodalomban is érvényesnek kívánja beállítani a posztmodern beszédmódot. Ugyanis annak a Parti Nagy Lajosnak a monográfusáról van szó, akinek a poetikája tulajdonképpen annyiban határozható meg a posztmodern csimborasszójaként, amennyire egyáltalában az ő kötetei alapján alkotott képet a líraolvasóközönség a '80-as és '90-es években a magyar posztmodernről. Ennyiben akár utólagos korrekcióként is értelmezhető Németh azon ajánlata, hogy a „nyelvhűsös”, a retorikai alakzatok egymáshoz csiszolását színre vevő és az ún. „rontáspoetikával” a végletekig operáló versbeszédet³ – amit ma „areferenciális posztmodernnek” nevez az „antropológiai posztmodern” párjaként – ne a posztmodern magyar líra egyeduralkodójaként azonosítsuk. Azazhogy engedélyt kaptunk arra, hogy a szöveghullámzásra tapadó értelmezői tekintet legalábbis néha eltévelyedjen a textuson kívüli tényezőkre felé, így például a Parti Nagy által megkreált alteregók már nem pusztán nyelvi létezőkként, hanem etikai kérdésformákként is állhatnak előttünk: Sárbogárdi Jolán vagy Dumpf Endre, a traumatizált nyelvezet minden megmosolyogtató szófordulata ellenére, ma a lassan a prózai középnevezékbe lépő Geröcs Péternél (*Győztesek köztársasága*) vagy Szilágyi Nagy Ildikónál (*A bazsarózsás lampion*) a tragikum prózapoetikai alakjaiként öröklődtek át.

Németh célkitűzése innen nézve meglehetősen egyértelműséget mutat: az utóbbi évtizedben radikális irányváltáson átesett, a hazai olvasóközönség számára jól ismert posztmodern poetikától látszólag teljesen eltérő hangsúlyokkal dolgozó fiatal irodalom hagyományfelfogásában⁴ és az előttük meghatározó, kanonikussá rögzült (úgy szép-irodalmi, mint az arról szóló elméleti-értekező) diskurzusokhoz való viszonyulásában mégiscsak igyekszik feltárni valamifajta kontinuitást a '80-as és '90-es évekhez képest. Nem utolsósorban pedig ez által bizonyítani: bármi történjék is az irodalmi nyilvánosságban ma, a bevett minták érvényben maradtak. Máshogy megfogalmazva, ha a versek váratlanul frissnek hatnak az ezredfordulógig megszilárdult beszélői pozíciókhoz képest, még mindig fel lehet mutatni, hogy azok továbbra is a posztmodern logikája alapján fogadhatók be leg-

3 NÉMETH Zoltán, *Parti Nagy Lajos*, Kalligram, Pozsony, 2006, 245. és 247.

4 L. BORBÉLY Szilárd, *A Telep valami mása = Telep-antológia*, szerk. KERESZTESI József, Scolar, Bp., 2009, 132.

termékenyebben – de legalábbis a velünk élő kánon felől a legproblémamentesebben.

A posztmodern Németh-féle elméletével azonban a fiatal líra helyzetét tekintve több szempontból is vitába szállnék. Elkerülve azt, hogy normatív szempontot érvényesítsek, nem azt a kérdést feszegetem, mennyire korlátozza az értelmezés fakticitását, történeti párbeszédképességét – különösen egy Y generációhoz tartozó olvasó számára – a posztmodern hármas stratégiájának kiterjesztése a fiatal lírára. Vagyis nem kívánom részletesen tárgyalni, mennyiben jár együtt a posztmodern hármas stratégiájának érvényesítése azzal, hogy a fiatal olvasó a számára ismerős kortárs idegenséggel való szembesülés helyett épp a '90-es években történő irodalom megélttségének hiányával találja magát szemben a mai alkotók verseiben – ekképpen mindenfajta esztétikai distanciát, tehát a mai versbeszédetől kapott tapasztalatának a radikálisan más irodalomtörténeti „előzményekkel” való összevetésében érvényre jutó megértési kísérletet ellehetetlenítve.

Négy pontban viszont mégiscsak rávilágítanék a posztmodern kéretlen parazitizmusának fonákosságára, mielőtt eseti példákkal bizonyítom, hogy a fiatal versbeszéd diszkurzív mintái több ponton érvénytelenítik annak a Németh által feltételezett hármas stratégiáját. Először is a posztmodern meghaladására tett kísérlet egyik masszív gátja, hogy amennyiben „meghaladásról”, „túlról”, „utániról” beszélünk, akkor – mint azt már az így kapott szerencsétlen formulák (pl. a poszt-posztmodern) is egyértelműen jelzik – tulajdonképpen ugyanúgy kiszolgáltatottak maradunk a megszokott, vagyis a posztmodern által uralt korszakképzési mechanizmusoknak. Ezért talán a legcélravezetőbb, ha a posztmodern előtagját – ahogy azt a latin gyök megengedi – nem kizárólag az időviszony kifejezéseként értjük, hanem a modernség jellemzőinek módosult felerősítéseként.⁵ Ebben az esetben a kortárs lírai szintért nem *valami utániként* kényszerülünk definiálni, inkább szabaddá válunk egy

5 L. Jean-François LYOTARD, *L'inhumaine: Causeries sur le temps*, Galilée, Paris, 1988, 34 sk. Lyotard az elsők között vetette fel annak lehetőségét, hogy a posztmodern valójában a modernség csúcsra járatása, hiszen a megkésetttség tapasztalata, az újírás mint domináns poetikai eszköz, a játékoság, a totális elidegenedés tapasztalata és a múlt feldolgozása határozzák meg irodalmát. A modern és a posztmodern szerves kapcsolatához l. még KULCSÁR SZABÓ Ernő, *A máság mint jelenlét = Uő, Beszédmód és horizont: Formációk az irodalmi modernségben*, Argumentum, Bp., 1996, 233–66.

nem a modernitás korszakkonstrukciós logikája mentén születő éra kirajzolására a versek saját történeti szituáltságából. Másodszor, és ettől nem függetlenül, ha a fluiditásáról híres posztmodernt elkezdjük Némethhez hasonlóan rigid módon felosztani antropológiai és areferenciális hullámzásokra, és egyértelmű, egymást követő (még ha ismétlődő és párhuzamos) periodicitást vezetünk is be, akkor nem éppenséggel kívül kerültünk-e rajta? Harmadszor, ha a posztmodern Németh-féle koncepciójából fakadó dichotómiákat (pl. komolytalan/komoly, antropológiai/textuális stb.) feloldjuk akár azok feltételeiben (ti., hogy más mértékben hatnak az egyes művekben és évtizedekben az areferenciális és a referenciális áramok, végső soron azonban kiegyensúlyozzák egymást), akár a produktumban (pl. a kapott korszakkfogalomban), úgy nem a formalista esztétikát tesszük-e önkéntelenül uralkodóvá újra? (Legfeljebb magát a formalista értelmezésmódot is hibridként [egyszerre szövegimmanensként és a szövegen túlmutatató korszakképzési potenciállal rendelkezőként] felmutatva.) Negyedszer pedig a posztmodern hármas stratégiájához elengedhetetlen lenne a kölcsönhatás a megalapozott életművükön túl ma is alkotó szerzők és a pályájuk elején járó alkotók között. Ennek viszont ellentmond, hogy az idősebb generáció rendre sikertelen kísérleteket tesz arra – legalábbis a kritikák tanúsága szerint⁷ –, hogy saját poetikájába integráljon néhányat az újonnan megjelent témák, regiszterek vagy képalakítási eljárások közül, ezzel pedig ténylegesen képtelennek mutatkozik rá, hogy a Németh által áhított fénytörésbe helyezze a korábbi műveit.

*

Meglehetősen kifordított újraértése köszön vissza az antropológiai posztmodernhez sorolt költőknél Archibald MacLeish híres ars poeticájának, mely szerint „A költemény ne jelentsen, hanem legyen” („A poem should not mean / But be”). Ugyanis a líra performatív dimenziói, tehát hatásgyakorlásának módjai látszólag egy olyasfajta aktivizmusba torkollottak, amely nemcsak a szöveg immanens olvasatának kizárólagosságát kérdőjelezte meg, de a Borbély Szilárd által azonosított kettőséget a képviselési és nyelvfilozófiai

6 Vö. ehhez pl. Hans BLUMENBERG, *A korszakkfogalom korszakai*, Helikon, 2000/3, 303–23.

7 L. ennek eklatáns példáját Mohácsi Balázs nagy visszhangot kiváltó *Létfűfő*-kritikájában: MOHÁCSI Balázs, *Csalogányt boncolni*, Műút, 64 (2007), elérhető online: <http://www.muut.hu/archivum/26859> (2018. 07. 28.)

orientáltságú beszédmódoknak⁸ is érvényen kívül helyezte. Ennek ellenére ma mégis különösen relevánsnak látszik Borbély azon megfigyelése, hogy amennyiben a líra hungarikumként a 'hungarikum' valamennyi értelmében – tehát úgy is, mint valamifajta hazai intézményes érték, úgy is, mint magyar sajátosság, valamint mint sajátosan magyar fétis – analízisnek vetjük alá, könnyen juthatunk arra a következtetésre: a költészet valójában olyan kompenzációs beszédmód, amely kívül esik a politikai diskurzuson szimbolikus értékét tekintve.⁹ Helyette primer jelentésségével legitimálhat és propagálhat valamifajta eszmeiséget az általános olvasói elvárások szerint, ennyiben pedig bármifajta alakító, cselekvő potenciált megvon tőle a hungarikumság fetisizált státusza.¹⁰

Hogy Borbély mire célt az ezzel, arra könnyen rávezethet minket a közéleti költészetnek a 2010-es évek elején nagy robajjal indult, ám ugyanekkor csendben kimúló, tisztavirág-életű, és mindössze egy, minőségi hullámvölgyekkel tarkított antológiát, az Édes hazámot eredményező mozgalma. Lapis József jóindulatú megértéssel feltételezi, hogy a humán tudományok egyes képviselőiben az a manapság egyre erősödő frusztráció dolgozott a kötet készítésekor, hogy alulmaradnak a természettudományokkal szemben,¹¹ ennek kompenzációjaként döntöttek amellet, hogy maguk is releváns tudanyagot mutatsanak fel; „a saját szakterületük eszköztudományát, megszerzett tudásukat kamatoztatják”¹² a társadalmi problémák és jelenségek feldolgozásával. Ugyanakkor éppen a politikum fogalma maradt meg gondolatlan a versek többségénél, aminek egyik kerékkötője lehetett, hogy a költemények artikulációs helyzete egész egyszerűen nem számolt a közéleti beszédmód lehetséges poetikai komplexitásával. Vagyis azzal, hogy ki és milyen pozícióból beszél, ez mennyire értelmezhető a költő történetileg megváltozott társadalmi helyzete felől,¹³ valamint

8 BORBÉLY Szilárd, *Hungarikum-e a líra?*, Parnasszus, Bp., 2012, 17.

9 Uo., 217.

10 Vö. Uo., 215.

11 Vö. Hans Ulrich GUMBRECHT, *Kockázatot vállalni („tudományosság” válás helyett)*, Prae, 2013/3, 4–8.

12 LAPIS, *Líra 2.0*, 186.

13 Ismeretes, hogy a romantikus költőt mint népevért és vezérszónokot már Szabó Lőrinc (l. KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN, *A gondolkodás háborúja: Töredékek az erőszakos diskurzusok 20. századi történetéből*, Ráció, Bp., 2014, 209–33.) és Thienemann Tivadar (l. THIENEMANN Tivadar, *Irodalomtörténeti alappfogalmak*, Danubia, Pécs, 1931, 242.) is elbűcsűztatta a '20-as évek végén.

mindez milyen nem szentenciaszerű helyi érteken eredményezheti a közéleti regisztert. Míg Bárány Tibor rámutatott arra, hogy a hagyománnyal (úgy a költői szerep, mint a közéleti témák feldolgozásának módjai) nem sikerült kellő innovativitással szembenézni – azonban a port éppen az irodalomtörténeti beágyazottság célként történő felmutatásán veri el, mert állítása szerint ennek kényszerre szolgált a kortárs folyamatok megértésének és költészeti artikulációjának gátjául¹⁴ –, addig Lapis természetesen érzékeli, hogy a hagyományhoz való viszonyulás új formáinak poetikai színrevitele mellett hiányzott az a belátás is a résztvevőkből: „[j]ó költemény és hatékony közéleti (pláne: politikai) vers azonban nem szükségképp esik egybe”.¹⁵

Állításom szerint a cselekvő vers napjainkban körvonalazódó paradigmája a legfiatalabb nemzedéknél nem az említett antológia költészetfelfogását érvényesíti (szerencsére), ezért előfutáraként talán Szálinger Balázs *Köztársaság* című kötetét nevezhetjük meg. Abban az evidens politikai fogalom folytonos áthelyeződéseknek van kitéve a közéleti beszédmódban betöltött helyétől a párkapcsolatok és a család köztársaságjellegén keresztül egészen az irodalom történeti szerveződmódjáig, a Republica litterariáig. Lapis találó megállapítása szerint az ilyen fogásoktól Szálinger költészete „úgy lesz játékos, hogy nem válik komolytalanná”.¹⁶ Márpedig ez a megjegyzés kiemelt jelentőséggel bír arra nézvést, hogy az antropológiai posztmodern fogalmával megtámogatott, ún. „új komolyság” a nyelvre való fókusz homályosításával együtt az iróniából is visszavett arra hivatkozva, hogy az komolytalan. Viszonylag kevés szó esik azonban az új komolyság hívei (Krusovszky Dénes, Nemes Z. Márió, Mohácsi Balázs) között arról, hogy a fiatal lírában propagált koncepciójuk sokat köszönhet annak a Karl Heinz Bohrernek, aki az irónia formális esztétikai kategóriáját és a szociológiai-antropológiai formuláját nyíltan elválasztotta. Ennek jegyében tette fel a kérdést: jellemzi-e a posztmodernizmust az irónia, vagy pusztán a humort állította szembe a komolysággal?¹⁷ Mert amennyiben az irónia nem más,

mint a világtól (és a referenciától) való elzárkózás (ennyiben az idealizmus [pl. Friedrich Schlegel] és a romantika eminens eszköze volt, nem csoda, hogy a dekonstruktor Paul de Man kitüntetett korpuszként kezelte a korszakot), annyiban folyamatos alakulásként, eldönthetlenségként és végtelen, abszolút negativitásként íródik a szövegekbe, ezért csak poetikai korszakváltásokkor lehetséges tetten érni. Ma egyetlen mód kínálkozik arra az új komolyság képviselői szerint, hogy ezt a tetten érést végrehajtsuk, egyúttal pedig megállítsuk az ironikus beszédmód állandó mozgásban létét: a narratívaalkotás változatos formáinak és a történetiségnek az újraértése személyességként. Ezért nem meglepő, állítják, a posztironikusnak vagy hiperrealistának nevezett dokumentarista irány konjunktúrája napjainkban – Jászberényi Sándortól Pál Dániel Leventén keresztül Juhász Tiborig. A kérdésem az, hogy a 'poszt' előtagot viszont nem lenne helyesebb itt is inkább felerősítésként érteni (l. 5. jegyzet)?

*

Az új komolyság által propagált szociografikus-közéleti versbeszéd innovativitásához ugyanis éppen akkor jutunk közelebb, ha nem komolytalanságként értjük az iróniát, illetve nem állítjuk szembe a komolysággal. Mohácsi Balázs, aki a fiatal lírára leginkább jellemzőnek tartja az új komolyság billogját, Turi Tímea előző kötetéről értekezve egyetértőleg idézi Krusovszky Dénes azon meglátásait, melyek szerint a '80-as és '90-es évek fősodorbeli beszédmódja ma bölcsészlíraba fulladt; nem több egyszerű szerkezeti és formai „zsonglörködésnél”.¹⁸ A felszínességre vonatkozó és az „ilyet már annyszor láttunk” típusú kijelentések a posztmodern passének bélyegzett szövegcentrikus poetikájával kapcsolatban Mohácstól egyáltalán nem szokatlan módon jobb esetben véleményesek, vagyis egyéni értékítéleti alapon, az érvelést mellőzve kerülnek elutasításra.¹⁹ Rosszabb esetben pedig egy olyan tudományos zsákutcába vezetnek az irodalomértelmezőt, amelyben az ízlésről kellene vitatkoznia. Tehát jelen esetben arról, mennyiben jelent

18 MOHÁCSI Balázs, *El nem mesélt történetek*, Jelenkor, 2015/1, 96 sk.

19 L. pl. „Különösen mivel az új érzékenység (Neue Sensibilität) fogalma – amelyet a magyar költészetre valószínűleg Kulcsár Szabó Ernő alkalmazott először –, mely irodalomtörténeti és -elméleti fogódzót adhatna – lévén a különböző komolyságok és komolytalanságok legnagyobb közös osztója –, mára alakatlanná vált.” MOHÁCSI Balázs, *Válmilyen valami*, Műút, 46 (2014), 83.

nagyobb izgalmat a tét nélküli nyelvjátéknál a csak idén megjelent verseskötet közül a nyolcadik olyat elolvasni, amely a Mohácsi által ünnepelet könyörtelen szentimentalizmuson átszűrt önanalízist hajtja végre az új komolyság nevében. A fiatal líra szubjektumboncoló poetikájának eredőjeként Szijj Ferenc és Marno János mellett példaként hozott Tandori Dezső pedig különösen azért problémás, mert az életművet homogenizálva Mohácsi tulajdonképpen az *A járóbetegetől* kezdődő korszak egyértelmű értékluzivitását sugallja. Ezzel a lépéssel nemcsak szemet huny a korai időszak egyértelműen nyelvcentrikus bravúrjai felett, hanem a kései Tandori kötetéinél sem hajlandó érvényesíteni egy olyan olvasásmódot, amely az önelemzést összekötné a saját életmű szétírásának gyakorlatával.

Mindez már csak azért is aggályos a fiatal líra színterének jobb megértése szempontjából, mert bár a Mohácsinál előkelő kanonikus helyen szereplő Telep csoport tagjainál – akik nélkül kétségtelenül nehezen lehet beszélni születő irodalomról – valóban az általa kiemelt és abszolutizált Tandori-kép bírt elemi erejű hatással a költészetfelfogásra, viszont a posztmodern magyar líra út-törőjét szintén zászlajára tűző, és mindössze két évvel a Telep után startoló Apokrif-kör költői indulásait sokkal inkább az életmű első felének darabjai motiválták. Márpedig ugyanannyira nehéz lenne betudni a közös poetikai példaképeknek az új komolysághoz tartozást,²⁰ mint amennyire helytelen azt állítani, hogy a későmodernség és a posztmodern felé egyértelmű hommage-t mutató apokrifos szerzők – akik kezdetben ráadásul teljesen a '70-es és '80-as évek költői stíljének bővítésében leledztek – ma radikálisan elütnének versbeszédükben az ex-telepeseiktől vagy akár a legfiatalabb nemzedéktől.

Nyerges Gábor Ádám *Az elfelejtett ünnepe* néhány éve nagy lendülettel csapta rá az ajtót a saját szövegüniverzumára a hétköznapi rutinok poetikai feldolgozása felől, majd az idén megjelent *Berendezkedéssel* tovább távolodott a nyelvjátékokra építő költészettől: életgyakorlatokat,

a közéleti és privát események meg- és túlélési technikáit viszi színre a kötetben. Ennek a politikai tétje pedig akkor mutatkozik meg, ha feltesszük a kérdést: miért ezekre helyezte Nyerges a hangsúlyt 2018-ban? Nem a legevisebb válasz vezethet minket a mai lírai színtér összefüggéseinek teljesebb megértéséhez ugyanakkor, tehát nem feltétlenül a politikai klíma reprezentáltságának egyértelműsége az, ami a legmélyebb belátásokat eredményezi. Helyette egyáltalában az a tett érdemel figyelmet, hogy az életgyakorlatok újbóli tematizálása a magyar lírai hagyomány egyik elfelejtett gócpontjának felidézéseként jelenik meg a kötetben.²¹ És ha ez így van, miért is ne kerülhetne Tinkó Máté *Amíg a dolgok rendeződnek* című köteté Juhász Tibor *Ez nem az a környék* címmel megjelent első verseskötetével – amely egészen szokatlan kritikai felbolydulást okozott (több mint egy tucat recenzió született róla a legkülönbözőbb korosztályokhoz és szellemi műhelyekhez tartozó irodalmároknak tollából) – ugyanazon „új komoly” útjelzőtábla mellé? Míg Juhász a szociografikus irodalom hatásmezéjét azzal tágította, hogy lírai környékbejárással dolgozta fel egy kilátástalan vidéki iparváros toposzaként Salgótarján eltérő perspektívákból (építészet, szociális helyzet, termelési mechanizmusok stb.), addig Tinkó a családi titkok szülte szorongásokat és a szocializáció tévútjait a gyermeki nézőpont újraértése felől artikulálta könyörtelen személyességgel. Befogadóként leginkább az „új nyomasztás” kifejezést használnám mindkettőre.

Hogy mennyiben szolgálhat belátásokkal az új komolyság – propagátorai által vélhetőleg szándékosan meghatározatlanul hagyott – koncepciója számára az is, ha néhány jegyét éppen olyan köteteken lehet demonstrálni, amelyeket nem említenek eklatáns példaként e beszédmódról, annak demonstrálását Mizsur Dániel *Karc* című kötetével kezdem. Mizsurnál a szubjektivitás komolysága nehezen elhibázható, amennyiben a konstitutív hiány, a másik némaságából

21 Az életgyakorlat tulajdonképpen abban a viszonyban ölt testet, hogy bizonyos tapasztalatok teljesebb megértéséhez szükséges az arról szóló, különböző nézőpontokat képviselő szövegek összefüggéseinek megértése. Ez a szövegtapasztalat és a szövegen kívüli valóság sajátos kölcsönhatásával jár együtt: BORBÉLY, *Hungarikum-e a líra?*, 22. L. még ennek értelmezését a szakrális és a profán összefonódásainak kontextusában: BERSZÁN István, *Kivezetés az irodalomelméletből*, Mentor, Marosvásárhely, 2002, 25–35.

20 Például Kemény István valamennyi ezredforduló utáni csoportosulás lírai apafigurájaként szolgál; a már fentebb említett kettő mellett többek közt az Előszézon, a Körhinta, a Szöveggyár és a Háttérzaj (ex-) tagjai is táplálkoznak az életműből, a kérdés csak az: miként kerül az ehhez való viszonyuk a szövegekben bemutatásra, és ez hogyan bővíti a mintául szolgáló életmű értelmezhetőségét?

14 BÁRÁNY Tibor, *Miért nincs magyar politikai költészet, ha egyszer van?*, ÉS, 2012 február 3.

15 LAPIS, *Líra* 2.0, 188.

16 Uo., 189.

17 Vö. KARL HEINZ BOHRER, *Jóvátette-e a posztmodern a modernitás történelmi iróniavesztését?*, Korunk, 2000/9, 90–100.

fakadó kényszeres beszéd a megszólaló oldalán tematikailag is önleplezéshez vezet. A városról készített karcolatok mögött ott van ugyanis egy másik történet, amely az elcserélt városé, azé, amire a város el lett cserélve, azazhogy amit a város leírásával pótol azért, hogy másról ne kelljen beszélnie. Az olvasónak feltűnhet, hogy a mindig ugyanolyan klíma legalább annyira nyomatékosított, visszatérő elem a kötetben, mint a topografikus szerkesztésmód. Az állandó halmazállapotváltozásban lévő városi környezet, a párologás és nyirkosság, a zuhogó idő és ezzel párhuzamosan a lecsapódás, kicsapódás, a cseppfolyóssá válás határozzák meg a versek atmoszféráját – ez a konstansnak és változatlanul beállított díszlet minden megszólalás mögött. Örök őszt kapunk, de ennek stabilitását a (halmazállapot)változás idézi elő. És nagyjából csak a kötet felénél döbbenhet rá arra az olvasó, hogy a többször emlegetett magára hagyott, autopoietikus rendszer a kötetben pontosan azáltal azonosítható a várossal, hogy a beszélő elhallgatja annak motivációját a nyitóvers zárlatában: miért vált át az E/1-ről T/1-re. Ezért a kötet legjobb verseiben, a *Felidézhető sétában* és az *Egyszerű fénysávban* teljesen nyilvánvalóvá válik, hogy a városban a víz – származzon az az esőtől vagy a duzzasztott folyótól – miért hiányokba, szakadékokba folyik: a valaha volt kettőse az én-nek és a te-nek nincs többé, így nem a bérházak borulnak rájuk, hanem éppen ez a hiány nő a város felé. Az elcserélt város ezért visszamenőleg tárul fel elcserélt párkapcsolatként, a magára hagyott rendszer pedig nem a város örökké ugyanolyan klímájú autopoietikus állapotára utal, amelyen tort ül az entrópia, hanem a beszélő a saját magára hagyottságából alkotott rendszert versbeszédként.

Mizsur kötete szimptomatikus az új komoly beszédmód legalább egy fókuszpontja tekintetében: a hangot adni a hangtalannak cselekedete – mint a líraelmélet máig vezető kérdéseként szolgáló „arcot adni a névnek” aktus újraértése²² – a *Karc* uralkodó műveleteként olvasható, ám a szövegegyüttes nem egyértelműen a „valóságot visszanyert”, politikai vagy szociális célkitűzésekkel bíró költészethez rendelhető. Vagyis a hangadás nem kizárólag úgy érthető, hogy a

22 L. CYNTHIA CHASE, *Arcot adni a névnek: De Man figurái*, Pompeji, 1997/2–3, 108–47. L. még: *Verskultúrák: A líraelmélet perspektívái*, szerk. KULCSÁR SZABÓ ERNŐ – KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN – LÉNÁRT TAMÁS, RÁCIÓ, Bp., 2017.

legelesettebb réteg felé nyit a versbeszéd, ezzel elkerülhetetlenül küldetéstudatot is közvetítve, hanem a hangkölcsonzás a trauma felszínre törését ugyanannyira jelentheti, mint a túlbeszéléssel vagy éppen a szembetűnő nyelvi feszességgel történő rámutatást valami elhallgatására. Ennyiben pedig változatlanul a személyesség marad a főszerep, ha az érzékelés elbizonytalanításával operáló és az ezirányú tapasztalatot közvetítő versek alapja az én megváltozott szenzibilitása (és ennek egyszersmind színre vitele) is. Ezért lehet például Deres Kornélia *Bábhasadásának* valamennyi futósáv- és bódéleírása is, amelyekben a külső környezethez hasonlóan kerülnek bemutatásra az emberi test belső szervei – ezzel egymásba játszva a város útjait és az idegpályákat –, ugyanazt a zavart árasztja, mint Kali Agnes Ópiájában a rendkívül konkrét topográfiát a legváratlanabb passzusokba szúrt metaforikusság, ami megtöri a könnyed referenciális azonosítókra csábító leírásokat. A zavar forrása azonban nem a világ, hanem az azt befogadó és számunkra közvetítő szubjektum – Mizsur, Deres és Kali esetében is.

Ebben az esetben akár egyet is érthetnék Mohácsi Balázs *neoszürrealizmus* terminusával, mellyel a történeti avantgarde jelenlétét kívánja hangsúlyozni a mai beszédmódban, kiemelve a művészetköziség és hibriditás iránt jelentkező markáns igényeket: akár a kötetek illusztráltságát értjük ezen, akár az ekphrasziszok megszorodását, akár a kiáltványszerű beszédmódot, esetleg a több műfajban alkotó szerzőknél a különféle diszkurzív minták egymással való összefonódását és kölcsönös értelmezettségét.²³ Azonban Mohácsi e programszerű (és ennyiből már magában is kétségtelenül avantgarde) gesztusából világosan kitűnik az igyekezet arra, hogy a szövegcentrikusságot diszkreditálja, ennél fogva pedig annak az oppozíciónak a látenciája is előtérbe kerül, amely miatt korábban Német-het is kárhoztattam. Az éles különválasztás és kompenzációs ellensúlyozás (ami aztán gyakran nem titkolt módon a kánonátrendeződség vágyát sugalmazza, a fiatal lírának pedig egy újraserveződő művészeti hálózatba kontrollágensként való beilleszkedését reméli) különösen akkor mutatkozik fonakosnak a kizárásokkal és homogenizáló tendenciákkal, amikor pont a hibriditás

23 L. MOHÁCSI BALÁZS, *Az emlékezés hideg bugyraiban*, Műút, 52 (2015), elérhető online: http://www.muut.hu/archivum/14631#_ftnref10 (2018. 07. 28.)

van beállítva az értekező beszédmód uralkodó metatoposzaként.²⁴

Márpedig ha itt visszakapcsolunk az ironia és a komolytalanság egymással való azonosíthatóságának problémájához, illetve a komolyságnak a személyesség fixálható, referencializálható elemekből felépülő lírai beszédmódjához, éppen azoknál a témáknál bizonyul a legesendőbbnek az önleplező kizárásokon keresztül megvalósított egyoldalúság, amelyeket az új komolyság a zászlajára tűzött. Nemcsak a példaként hozott Juhásznál, Deresnél és Kalinál megjelenő topográfia ilyen, de a mediális környezet megváltozása mint ihletforrás is idetartozik, mely utóbbi például PDL ügyvezető költői szövegeiben jelenik meg olyan kettős ironiával, hogy az olvasó nem tudja egyértelműen azonosítani: mennyire rezignált, kultúrpeszsimista vagy éppen derűs szövegekkel teli reflexiókat olvas. Hovatovább Juhásznál éppen az intermedialitásra történő lírai reakciók biztosítják azt, hogy a város nemcsak fikcionális, de fikcionálisan színre vitt virtuális térként állhat előttünk, ami ugyanúgy átértelmezi a tájelemeket, mint a technikai építményeket (antennák, adótoronyok stb.) és az e kettő közötti, az utóbbiak felől megképzett átvitelt, ami ugyanakkor mindig figyelemmel van a beszédmódra – tehát nem tud nem versbeszédként megtörténni a tömegkommunikációs közvetítés sem.²⁵ Márpedig nehezen hibázható el, mennyiben mutat rokonságot az átvitelek ilyesfajta sorozata az ironia mozgásával és működésével, de ez semmivel nem csökkenti sem Nyerges, sem Mizsur, sem PDL, sem Juhász, sem Deres, sem pedig Kali versbeszédének komolyságát.

*

A cselekvő verset ars poeticaként felvállaló pályakezdő és kötet előtt álló nemzedék, mint azt fentebb már előirányoztam, nem az *Édes hazám* vonalát követi, akármennyire primernek tűnik is náluk helyenként a közéleti beszédmód artikulációja. Azzal, hogy Vida Kamilla legutóbbi, *Lázadók* címmel publikált versében rájátszik A Pál utcai fiúkra, nemcsak az eredeti mű társadalmi áthallásainak az újraírás során végbement felerősítései révén alkotja meg a szöveg közéleti dimenzióját, hanem azzal is, hogy egyáltalában

24 Vö. Uő, *Radikális hibriditás*, Műút, 49 (2015), elérhető online: <http://www.muut.hu/archivum/11574> (2018. 07. 28.)

25 B. KISS MÁTYÁS, *Térelbeszélések és médiumok Juhász Tibor költészetében*, V. rész, kézirat [megjelenés előtt: Hungarológiai Közlemények].

a magyar olvasóréteg egyik stabilan közös műveltségelemét választja feldolgozása tárgyául, a genderszerepek tematizálásával kiegészítve. A gyermekkori olvasmány újraértelmezése így pontosan az ironia eszközével adja meg a komolyságát az olyan passzusoknak, mint hogy „Gondolom attendeltem volna a szerdai munkás szolidaritási tüntetést / ha a telefonom nem veszik el a rendőrök.” A lázadás ugyanis nem egyértelműen a versben feltűnő irodaház üvegének szándékolt betörése, hanem annak az engedelmességnek a lehetőségként való felmutatása, amelynek feltétele az emberszámba vétel nem pusztán jogállami diskurzusa, de nőként a férfiközpontúsággal való örök harc is. A megszólaló ugyanis csak férfi szereplőket tud számba venni olvasmányélményéből Bokától Áts Feriig. Vida mellett Köröstyös Gergőnél, Csete Sománál és Vajna Ádámánál jelenik meg ez a sajátos, a *Berendezkedés* kapcsán már érintett élet- (és túlélő) gyakorlati irány, amelynek ígéretét Fehér Renátó *Garázsmentet* című debütkötetében beteljesületlenül hagyta. A legfiatalabb költőknél az aktuálpolitikai témák poetikai feldolgozásának és a költői szerep újraértelmeződésének egymásra hatása helyett a versek ugyanis annak színre vitelére irányulnak, hogy a közéleti diskurzus miként válik konstitutív elemévé a személyiségfejlődésnek és a saját hang megtalálásának; ez egyben az egygyel felettük lévő nemzedékhez képest alternatívája a kényszeres generációsélmény-találásnak is. Cseténél és Vajnáknál ráadásul az életgyakorlati aspektus a burjánzó várospoetikának (Molnár Illéstől Purosz Leonidaszon keresztül az említett Mizsurig) ellentartva a természetben találja meg természetes közegét.²⁶ Mindkettő-

26 A terjedelem okán itt sajnos csak felillantani tudom annak kérdését, hogy a Nemes Z. által posztantropocénnek nevezett lírai vonulat (I. NEMES Z. MÁRIÓ, *Kacsacsőrű-émlős-várás* [sic!] *Kenguru-szigeten: A kortárs fiatal költészet poszt-antropocentrikus* [sic!] *viszonyai*, Prae, 2017/1, 90–107.) mennyiben egyeduralgoló a természetről szóló beszédmód esetében. Ertem ezalatt, hogy az egyértelműen német és osztrák minták mentén orientálódó Székely Örsöt például valóban e billog alatt lenne-e lehetséges közös platformra hozni az Oravecz Imrét és Györfly Ákost követő Makáry Sebestyénrel vagy a falupoetikát művelő Száz Pállal. Hovatovább ugyanaz a kérdés merül fel az antropocén természettudományból kölcsönzött terminusa mentén is, mint az *Édes hazám* esetében a politika kapcsán: nem épp az lenne a líra (értelmezés) feladata, hogy fokozottan éber reflektáltsággal valósítsa meg poetikai feldolgozását minden általa átvett tematikának és beszédmódnak?

jüknél finom reflexiókkal telített az, hogy a természet megjelenítése a fikcióban soha nem lehet ember(i alkotás) nélküli; akár a megszólaló saját helyzetéről, akár a testrészeknek vagy az emberi viszonyoknak a természeti jelenségekkel történő azonosításáról van szó, ami úgy jeleníti meg a személyesség betolakodását a tárgyiasságba, azazhogy a környezet leírásában aktív szerepet vállaló szubjektív perspektívát, mint ahogy egy-egy oda nem illő építmény szemet szúr a beszélőnek a pusztában vagy a hegyen – ezt az élményét megosztva az olvasóval.

Bár éppen a rögzített személyesség betolakodásának explicit elfogadása az egyik leginkább konstitutív eleme annak, hogy a közéleti beszédmód közvetítővé válják a versekben, ez nem képes működésbe lépni olyan metaforizáltság nélkül, amely tulajdonképpen minden további átvitel alapját is szolgáltatja: ugyanis csak az ilyesfajta figurativitás miatt lehet egy-egy kijelentés áthallásos, vagyis a versek politikai téttel való felruházhatósága pontosan annak az ironikus-ingadozó mozgásnak köszönhető, amellyel az új komolyság leszámolni készül. Ez arra is rávezethet minket egyúttal, hogy a referencializálhatóság egyértelműsíthetőségének felkínált olvasásmód már eleve komplex, figuratív-textuális mozgásokon nyugszik, ezzel pedig a cselekvő vers egy másik aspektusa is szükségképpen aktiválódik. Ugyanis – visszautalva itt Mohácsi értékítélettel telített megkülönböztetésére – ha a fiatal líra formakultusza nem abban a felszínes játékban nyilvánul meg, amely az „areferenciális posztmodern” jellemezte, akkor a nem szemantikai jegyek levetkőzése még akkor sem történik meg, ha tényleg fontosabbá válik az intertextualitásnál, az allúziónál vagy a tropologikus tudatosságnál az úgynevezett „mondanivaló”, illetve a vers cselekvőképessége a társadalmi térben. De nem éppen egy eminens nem szemantikai tényező, a ritmus bír egy olyan széles körű performanciával, amely a legváltozatosabb módokon tehet cselekvővé egy költeményt? Vagyis az a versek által vágyott közösségteremtés, amely az irodalom közéletiségének kortárs definiálhatóságában az egyik legtöbbit emlegetett tényező, már nem mindig is a líra egyik alapvető funkciójaként jelentkezett-e?

Hans Ulrich Gumbrecht *Ritmus és értelem* című tanulmányában arra mutat rá, hogy a ritmust hajlamosak vagyunk az irodalom definíciójaként használni, sőt, néha az iroda-

lomtörténeti korszakokat is egy-egy domináns ritmikai formációra redukáljuk – a jó vers az, ami ritmusos.²⁷ Bár így gyakorlatilag jokerfogalomként alkalmazzuk a ritmust az irodalomtudományban, egyúttal kizárólag egy feltételezett irodalmi fenomenalításra is korlátozunk egy olyan entitást, amely mindig diskurzusok összjátékában létezik: a ritmus ugyanis egyszerre biológiai (légzés, szívverés stb.), ökonomikus (emlékezőtechnika, munkadalok stb.) és társadalmi (tánc, mantra stb.).²⁸ Hogy ennek ma mi a jelentősége, ahhoz elegendő kicsit körbetekinteni a fiatal magyar irodalmi téren. Mezei Gábor *Natúr öntvény* kötete (már a cím is asszonánc, záró ciklusán pedig a *Tájélegytan* szókapcsolat díszleleg) jelentékeny mértékben épít a kora újkori szakács- és vajákoskönyvek nyelvezetére, ezzel a versek egyszerre viszik színre kikerevését főzetnek és ritmusnak. Vagy ott van Szabó Marcell még befejezetlen *Materialista vigasztalások* című kötetciklusa, amely akár mennyire aktivista-intellektuális líra, nemcsak az osztályharc géppuskazaját imitálja hangszimbolikájával, de eleve skandalásra íródott kiáltványszerűségében. Korpa Tamás párversei mint ritmusváltozatok az *Insomniában* pedig pontosan abban osztoznak a mantrákkal és a ráolvasásokkal, hogy a befogadót hol transzba juttatni kívánják, hol pedig emlékezetébe akarnak idézni egy kép(let)et.

Hovatovább pontosan az a koordinációs cselekvési horizontja nyílik meg a ritmus mentén a verseknek, amely a közéleti beszédmódhoz elengedhetetlen kollektívumot egészen konkrét testi szinten juttatja érvényre:²⁹ együtt mozgó és skandaló tömeggel ma leginkább a tüntetéseken vagy a focimeccseken lehet találkozni. Ezért nem nehéz belátni, milyen jelentőséggel bír a ritmus mint performatív aspektus a beszédmódok pluralitására törekvő fiatal lírában, amely cselekvéshorizontját közéletivé kívánja tágítani, diskurzusait pedig igyekszik összehangolni. Ennek megvalósításához pontosan a *nem egyértelmű* (ironia) és a *nem értelmes* (ritmus), a retorika és a poetika feszültségekkel és kooperációkkal teli viszonyai járulhatnak hozzá.³⁰ Különösen szép példája en-

27 Hans Ulrich GUMBRECHT, *Ritmus és értelem*, Prae, 2013/2, 17 sk.

28 Vö. Jonathan CULLER, *Theory of the Lyric*, Harvard UP, Cambridge (MA), 2015, 171.

29 Heinz SCHLAFFER, *Geistersprache: Zweck und Mittel der Lyrik*, Reclam, Stuttgart, 2015, 70 sk.

30 Vö. CULLER, *Theory of the Lyric*, 167.

nek Pál Sándor Attila *Düvő* című kötete, amely azzal, hogy expliciten felvállalja a népiességet, újra is értelmezi azt egy nem szemantikai tényezővel teli szint meghatározóvá emelésével. Nemcsak azért tekinthető falupoetikának a kötet irányvonala, mert népi motívumokkal dolgozik (ironikusan), hanem mert a népzenei ritmusoknak és az azokhoz kapcsolódó gyakorlatoknak egyszerre történik meg a színre vitt végrehajtása és elemzése az egyes verseknél. Azt a kijelentést, hogy „Nem tudod, ki vagyok. Egy távolba szakadt rokon. / Virágmotívumok a betonfalon” egyrészt magának a falupoetikai beszédmódnak az áthelyeződéseként lehet olvasni, hiszen ez a megszólalási forma csak egy urbánus környezetben képes egy eredetinek feltételezett hangot bevallottan mesterségesen előállítani (ironia!), másrészt viszont a saját maga artikulációjához és olvasatához szükséges poetikai mozgásokra is vonatkoztatható, amennyiben a népdalszerűség és az új komolyság közötti rövidzárlatban a ritmika és az értelem egymással szembeni eldöntetlen kitüntettségével függeszti fel a verset egyértelműen ironikusnak billogozó értelmezést.

*

Egy ernyőfogalom helyett, amely homogenizálja a diskurzust (Mohácsi), vagy éppen olyan rigid felosztást alkalmaz, amely kiegyenesítené a történeti ívet (Németh), meglátásom szerint produktívabb, ha azokra a vonulatokra figyelünk, amelyek első látásra egymástól távol eső megszólalási módok között mutathatnak fel kapcsolatot – anélkül persze, hogy ezek alakulását megakadályoznánk kényszeres kategorizálással. Ha azt állítom, hogy markáns lírai szubjektivitás tapintható ki a mai beszédmódban, akkor az nem az ironia meghaladásában, mellőzésében vagy leépítésében érhető tetten az új komolyság egyértelműségének és a referencia kitüntettségének hirdetése közepette. Állításom pedig legkevésbé arra az érvelésre szorul rá, amely szembehelyezi a szövegmozgásokat az antropológiai horizonttal. Ugyanis éppen az ironia új kapcsolatteremtési lehetőségeinek feltérképezésében, többrétűségének kihasználásában, valamint a nem kizárólag szemantikai elemekre való kiterjesztésében látom azt a nóvumot, amellyel a fiatal líra beszédmódjai szolgálhatnak a posztmodernről eltérő hagyományfelfogással megtámogatva. Az ironia tehát már nemcsak az értelmezhető kijelentésekben, az interpretáció egyértelműségéről hozott

döntés lehetetlenségében jelenik meg egy-egy vers kapcsán, hanem olyasfajta mozgásként válik azonosíthatóvá, amely a fiatal líra beszédmódjának valamennyi poetikai faktora (ritmus és értelem, szubjektum és környezete, megszólalás és műveltségelem stb.) között kapcsolatot képes teremteni.³¹ Ez feltételezi, hogy a szerzői öntudat pótlékeként a szerző–megszólaló–viszonyban az előbbi ki is szorulhat a versírás életgyakorlati felfogásából – bármennyire fájó pont is ez az új komolyságnak. Mert ha nem a kezdettől adott, hanem a poézis produktuma a szubjektívizáció, akkor egyértelműen olvashatóvá kell válnia annak is, amivel szemben a megszólaló megképződik, vagyis a vers címzettjének; kiterjesztett értelemben, tehát úgy a kapcsolati hálónak (pl. szubjektum és környezet), mint az olvasó vagy a megszólaló artikulációs pozíciójának. Ezek a mozgások alakítják ki azokat a diszkurzív rétegeket, amelyek a líra cselekvési mezéjét meghatározzák, és amelyek a komoly, közéleti, szociális horizont hatáskörét is kijelölhetik. Tehát bár a szövegben a szubjektummal szembeni és annak feltételül szolgáló tényezők adottként olvasandók az új komolyság radikális önanalízisre összpontosító értelmezési iránya felől, ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy tematizáltan és totalizáltan a versek előterében kellene, hogy álljanak. Márpedig ennek a dinamikának a vizsgálata nélkül pontosan az a teljesítmény korlátozódik, amely a cselekvő vers ténylegesen új paradigmáját mutatná meg a programszerű feldolgozásokon és a bármikor ellőhető politikai gegeken túl.

31 Hogy ez mennyiben képes arra a performanciadeficitre válaszként jelentkezni, amely Kulcsár-Szabó Zoltán szerint érzékelhető a megszapordott testpoetikák évtizedében (vö. KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Válasz a Műút körkérdésére*, Műút, 23 (2011), 61.), Lapisnak a *Halotti pompáról* írott egyik legmeggondolkodtatóbb és a recepcióban talán legkeményebb kritikai megjegyzését tekintve – miszerint a testgrammatika „nem szükségképp lép túl a jelentésátvitel célirányosságát segítő nyelvi eszköz szintjén” (LAPIS, *Líra 2.0*, 213.) – vannak kétségeim. Talán a performanciaigény eleve téves, nem csupán a rá adott válaszok hibásak. Abban viszont biztos vagyok, hogy új megvilágításba helyezi az akár Cseténé, akár Vajnánál feltűnően gyakran jelentkező gesztusát a test és természet közötti azonosításoknak, még hozzá a romantikus természetkultusszal való inkompatibilitás felől.

A kortárs magyar líra elmúlt évtizedének biopoétikai irányáról*

„Az ösztétikum természeti-biológiai kapcsoltsága nyilvánvaló. A művészet biológiai kapcsoltsága – az már kemény dió.”

Nemes Nagy Ágnes: *Öshasonlatok* (részlet)

A *biopoétika* (*biopoetics*) a biológia és az irodalomértelmezés viszonyának kifejező szóösszetétele – ez a biológiai, biopszichológiai, bioszociológiai ihletettséggű *poétika* az irodalomtudomány és az irodalomkritika régi-új ágának tekinthető. Ahogy a *poétika* sem csak költészet-tant jelent, hanem tágabb értelemben a szépirodalom egészének elméletét, úgy a *biopoétika* is átfogó terminusként használható lírai, prózai, drámai művek esetén egyaránt. Ez a dolgozat elsősorban olyan – nem csak – költészeti példákat hoz az elmúlt bő évtized magyar irodalmából, amelyek értelmezhetőek a biopoétika szemüvegén keresztül. Az első, elméleti alapokat összefoglaló rész arra szolgál, hogy meghatározza a keretet, amelyek mentén érdemes arról gondolkodni, hogy mi a tétje a fiziológiai, a természeti vagy a poszthumán tendenciózusságának, hogy ez változást hozhat-e beszédmódban, és hogy közelebb kerülhetünk-e az ilyen szövegek által a(z emberi ön)megértéshez. Az ezt követő három, rövid fejezet példákat hoz és nézőpontokat kínál a szövegek esetleges későbbi mélyelemzéséhez.

I. Biopoétika

A biopoétika sokat merít a bioszemiótikából és a 20. század első felében élt Jakob von Uexküll észt-német biológus, „az ökológia atyja” elkép-

zeléseiből.¹ Részben Andreas Weber biológus-filozófus is ezekből indul ki, akinek összefoglaló, *Biopoetics* című munkája 2016-ban jelent meg,² amelynek egyik alapvetése, hogy csak akkor érthetjük meg a valóságot és magunkat, ha megértjük a biológia költői dimenzióját. Francisco J. Varela neurobiológus és filozófus is Uexküllre épít, amikor kijelenti, hogy minden organizmus alapvetően az identitás konstituálásának folyamata,³ vagyis nem stagnáló anyag, hanem rendszer, amely folyamatosan növekszik, alakul. A biopoétikával összefonódik az amerikai Frederick Turner költő és irodalomtudós neve is, aki biopoézisnek nevezi esztétikai téziseit, s aki az emberi agyműködéssel foglalkozik, például az időmértékes vers feldolgozásával.⁴ A szlavista Brett Cooke-kal közösen szerkesztett könyve *Biopoetics* (1999) címen jelent meg. Szinte mindegyik szerző hangsúlyozza: az élet éppannyira szellemi, mint anyagi, (át)alakulásának eszméje saját, átfogó ontológiáját takarja.⁵

1 A Springer *Biosemitics*-könyvsorozatában 2015-ben jelentetett meg Uexküllről egy könyvet: Brentari, Carlo, *Jakob von Uexküll. The Discovery of the Umwelt between Biosemiotics and Theoretical Biology*, Dordrecht–Heidelberg–New York–London, Springer, 2015.

2 Weber, Andreas, *Biopoetics. Towards an Existential Ecology*, Netherlands, Springer, 2016.

3 Varela, Francisco J., *Patterns of Life: Intertwining Identity and Cognition*, In: Brain and Cognition, 1997/34, 73.

4 Frederick Turner, *An Evolutionary/Chaotic Theory of Beauty and Meaning*, In: Frederick Turner and Brett Cooke, *Biopoetics: Evolutionary Explorations in the Arts*, Paragon House, St. Paul, Minnesota, 1999, 126–127. Online: http://frederickturnerpoet.com/?page_id=131

5 Weber, Andreas, *Biopoetics. Towards an Existential Ecology*, Netherlands, 2016, 71.

A biopoétika tehát az élet felől közelít a szövegekhez, amelyek megértését (s általuk az emberi lét megértéséhez közelebb jutást) az a – triviálisnak tűnő – tudat segíti elő, hogy az ember éppúgy életben van, mint a világ minden egyes organizmusa. A természet erős önkifejező erő, kölcsönös transzformációk működtetik, s tulajdonképpen a natúra is költői térként írható le, amelynek önszerveződő működése sokat elárul az emberi viselkedés evolúciójáról is.

Már Goethe is írt – a növények működését, s azoknak az állatokra hatását vizsgáló természet-tudományos művében – *A növények metamorfózisában* (1790)⁶ arról a máig ható problémáról, miszerint „sehol nem akarták elismerni, hogy tudomány és költészet összeegyeztethető lenne. Elfelejtették, hogy a tudomány a poézisből fejlődött ki, nem gondolnak rá, hogy idők múltán és változtán a kettő ismét békésen összetalálkozhat, magasabb szinten s közös előnyökre akár egyesülhet is.”⁷

A biopoétika kísérletet tesz arra, hogy produktívan tanulmányozza a művészetet (mind az alkotást, mind a befogadást) ért biológiai hatásokat. Az életet olyan metamorfózisnak tekinti, amelyben minden organizmus szerepet kap az identitást formáló folyamatokban. A költészetben mindez újszerű képalkotást, biológiai ritmust és organikus szövegszerveződést jelent, gyakori fiziológiai (testi), állati vagy növényi utalásokkal, struktúrákkal. Tehát nemcsak szimbólumként vagy díszletként jelenlévő természetről van szó. A korábbi – főként a modern, az esztétista és az alanyi – poétikákkal szemben a későmodern, tárgyias lírában és a kortárs irodalomban a natúra immár szervezőerőként is képes érvényesülni: a körforgást, az áthálózottságot és a differenciákkal szemben az azonosságokat felmutatva. Újfént felfedezett világtapasztalati tudás és annak új líranyelve szervezi ezeket a verseket az organikus élet főbb kérdései köré. Ez az irányultság visszanyúlni látszik az 19. század végi antinaturális fordulat elé – Kosztolányi Dezső Swinburne és Baude-

6 *Versuch, die Metamorphose der Pflanzen zu erklären* (később: *Die Metamorphose der Pflanzen*) [1790], újabb, angol kiadása ismert – Goethe, J. W. von, *The Metamorphosis of Plants*, bev. Gordon L. Miller; Cambridge-London, The MIT Press, 2009 –, magyarul lásd a Tandori Dezső által fordított részleteket: Goethe, J. W. von, *Antik és modern. Antológia a művészetekről*, szerk. Pók Lajos, Gondolat, Budapest, 1981, 537–545.

7 Uő, 540.

laire nevéhez köti azt⁸ –, illetve a még korábbi panteizmushoz, de meg is haladja ezeket, más szubjektumszemlélet és líranyelv társul a szerves élet ismételt előtérbe helyezéséhez. Az imént felvázolt tendenciából következik, hogy nemcsak a trópusok és lírai elemek vagy motívumok szintjén történő elemzés, de a természet(i élet) mélyebb megismerése is elősegítheti a szépirodalmi megértést. Hiszen az ember a nagyobb szintű rendszernek, a természetnek nem a szélén áll, hanem benne, mélyen összefonódva vele, az anyagi-szellemi-érzelmi cserefolyamatokban a humán és a nonhumán világ is részt vesz.

Németh Zoltán *Biopoétika, genetikai líra* című rövid esszéjében (2015) rámutat a biológia és az irodalom kapcsolódási pontjaira, arra, hogy a szöveg biológiája hogyan képes megváltoztatni az ember magáról alkotott (ön)képét.⁹ Gottfried Benn idézi,¹⁰ akinek a gondolatai ugyan ellenpontként kerülnek a szövege elejére, mégis fontos előzmény a munkássága biológiai-irodalmi kontextusban. A magyar költészetben József Attila kései lírája vagy Szabó Lőrincé is ilyen: utóbbinál „az organikus élet jelentősége növekszik meg s tűnik föl olyan összefüggésekben, amelyek ismeretlenek voltak a magyar modernségben, de – a (más indíttatású) naturalizmus [...] lezárultával és a korai Benn biológiai expresszionizmusát követően – az európai költészetben sem számítottak gyakorinak.” – írja Kulcsár Szabó Ernő.¹¹

A biopoétika nemcsak azoknak a 20. századi, személyességtől eltávolodó poétikáknak (mint pl. Nemes Nagy Ágnesé) az interpretációja során hasznosítható, amelyekben erőteljes módszertani irány a természet, a biológia beemelése a művek-

8 Kosztolányi Dezső, *Swinburne*, In: Nyugat, 1908. december 1., 447.

9 Németh Zoltán, *Biopoétika, genetikai líra*, In: Alföld, 2015/10, 39–42, 39.

10 Részlet a citátumból: „Képzeld el, hogy ilyesféle csillók fedik az embert, nem csupán az agyát, hanem mindenütt, az egész szervezetét. Specifikus funkcióval bírnak, ingerlékenységük erősen differenciált és rendkívül kifinomult: a szó ingerli őket, kiváltképp a főnév, kevésbé a melléknév, és csak igen kevés az ige. Csakis az írásjel, csakis az írásképp, csakis a nyomtatott, fekete betű” – lásd Gottfried Benn, *Epilógus és Lírai Én* (ford. Kurdi Imre), In Uő.: *Esszéik, előadások*, Kijarat, Budapest, 2011, 35.

11 Kulcsár Szabó Ernő, „Gyilk egy napsütötte kővön”. *Szabó Lőrinc és a modern líra biopoétikai kezdetei*, In: Alföld, 2018/4, 49.

* A 25 éves Bárka szerkesztősége 2018-ban tanulmány- és esszépályázatot hirdetett, melynek célja a magyar irodalom elmúlt tíz évének föltérképezése, számbavétele volt. A pályázatra összesen 14 munka érkezett be a Kárpát-medence különböző tájairól. A szakmai zsűri 2. díjban részesítette Pataky Adrienn tanulmányát.

be. Ez a jelenség a kétezres évek magyar lírájában (és prózájában) reneszánszát éli, illetve újfajta, a magyar irodalomban korábban nem jellemző irányokat termel ki, összefonódva a testpoétikákkal, az animal studies-zal, a posztthumánnal vagy az antropocénnel.

II. Növény

„Mert hűségesekek mindhalálig,
isteniek egyedül a virágok,
egyszóval a növényi lét”

Pilinszky János: *Mi és a virágok (részlet)*

Európában a természettudományokon, a botanikán túl (rendszerelés, orvosi felhasználás) leginkább a mitológia, a hitvilág, a vallás foglalkozott a növényekkel. Az emberek mindennapi életébe, képzeletébe beépülve például ókori istennők jelképeiként voltak ismertek a virágok, majd a kereszténység elterjedésével immár a lilium, a rózsza vagy a nőszirm Szűz Máriához kötődött. A középkorban a kert (*Hortus conclusus*) mint az udvari szerelem, a női szexualitás elkerített tere jelenik meg – de ehhez ugyanúgy kapcsolódik Mária felőli értelmezés is (a kert mintegy a szűz jézusszeretetének előképe). A kultúrtörténet során a növények különféle tulajdonságokkal, szimbolikával ruházódnak fel, a ciprus például az örök élet, a gránátalma a termékenység szimbóluma lesz. A botanika a 16. századtól újjáéled és rohamosan fejlődik, de a természettudományos kutatások mellett nem tűnnek el a növények szimbolikus vagy etimologizáló felhasználásai, interpretációi sem. Az egyik legszemléletesebb irodalmi példa *Az eltűnt idő nyomában* Swannjének titkos organikus/nyelvi kódja: a *katléljázás* (szeretkezés), amelynek ürügye a *katléja-virág*. A *Cattlaya candida* egy orchideafajta. Míg Kínában az orchidea a tisztaságnak, Európában inkább a szexualitásnak a jelképe: „Dioszkoridész még szerelmi ajzószerként is ajánlotta. Az *orchis* görögül herét is jelent. [...] [ugyanakkor a] kínai *lán szó*, ami az orchideát jelöli, illatos füvet is jelent. Eredetileg több virágosnövényfajt is jelölt, amelyeket fiataloknak adtak a rossz ellen védő amulettként.”¹² E kettősség rámutat arra, hogy kulturálisan és nyelviileg mennyire eltérő képzeteket társítunk egy-egy növényhez.

¹² Fleur Daugey, *A növények szerelmi élete*, Cser Könyvkiadó, Budapest, 2018, 140.

Másféle megvilágításba helyezi a növényeket a fitoszemiotika, illetve fitopoétikának megágyazó *Graphs, Maps, Trees*: Franco Morettinek, a Stanford irodalomtudósának a könyve.¹³ Ez az általa kidolgozott *distant reading* fogalom jegyében a szövegek legtávolabbi olvasására, az absztrahálásra, a művek hálózatának felderítésére ad meghívást, mintái a természetből erednek. Fontos megemlíteni továbbá Stefano Mancuso, a Nemzetközi Növényi Neurobiológiai Laboratórium igazgatója nevét, aki szintén a természeti törvények más diszciplínákban való felhasználására buzdít, s akinek több munkája olvasható immár magyarul is a növényi intelligenciáról.¹⁴ Nemrégiben jelent meg a témában hazánkban Daniel Chamovitz-nak, a Tel-Avivi Egyetem Élettani Kara dékánjának ismeretterjesztő munkája is, továbbá Peter Wohlleben erdész és Fleur Daugey újságíró kötetei is lefordításra kerültek,¹⁵ amiből érzékelhető az elmúlt évek élénk hazai érdeklődése – mind a laikusok, mind a kutatók részéről – a téma iránt. Wohlleben Morettiéhez hasonló elképzelése szerint a gombahálózatok az „erdő internetje”.¹⁶

Líráilag az egyik legjelentősebb, a biopoétika számára termékeny életmű a '45 utáni magyar irodalomból az intencionált tárgyiaságot biológiai kontextusban működtető Nemes Nagy költészete, akinél az állatok (ló, madár stb.) és a növények (fák, virágok stb.) transzcendentális-organikus szerepe nívumként hat,¹⁷ s a jelenség

¹³ Franco Moretti, *Graphs, Maps, Trees. Abstract Models for a Literary History*, Verso, London – New York, 2005.

¹⁴ Stefano Mancuso, *Zöld forradalom*, Kossuth, Budapest, 2018.; Stefano Mancuso – Alessandra Viola, *A fák titkos nyelve – A növényi intelligencia meghökkenő bizonyítékai*, Kossuth, Budapest, 2016.

¹⁵ Daniel Chamovitz, *Mit tud a növény? Útmutató az érzékekhez*, Park Könyvkiadó, Budapest, 2018.; Peter Wohlleben, *A fák titkos élete. Mit éreznek, hogyan kommunikálnak? Egy rejtett világ felfedezése*, Park Könyvkiadó, Budapest, 2018.; Wohlleben, *Érted a fák beszédét? Kalandozások az erdőben*, Kolibri Gyerekkönyvkiadó, Budapest, 2018.; Fleur Daugey, *I. m.*

¹⁶ Peter Wohlleben, *I. m.*, 51.

¹⁷ Lásd a témában a szerző korábbi munkáit: *Antropomorf és dendroid organizmusok Szabó Lőrinc és Nemes Nagy Ágnes verseiben*, In: Alföld, 2018/12, 61–75.; *Madarak és biopoétika Nemes Nagy Ágnes lírájában*, In: Állati jelek, képek és terek, szerk. Szirmai Éva, Tóth Szergej, Újvári Edit, SZTE-JGYFK, Szeged, 2/121–131. 2018., illetve a „szárnyakon vagy uszonnal” – Állati és emberi test Szabó Magda lírájában, In: *Kitáruló ajtó. Tanulmányok Szabó Magda műveiről*, szerk. Körömi Gabriella, Kúspér Judit, EKE Líceum Kiadó, Eger, 193–201.

nemcsak önmagában izgalmas, hanem utóélete, tovább gyűrűzése miatt is. Az egyik legszemléletesebb példa éppen nem a lírából, hanem a prózából hozható. Szerényi Szabolcs *Éhség* című 2017-es (2018-ban újra kiadott) kötetében például úgy olvad össze az emberi test az állattal, illetve a növényivel, hogy az átalakulás végzetessé válik. A *Cserje* című szövegben a metamorfózis a főhős halálát okozza: a kis fácska (amely egyébként egy veszélyeztetett faj: *kanári búzfa – Anagyris latifolia*), amit ő a bal vállába vajt sebbe ültetett, elkezdett gyökeret eresztetni, s végül ezek a gyökérszálak lehetetlenné tették a szervek működését, és a szívizom „az egész mellüregben burjánzó gyökérszálak szorításában egyszerűen elgyengült, s megállt”.¹⁸ A növény legyőzte, behálózta tehát az emberi szervezetet, a humán létforma így ugyan megsemmisült, ám egy átmeneten keresztül utat engedett a vegetabilisnak, amely által tovább él. A bal oldal nemcsak a szív mint szerv oldala, a bal váll fájdalmát hagyományosan is a szívügyekhez kötik: a test itt érzett fájdalma nagy érzelmi válság, szakítás, gyász, csalódás hatása lehet.¹⁹ Az ide ültetett, illetve innen gyökeredző növény, fa pedig egyrészt a nyomasztó legyőzésre (a szubjektum eltörlésére) való vágyat, másrészt a terhek miatti túlélési kísérlet új lehetőségét – növényi metamorfózisát, újjászületési vágyát – jelentheti. Nemes Nagynál ezt ekképp találjuk meg az alábbi versrészletekben: „s kinyílik vállamon a szellem, / mint jóllakott virág.” (*A női táj*); „Amint lassan felült, balvállá-tájt / egy teljes élet minden izma fáj.” (*Lázár*); „Tölgyfa nőtt / Vállamon / Húsom volt a földje telke / Mellkasomat átölelte / Gyökérével vérem merte / Úgy karózta két karom.” (*A remete*).

A fák és egyéb növények szerepe, emberi testtel való összefonódása produktív a magyar lírában, ilyen például Korpa Tamás *Tömegjelenegek egy fatörzsben* (2017) című verse, amelyben a *lomb, törzs, recsegés, kéreg, koronatanújk* kifejezések mind ezt erősítik (első sora: „a felpuffadt, striás, ablaktalan fatörzs”). Lanczkor Gábor *Szöleit a gazda* (2013) című versében pedig a lírai én önmagát hasonlítja a növényi testhez: „Met-szeni magamat akartam [...] lecupaszítani / A levelehangyott venyigét a szikár tőkéről”.

A növényi biopoétika a közelmúlt verseskötetek közül például Závada Péterében (*Roncs szél-*

¹⁸ Szerényi Szabolcs, *Éhség*, FISZ, Budapest, 2017, 19.

¹⁹ Jacques Martel, *Leleki eredetű betegségek lexikona*, Partvonal Kiadó, Budapest, 2007, 15. és 152.

árnyékban) érvényesül: finoman mosódik egybe az erdő, az ember és az állat, nézőpontváltásai Szabó Lőrincéhez hasonlóan ugráló, a külső táj gyakran interiorizálódik, majd azután ismét kilöki magából a lírai ént: „Földeríthetetlen erdők magasodnak / bennünk [...] Amerre fordulunk, lassú növekedésű / mohák, erek ágvégződései / a tüdőlebenyekben.” (*Madártáulat*). Másutt: „Valaki fázik a fák testében. // Az éberség rugója összepréselődik / bennem, és nem akarom megvární, / míg eredeti alakját visszanyeri.” (*Fenyő*).²⁰ Az erdő mint a lélek ősi toposza – az emberi belső, az ismeretlen tudatalatti hálózatossága révén – vonzóvá és érdekessé válik, az erdőbe való belépés pedig határátlépő aktusként értelmezhető. Az erdőnek a belsőben felfedezése is ilyen: önismereti, beavató gesztus. Ahogy sok más irodalmi példában, az őserdő Joseph Conrad *A sötétség mélyén* című regényében is a rejtett tudás, a „megközelíthetetlen csend”, a „néma bűvölet” szimbóluma, maga a „termékeny és rejtelmes élet roppant teste”.²¹

A gyógynövények is inspirálóan hatnak a kortárs irodalomra, Száz Pál *Fűje sarjad mezőknek. Phytologendárium* (2017) című kötetében például kulcsfontosságúak, mindent áthálóznak, miközben életről-halálról, békéről-háborúról, családkról és politikai éráról olvasunk. A kötet felhívja a figyelmet az organikus élet ciklikusságára, amely az emberi létet is befolyásolja, s arra, hogy a növények okozhatnak halált és adhatnak életet egymásnak, ahogy az ember számára is szolgálhatnak gyógyírul, ugyanakkor halálos méregként is (pl. ilyen kettős növény az, amely „karácsonkor virágzik, vízkérésztre terem, örökzöld, a fák tetején nyől a fa ágabú, a földbe észárod, vagy ha észárod a fa, amin terem. Olyan, mind a Krisztusurunk. Szülőjün nyöll, hirdeti a főtámodást.” – *fagyöngy*). A kötet összetett szövegei által az olvasó egyszerre vonódik be a néphagyomány évszak- és időszemléletébe, a biológiai

²⁰ További példák: „Magad vagy a táj. / Ujjaid a fák csontsovány gallyai” (*Oidipusz*); „Nem érek véget a bőrömnél.” (*Hely az időnek*); „Mert ha nem figyel senki, nem önmagad / vagy: a test lehetősége, örvénylő / pontok madárja, mely újra és újra / szétszóródik, mielőtt emberi alakot öltene.” (*Amphitryon el*).

²¹ Lásd Joseph Conrad, *A sötétség mélyén*, ford. Vámosi Pál, Terebess Ázsia E-Tár = <https://terebess.hu/keletkultinfo/sotetseg.html>, illetve *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes magyar kultúrából*, szerk. Pál József – Újvári Edit, Balassi Kiadó, Budapest, 2001, *erdő* címszó.

(fitológiai) ismeretekbe és a keresztény vallásba, sajátos, ékeztetett nyelvezetten (tájnyelvi elemekkel és szlovakizmusokkal kevert magyar) keresztül. A hosszabb elbeszélések között egészen rövid, versszerű szövegek is vannak, de végig költői a nyelv, amit a szerző kialakít, líra és próza határán mozog. A kötet tárgymutatója lehetővé teszi a herbáriumként való használhatóságot is: a *Füvek fák rengye* betűrendben közli a különféle gyógynövények előfordulási helyét.²²

Hasonló, ciklikus szemléletre épül például Hartay Csaba *Nyúlúg* (2008) című kötete vagy Áfra János *Rítusa* (2017) is. Előbbi az időjárás, a napszakok és a természet változását mintegy háttérként használja a 21. századi ember tapasztalatainak elbeszéléséhez, amely olykor magától értedődően beleérző, máskor elidegenített, ez a benne és rajta kívülállóság, annak oszcilláló mozgása érvényesül az alábbi részletekben: „Egyre gyengébben világít / A nyár kikapcsolt / Képernyője“ (*Természetfilm*); „Az erkélyről nézzük a napfelkeltét / Autónk tetején hópaplan“ (*A táj termében*); „Monogramot vések az élő fába / Valaki majd évek múlva / Gondolkodik a gyógyult betűk“ (*Gyógyult betűk*).

III. Állat(i)

„Az őz foga / embernél szebbre fáj. /

„Az őz foga / a nyelvre fáj.”

Pollágh Péter: *Kik vagyunk mi, hogy mindent értünk?* (részlet)

Áfra János *Rítusa* című kötetének archaizáló nyelvezete és tematikája arra a hagyományra vezethető vissza, amely az ókori gyógyászati könyvektől a kolostori szerzőkön (pl. Hildegárd von Bingen) át a középkori, humanista, illetve barokk herbáriumokig (pl. Méliusz Juhász Péter, Bethlen Kata vagy Zay Anna) újraírja magát. Ezek állati, növényi és ásványi anyagok felhasználásával készült, valós tapasztalatokon és hatóanyagokon alapuló, akár ma is használható recepteket tartalmaztak, még ha ráolvasások, varázsigék és szakralitáson, hiten nyugvó életvezetési tanácsok is melléjük kerültek. A kötet mélyen a természetre, őselemekre, mágiákra, babonákra, transzcendenciára alapoz, de mégiscsak az ember, a szubjektum szempontja felől, omlása-épülése érdekében. Az animális és fiziológiai testle-

írások végig vonulnak a *Rítuson*, *A félelemgyerek* című versben például a madárléthez kötődő igék fejezik ki a szorongást: „és mélyre kúszik beléd, // le, a gyomor alá, mintha / a születésedtől ott fészkelne, / csak éppen most érkezik haza / fogai között a táplálékkal, / szertehullajtva beléd tollait, / és türelmetlen örömtől // széttárják szárnyaikat / odabent sipítózó kölykei.” Máskor a másik ember válik állatívrá: „Tekintetében semmi / emberi. Idegen, mégis úgy érzed, / ismerned kellene.” (*Olvadás*).²³ Ez a kötet hasonló kulturális tudásból táplálkozik, mint Mezei Gábor 2016-os *Natúr öntvény* című könyve, amely szintén a herbáriumok vagy bestiáriumok írásmódját idézően archaizáló, régi-új nyelvet teremt. Hibridjei a lét határvidékéről tudósítanak, *monstrumai* állati, növényi vagy ásványi létezőkből konstruálódnak meg, pl. „lábás, szárnyas, az ég lakója. fészket kedvvel rak a fák / magasába, tojásait megeszi. lába kemény, fás, nyaka / könnyen török, inas szálkás [...] húsa egyaránt melegítő / szárazsító. igen szomorító. mikor fő bö vizében, halkán, sósan sír.” (*monstrum 3*).

Ahogy fitoszemiotika, úgy zooszemiotika is létezik, utóbbi a magyar származású Thomas A. Sebeok nevéhez köthető, aki a szemiotikai jelenségeket az élő organizmusokra is érvényesnek tekintette – vitát kiváltva ezzel azok körében, akik szerint csupán a(z emberi) nyelv vizsgálható jelrendszerként –: „a szemiozis folyamata minden földi létforma meghatározó tulajdonsága” – írja.²⁴ Az elmúlt években felerősödött az *animal studies* és *posthuman studies* – Jacques Derrida, Giorgio Agamben és mások nyomán, hazánkban is szerveződtek konferenciák,²⁵ megjelentek tematikus lapszámok,²⁶ alakultak az állatokat a természettudományokon túli kontextusban kutató munkacsoportok.²⁷

Az állatok jelenléte a művészetben, a kortárs irodalomban szerteágazó: a természetközelség harmóniája, a babonák, a mítoszok, a totemizmus, a heraldika vagy akár a didaktikus állat-

23 Részletesebben lásd a szerző kritikáját: *Hogy „valami változás történjen.”*, In: *Műút*, 2018/067, 101–105.

24 Thomas A. Sebeok, *Communication*, in: *Uő, A Sign is Just a Sign*, Indiana UP, Bloomington, 1991, 22.

25 Pl. a szegedi *Jel-kép-tér* munkacsoport konferenciája: *Állati jelek, képek és terek*, 2017. november 17–18.

26 Lásd például az Alföld folyóirat *Állat-számát*, amely az *Állat az irodalomban* (Eger, 2017) konferencia anyagából válogat: *Alföld*, 2018/1.

27 Ilyen a Vigh Éva által vezetett, a Szegedi Tudományegyetemhez kötődő *Animalia* kutatóközpont.

mesék felől is megközelíthetők. Az állat–ember megkülönböztetés az ókor óta izgatja az emberiséget, Arisztotelész az embert például beszélni tudó állatként határozta meg (*zoon logon ekhón*). A köztudatban a tőle származó hierarchia terjedt el, az élőlények piramisában – Charles de Bovelles 16. század eleji munkájában – is ez érvényesül: alacsony fokra kerültek a növények, azoknál lejjebb csak a kövek vannak (*Est*), a növények élnek (*Vivit*), az állatok éreznek (*Sentit*), az emberek pedig értenek (*Intelligit*). Mára azonban sokat árnyalódott ez a felosztás, például nemcsak az állatok, de a növények érzelmeit is elkezdte tanulmányozni a természettudomány.²⁸

Az elmúlt év(tized)ek magyar lírájában az állatok rendre egy-egy lírai pálya állandó résztvevői lettek, ilyen például a madár (Oravecz Imre, Tandori Dezső) vagy a róka (Parti Nagy Lajos, Pollágh Péter). Utóbbi Simon Márton 2018 őszen megjelent kötetének is központi alakja lett (*Rókák esküvője*). Ebben elsősorban a japán kultúra rókája (kicune) játszik szerepet, azonban a róka értelmezése is kultúránként eltérő. Míg Rómában tűzszellem, Perzsiában szent révész (a holtakat átsegíti a mennybe), az indiánoknál is isten, a Bibliában a gonosz jelképe, ahogy az európai irodalomban is legtöbbször ravaszság, alattomoság és képmutatás kötődik hozzá. Az ősi Kínában a róka (Huli jing) ezer évig él és kilenc farkat növeszt (a korai folklór alakja, Kumiho is kilencfarkú, női alakot öltő róka), különös érzéki csábításokra képes, egy kínai mítosz szerint pedig a rókák egy bizonyos kort elérve emberalakot öltve elpusztítják, aki beléjük szeret: így a rókák esküvője halálos nászként is értelmezhető; ugyanakkor boldog házasságot előidéző mítosz is kapcsolódik az állathoz. Talán a japánoknál övezi a kicunét a legtöbb mítosz, ember és állat metamorfózisával a középpontban – mint például Fudzsijama legendájában. Inari (a rizs kamija, vagyis védőistene) háts állata is róka, egyes vidékeken maga a rizsistenség attribútuma, a nagylelkűség szimbóluma az állat, több japán ábrázolásnál a Paradicsom kulcsának őrzője. Jó és ártó erővel egyaránt rendelkezhető lé-

lekhordozó, megbabonázó, szexuális és kreatív életenergiát mozgósító lény. A *Köz* című versben is szereplő gyöngy a kicunék általi megszállás (kicuneszuki) gyakori ábrázolása: kerek fehér gömb (mágikus ékszer, gyöngy) – amikor a róka nem emberi formában jelenik meg vagy egy kicune által megszállt testről van szó, ezt a fehér gömböt a szájában tartja, esetleg a farkán hordozza: „Ne haragudj, ideadnád azt a verebet? / Nem azt, a másikat. Köszönöm. / Semmi, csak lenyelem, és akkor / ő lesz bennem máttól a lélek. [...] Ez nem egy nyugtató a számban, / ez egy igazgyöngy.” (*Köz*).²⁹

Am az utóbbi időben még több szó esett a hibridekről és bizzarr testkompozíciókról, e ponton citálható Bartók Imre prózája vagy Nemes Z. Márió lírája, akik posztantropológiai, a jövő fikciójában létesülő posztumán testeket hoztak létre. A hús és a gépi világ összeolvadása érzékelhető Tóth Kinga lírájában is, s borge-si hibrid lények kelnek életre Németh Zoltán költészetében, aki 2016-os kötetében (*Állati férj*) emberi és állati tulajdonságok, testek elegyítésével hozza létre lényeit, s általuk teremti meg egyedi líranyelvét.³⁰ Ugyanis „[n]emcsak a nyári naplemente lehet lírai, de ember és barnamedve géneken átívelő szerelme is. Nemcsak egy emberpár, férfi és nő szerelme lehet szenvedélyes és reménytelen, de egy nősténybálna és egy férfi konstellációja is, nem beszélve a vakondpatkány és az ember végzetes kapcsolattól.” – előlegezi meg Németh 2015-ben verseskötete témáit. A fentiekén túl a kötet például az állati szenzibilitással kapcsolatos kérdéseket feszeget, illetve a zoofília és zooszexualitás kényes, nehezen kitapintható határait.³¹

A tengeri élőlények, halak is a kortárs irodalom „szereplői”, a már említett Éhség című Szerényi-kötetben az egyik főszereplő lassan hallá alakul át (*Tenger*), másutt a hal és az ember átjárhatósága tematizálódik (pl. „Elidegenít a folyó / Pedig halak / Élnek bennem // Iramlanak felfelé / S kinéznek a szemeim” – Hartay

29 Részletesebben lásd a szerző kritikáját: *A róka az óccánt a szájában hordja*, In: *Kalligram*, 2019 [megj. előtt]

30 Korábbi kötetei is dolgoztak már az *animalitás*, illetve a *traumatiszt test* fogalmával: *Állati nyelvek, állati versek* (2007); *Boldogságlep – vetélőgépben* (2011); *Kunstkamera* (2014).

31 A kötetéről lásd az alábbi írásokat: Bihary Gábor, *Posztumán zoológia*, In: *Műút* 2017/60, 81–84. és Nemes Z. Márió, „Egy tízenöt centiméteres, hetvengrammos nő férje lettem.”, In: *Alföld*, 2018/1, 95–101.

22 Részletesebben lásd a szerző recenzióját: *A történelem írja*, In: *Vigília*, 2018/6, 476–477.

Csaba: *Halaim erőssége*). 2017-ben kortárs költők egy csoportja létrehozta a *Közös tenger* elnevezésű rendezvénysorozatot. Az esteken vízzel és vízi élőlényekkel kapcsolatos versek hangoznak el Fenyvesi Orsolya, Izsó Zita, Nagy Hajnal Csilla, Simon Bettina és Terék Anna közreműködésével. Eleinte saját verseiket olvasták fel a szerzők, de immár más irodalmi, képző- vagy zeneművészeti alkotásokat is bevonnak.³²

A bálnák különösen kitüntetett szerephe kerültek az elmúlt évek lírájában (az állat-tematika szerteágazó volta miatt itt a rókán kívül csak ennek az élőlénynek a kiemelésére kerül sor). Talán azért, mert bár vízben élnek, melegvérűek, tüdővel lélegeznek és emlősök, közelebb állnak az emberhez, mint bármely más vízi élőlény. Ugyanakkor különlegesen nagy testfelületük, hangjuk („dallamuk”) és egyéb tulajdonságaik miatt is. A bálna vagy cet legalább a Biblia óta témája a szövegeknek, a magyar irodalomban korábban például Babits Mihály (*Jónás könyve*), Ady Endre (*A nagy Cethalhoz*) vagy Kálnoky László (*Bálnák a parton*) tette verstárgyává. 2017-ben két kötet is megjelent, amely címébe emeli az állatot: Zilahi Anna *A bálna nem motívum* című kötete, illetve Mesterházy Balázs *Soha nem látott bálnák hangja* című könyve, de a téma például Dunajcsik Mátyásnál („a bálnaszír remekül szigetel! [...] A hús már úgyis elfogyott a végén, / s a belső szerveket mindenki unja; / csak a szív dobog még a gépház mélyén: / meleg vizet pumpál az otthonokba.“ – *A bálnaszív*, 2016) vagy Tóth Kingánál („130-cal itt az idegpályakottán / szopránmezzoaltban vonulnak / a bálnák“ – *Spoilerek XIII. Bluewhale*, 2017) is szerepel. Talán azért annyira fájó a bálnák és az emberek viszonya, és talán azért válik Némethnél igazán *felforgatóvá* a bálna–ember szerelem textualizálása, mert ez az állat éppúgy emlős és intelligens (a kutatások szerint sokféle dallam kibocsátására is képes, ami miatt egyébként költészet-szimbólummá is válhatott), mint az ember, s mert fizikai nagysága és tömege ellenére kiszolgáltatott a pusztító emberiségnek:

32 Facebook-oldaluk a tenger napján (július 16.) készült el: <https://www.facebook.com/kozostenger/>. Izsó Zita 2019 elején létrehozta férjével, Ayhan Gökhannal az Űzött vadon elnevezésű facebook-oldalt is, amely ökoirodalmi oldal „a jelen és az elmúlt évszázadok verseiből, novelláiból, regényeiből válogat, idéz, hogy bemutassuk mások hódolatát a természet, az állatok és növények iránt. Űzött vadon, mielőtt egyszer és mindenkorra száműznek minket ebből a csodálatos és lebegő vadonból.” Lásd <https://www.facebook.com/uzottvadon/>.

„[...] vaskampókkal húzták fel a nagy / Óceánjáróra, és röhögtek halott testéből / Kilógó duzzadt péniszén az Európai Unió / Polgárai. A világ legdrágább terepjárójába / Kerül az acéllal lenyűzött péniszbőr” (*A kék bálna – Balaenoptera Musculus*). A vers váltogatja a szentvelen beszédmódot a kutatói attitűddel (olykor mintha tengerbiológusok szakszerű, statisztikai adatokkal átírt leírását olvasnánk), illetve a szerelmi hanggal, egyszerre szólal meg így a vers ökokritikaként, szerelmi líraként és biológiai útmutatóként, a különféle stilisztikai síkok kontrasztossá, hatásossá teszik a verset. A *nyelv* homonimiája itt is kijátszódik: „Amikor a nyelv elefántnagyságú / Akkor másfajta értelme van egy csóknak / A csillagos éjszakában.” Zilahi Annánál szintén az ökokritika és a nyelvesség, a nyelvkeresés színrevitele dominál, *A vehikulum kűresítése* szerint „[e]lgondolhatatlan, hogy az elgondolhatatlan lehetetlen [...] A nyelvben, ebben a szomorú véredényben, / nem utazhatunk tovább”. A bálna központi állata az *antropocentrizmus* (s így az erőszak, a patriarchátus és a társadalom) kritikájának, az ökológus gondolkodásnak. A bálna olykor a szabadság szimbólumaként és biztonságot adó falként, máskor éppen a tehetetlenség trópusaként jelenik meg.

IV. Ember

„A test a leleplezett, darabokra zúzott bizonyosság. Semmi sem ismerősebb, semmi sem idegenebb nála a mi világunkban.”

Jean-Luc Nancy, *Corpus* (részlet)

Tandori *Hashártyaszakadási elégiája* ugyan a mára húsz éves *A járóbeteg* (1998) című kötetben jelent meg (tehát szigorúan véve nem tárgya e szöveg időintervallumának), mégis fontos előzménye az azt követő évek biológiai-testérzékelési poétikáinak (persze Tandoriénak pedig Kálnoky László lírája, főképp a *Szanatóriumi elégia*). Tandori lírájában a saját test reprezentációját az állatiénak a folytonos megírás kísérlete előzte meg (főleg: verebek), ám a '90-es évek végi lírájának egyik kulcstapasztalata lett a saját testérzetnek, a betegségnek, a hipochondriának az ábrázolása.³³ Ez aztán – akár Tandoritól függetlenül – a kor-

33 A vers elemzését lásd Szabó Marcell, *Hangulatjeltek*, In: Prae, 2017/3, 116–141.

társ líra általános tapasztalatává vált,³⁴ s nemcsak költészeti, hanem költészetértelmezői szinten is. A testről való beszéd, a test határai, fogyása, hízása, a betegségnarratívák, a testképzavarok, az abúzus mint lírai konstrukciók és értelmezői kezek: tért nyertek.

Tóth Krisztina *Hányszor könyörögtem* (*Síró ponyva*, 2004) című verse például a test megszégyenítését („Nekem te ne egyél kagylót, bazdmeg. / Van otthon tojás. Azt egyél. / Minek a fagy, úgyis nagy a segged.”) és az ezt követő verbális abúzust viszi színre, amely egyes szavak visszafelé olvasási kényszere által válik hatásossá („Kelrevnogy. Nem szép halálnem. / Merev déleb.”). Ezzel ellentétben például Somogyi Aranka *Testmértan* című könyve (2016) a test hibáira rezignált hangon reflektál, például ekképp: „Ultrahang, hideg zselé a hasra, kap két papír- / törölközőt, matat vele. A teste kilóg a lepedő alól, a teste / általában lóg, félrenézek, ahogy lila karjára vissza- / tolom a takarót. Teszte van, megértem, teste van / anyámnak.” (Évszakok). Még inkább tárgyilagos hangon, steril, ahumán szentvelenséggel tudósít Krusovszky Dénes *Szellős, árnyékos* című szövegében a test eleven megnyúzásáról (*A felesleges part*, 2011), mintha (állat)orvosi-utasítást olvasnánk. A test bőre itt csak egy burok, amely fizikailag-fiziológiailag lehántható. Máshonnan nézve azonban börtön: a test olyan anyag, „amibe tetőtől talpig bele vagy varrva” (Áfra János: *Fehér felejtés*). Ez a testbe vetettség a 20. század végi és a kortárs líra számos pontján rokon gondolatra talál, álljon itt csak két-két példa: „Végtelenül únom szünetlen / zártságom egy férfi-testben” (Weöres Sándor: *Nocturnum*); „Hogy tudnám testem börtönét levetni?” (Faludy György: *Michelangelo utolsó imája*); „Ebből a rettentő zsákformájú testből nincs kiút” (Szijj Ferenc: *Kenyércédulák / PÉNTEK*); „Mert testben élni maga a halál” (Borbély Szilárd: *Testben élni*).

A test természetes, de ritkán szépirodalmi témaként funkcionál állapotáról, a szülésről, az anyaságról és annak körülményeiről szól Polgár Anikó *Régész nő körömcipőben* (2009) című kötete, amely a görög mitológia alakjait jeleníti meg szemléletesen e kontextusban, a női test változásának biológiai pontosságú leírásaival, pl. „Mint

34 Persze ez sem előzmények nélküli a biopoétikai kontextusban, elég csak József Attila Ódáját, Szabó Lőrinc *A benső végtelenben* című versét vagy Weöres Sándor *Egy összedrótózott csontvázhoz* című szövegét említeni.

az aranyér, lógnak ki fájón / a szavak. A szülés halogatása, // a félelem, a megduzzadt / mellek, a gyűrött bőr, a méhből // potyogó, kiszáradt vér-rögök.” (*Délosz*). A testiség-érzékelés kontextusában fontos megemlíteni Takács Zsuzsa líráját is, főként *A test imádása – India* (2011) kötetet, amely így kezdődik: „Mikor már búcsúzóul szeretkeztek, / és nyitott szemmel figyelte a látványt, kéjesen meg-megvonaglott, eltorzult / az arca, szinte sikoltozott az aktus / gyönyörétől” (*A test imádása*). Éppúgy valós, fiziológiai állapotból indul ki Áfra *Glaukómája* (2012) vagy Horváth Veronika *Minden átjárható* (2017) című könyve is. Utóbbi az orvosi vizitek és testi tünetek szenvelgésmentes leírásaiból építi líraiságát, biológiai, állati-növényi háttérrel, pl. „krumplibogarak. sárga peték. / a levelek hátulján gallyakkal nyomom össze. / lepiszkálom a hemzsegő lárvákat is, / két bot közt fröccsen az undor. / pókok nyüzögnek. ahogy a sokszor / nyolc apró láb beteríti a szálakat a hálón, / úgy terítik be tudatomat is / a peték meg a fészkek. // ovarium ciszta, kiterjedt gyulladás. / a baloldali tömlőt eltávolítják. // meztelen csigák, nyálkás, közszemlére bocsátott testek / jutnak eszembe, miközben / nyolc ember nézi azt a szervemet, / aminek csak latinul tudom elfogadható nevét. // sószóró van náluk. a csiga vagyok én.” (*tapintásos vizsgálat*). Ez a kórházlira vagy betegség-költészet címszavakkal illethető poétika tetten érhető Szöllösi Mátyásnál (*Aktív kórterem*, 2010) vagy Szita Szilviánál (*Gézlapok*, 2017) is. De részint ide sorolható Tóth Kinga *Holdvilágképűek* című prózakötete is (2017), amely a betegségtudattal élő emberekkel, a betegség mint állandó állapot lehetőségeivel, azok analizálásával és elfogadási attitűdjével foglalkozik.

Ugyanakkor arra is találhatunk példákat, amikor a test átlagos működésének, mindennapjainak, pusztán fiziológiai, mikroszkóp-élességű megfigyelése, leírása – olykor növényi vagy állati tulajdonságokkal jellemzése – történik, mint például Balaskó Ákos *Tejsav* (2018) című kötetében, amely fülszövege szerint „igazi szerves líra”. Olykor érzelmi reakciók következményeképp: „egyre inkább alkalmazkodott a szemé / a tompa fényhez, a kényszeres / lesütésekről megdagadnak a pupillák. [...] Annyi elég lesz, hogy az önutálat végleg / megkérgesedjen a bőrén” (*Szürkület*). Máskor a látás mint a másiknak, az emberi (női) test szépségének és mulandóságának tematizálása érhető tetten, izgalmas homonimiák és valóban

A repedések poétikája*

Misztika a kortárs magyar költészetben

Lényegében kétféle költészet van: ami kifejez, és ami befejez. Az előbbi a nyelvből építkezik, azt alkotóelemként használja, az ábrázolás eszközeként. A másiknak a nyelv szükséges, de akadályozó tényező, ugyanis egy nyelvtelen tapasztalat felé törekszik, nem leírva, inkább megteremtve azt.

Hamvas Béla (Mallarmé idézve) orfikus és homéroszi költészetként különbözteti meg a kettőt, a „befejező” orpheuszi líra megromlásaként tekintve a kifejező homéroszi költészetre. Az orpheuszi líra megszelídítette a tigriseket, a halak pedig kidugták fejüket a vízből, ha meghallották. Tehát ez a költészet lényegi átalakító erővel bírt, a lét mélyére hatolt. A homéroszi poézis ezzel szemben már csak a felszínen játszik, érzéki bűbáj. Nietzsche dionüszoszi és apollóni művészeteszményt megkülönböztető esszéjében hasonlóan vélekedik: előbbi a mélyből fakadó, a lényegi, képen túli, utóbbi a felszíni, ábrázoló, és mint ilyen, másodlagos. Az irodalomtörténet alapvetően e két véglet közötti, átmenetekkel tarkított oszcillálás. Az orfikus misztikát leváltó homéroszi antikvitás korszakváltását variálja minden újabb stílusirányzat: a középkorra jövő reneszánsz, a barokkot leváltó klasszicizmus ugyanazt a mozgást ismétli. A költészet fejlődése voltaképpen az eredete felé, egy pontba tartó és a szétszóródó, kiáradó esztétika váltakozása. Innen nézve a romantikát leváltó, ezeryi izmusra szakadt modernitásnak csak olyan kései utózőn-

gége volt a jelentés szétszórását hirdető posztmodern, amely a manierizmushoz vagy a rokokóhoz hasonlóan átmenetet képez a következő nagy korszakba.

Hogy a posztmodern kor pontosan mikor ért véget, arról még élénk viták zajlanak. Persze kortílusok, szellemi irányzatok pontos kezdetét és végét nincs is sok értelme jelölgetni, de a hatvanas évektől az ezredfordulóig meghúzható korszakot – vagy hogy megfoghatóbban fogalmazzunk: az 1968 tavaszától 2001. szeptember 11-ig tartó időszakot mára lezártnak tekinthetjük. Nem mintha nem tapasztalnánk napi szintű jelenvalóságát, nem mintha nem itatná át a kultúrát a gyerekirodalomtól a filmekben át a mulatók zenéig, és nem háborodnának fel napi rendszerességgel a posztmodernitás járulékos relativizmusán, pluralizmusán, dekonstrukciós törekvésein az ellenérdekelt publicisták. Nem mintha ne hatna át mindent a székszis, a kétely, a bizalmatlanság és – jellemző paradoxon: – a rendszerszintű rendszerellenesség.

Hogy mégis vége, épp azért mondhatjuk, mert a posztmodern az életet minden részletében átjáró jelenvalóság. Meghatározó paradigmaként már nem előre mutat, nem határozza meg a jövőt – éppen mert a jelennel teszi ezt. És ahogy a modernitásból a huszadik századi világrengető tragédiák váltották ki azt a bizalmatlanságot, amiből a nagy, átfogó magyarázatok iránti posztmodern gyanú (Lyotard) a hatvanas évekre kiforr, úgy annak meghaladása a technológiai fejlődés és a globális terrorfenyegetettség elegyéből ered.

Az ironia, a jelentések illékonyága és szövegkörnyezettől való függősége, a nagy narratívák-

* A 25 éves Bárka szerkesztősége 2018-ban tanulmány- és esszépályázatot hirdetett, melynek célja a magyar irodalom elmúlt tíz évének föltérképezése, számbavétele volt. A pályázatra összesen 14 munka érkezett be a Kárpát-medence különböző tájairól. A szakmai zsűri 3. díjban részesítette Molnár Illés tanulmányát.

szervesülő biológiai-fiziológiai trópusok által: „Érdessé száradt kódnyelv. [...] Vetkőzni kezd, szemérmetlenül, engedi, / hogy végignyalja testét a lámpafény. [...] a combfix mintát hagy a bőrön, / mint majd rajta a hámlásnak induló idő. [...] Hogy a hajkefében egyre több / szalmaszálke végződésű szál marad. / A visszereket a lábán, egy ártér vízrajza. / Egészen más lesz, tudva, hogy / másnak e tájék semmit sem jelenthet.” (*Szalmaszál*). A kötet felhívja a figyelmet mind a fogyasztás, mind a környezetszennyezés, mind az emberi vagy éppen állati kiszolgáltatottság problémájára. Biopoétikai motivikája az organikus lét (emberi test, növény- és állatvilág), a légneműség (madár, repülés, szagok) és a fotográfia (tekintet, látás, perspektíva) fogalmi köré szerveződik: „A vándormadarak szeme mélyén, a retinák / kék fényre érzékeny csapsejtjei tövében van egy fehérje [...] a hullámfüggvények végletekbe omlanak össze, / homokká szemtengerfenéken. [...] a szárny ellenszegül az uralkodó széliránynak, / mert a hazaút nem arra van” (*Honvágy*).³⁵

Ezekre a szövegekre érvényes az, amit Németh így határoz meg: az „önmagát testek színreviteleként elképzelt szöveg”. Ha azonban csak tematika szintjén történe, nem feltétlen volna működőképes, mert a „felforgató test számára felforgató nyelvet szükséges találni, bizarr nyelvi konstrukciókat”,³⁶ tehát a líranyelv megújítására is szükség van. Ehhez inspirációt ad a biológia, a természeti szerveződések, struktúrák és a természetközeli-archaikus népek gondolkodásmódja.

V. Zárlat

Negyedik résztémaként felvethető volna még a tér és táj mint topográfiai-kartográfiai kiterjedés, amelynek az előző három fejezetben tárgyalt részei lehetnek, átjárhatják azt, de a táj inkább mégis azoktól különálló biokontextusként (*Umwelt*ként) értelmezhető. Ez azonban ismét újabb tanulmány témája lehetne (például Oravecz Imre, Borbély Szilárd, Térey János műveiről vagy Kemény István 2018-as *Nílusáról*).³⁷

A fentiekben tárgyaltakról elmondható, hogy a legizgalmasabbá akkor válik ez a tematikailag sokszínű, de biológiai ihletettséggű szövegtörzspusz, amikor a *biosz* mint élő szervesül a szövegekben, nemcsak az egyes darabok témáját, de struktúráját is adva, vagy amikor a nyelv a test protézisévé, kiterjesztésévé válik: „A test genetikájának a nyelv genetikájában kell reprezentálnia, vagy fordítva” – írja Németh Zoltán.³⁸ Zárásul álljon itt egy olyan rövid, hétsoros vers, amely Németh írása előtt született, és ugyan nem *felforgató* testeket tematizál, mégis, éppen egyszerűségével és pontosságával fogja össze hatásosan ember-állat-növény hármását, mint a természet egészét, s rákérdez az emberi felelősségre, tudatra, kommunikációra, nyelvre, Pollágh Péter *Fogalom* (2005) című kötetéből: „Kerek az erdő, / mint a fájdalom, / s az ember fáj az őznek. // Az őz foga / embernél szebbre fáj. /Az őz foga / a nyelvre fáj.” (*Kik vagyunk mi, hogy mindent értsünk?*).³⁹

37 Lásd a témában a Prae folyóirat lapszámát: *Térkép és irodalom*, 2016/1.

38 Uo., 40.

39 A vers mottója: „Messziről jött mondat azt mond, amit akar” (Tóth Krisztina)

35 Részletesebben lásd a szerző kritikáját *A boldogság fojtogató diszfunkciója*, In: *Élet és Irodalom*, 2018. október 12.

36 Németh Zoltán, *Biopoétika, genetikai líra*, In: *Alföld*, 2015/10, 39–42, 39. és 40.

kal szembeni bizalmatlanság nem tűnt el azóta sem, csupán gazdagodott azzal a belátással, hogy bár a jelentések valóban kontextusfüggők, de attól még jelentések; a nagy világmagyarázatok valóban gyanúsak, és óvatosan kell bánnunk velük, de a mindennapi életünk legapróbb mozzanatait sem vagyunk képesek egységes narratíva és (megoly megkonstruált és esetleges) identitás nélkül megélni. Ha egy szóval kell összefoglalni, akkor a modernitás jelszava a „mostantól”, a posztmoderné az „ugyanmár” volt, a kibontakozóban lévő új gondolatrendszer pedig a „mégis” jegyében fogant.

Ezt nevezi a mai angolszász bölcsészettudomány metamodernnek. A metamodernitás nem leváltja, hanem meghaladja a modernitást és a posztmodernitást. Jelszava az oszcilláció, azaz a végpontok közötti gyors ide-oda mozgás. A metamodern művészet egyszerre őszinte és ironikus, komikus és tragikus, szkeptikus és optimista. Eléggé ironikus ahhoz, hogy komolyan vehető legyen, eléggé szkeptikus, hogy bizakodása hitelességet nyerjen, és így tovább.

Gyakran halljuk: a huszadik század Nietzsche, Freud és Marx évszázada volt, de kié lesz a huszonegyedik? Mi jöhet Isten halála, a tudattalan szexuális készletések és a termelőszközök újraelosztásának világmagyarázata után, ami nem nosztalgikus ábrándozás, széplelkű ideologizmus vagy parttalan cinizmus?

Bár a metafizikával szembeni gyanú kora nem múlt el, a spiritualitás, az egót meghaladó lét felé törekvés mint alapvető emberi igény mára létjogot nyert a gondolkodásban. A spiritualitásnak legalábbis az antropológiai és lélektani horizontja fokozatosan a diskurzus részévé válik. Minderre jó bizonyíték az, hogy a népszerű előadóktól a kortárs gondolkodókig egyre többen hivatkoznak Carl Gustav Jung-ra. Freuddal szemben Jung nemcsak a szexualitás, de a spiritualitás és a művészet szerepét is meghatározó tényezőnek látta, és nem vélte a gyakorlatilag minden civilizáció megalapozó vallásos hitet pusztán neurózisnak. Nem csak individuumban gondolkodott: az ember határait szélesebbre nyitotta, elméletei nyomán a kultúrától való gondolkodás részévé vált a kollektív tudattalan, az archetipusok, az individuáció. Jung megkülönböztette a perszónát (a mindennapi, kifelé mutatott ént, egót) a Selbsttől, a teljesebb, nagyobb, a tudattalant is magába foglaló éntől. Mindezt a vallásokra is

rávitétte, Krisztusban például a Selbst szimbólumát látta.

A népszerű személyiségfejlesztő és önségítő szakirodalom, a posztmaterialista, a boldogságot az anyagi világon túl is kereső fogyasztói társadalom népszerű diskurzusában Jung egyre nagyobb helyet kap, akár kimondva, akár jelöletlen idézetek formájában. Amikor extrovertált vagy introvertált személyiségről, personáról, árnyékról, kollektív tudattalannról, archetipusokról beszélünk, tulajdonképpen Jungot idézzük.

Elméletei és azok továbbgondolásai pedig egyre népszerűbbek: a jungi pszichológiára alapozó Pál Feri atya köré több ezer fős közösség szerveződött, idén pedig a kanadai politikai korrektség-ellenes konzervatív szupersztárrá lett (jungianus) pszichológus, Jordan Peterson sikerkönyve is megjelenik magyarul. Peterson analitikus bibliaértelmezését világszerte milliók hallgatják a YouTube-on. Ha nem is a vallásos/spirituális hit, de az egón túlmutató, egyetemesebb kérdéseket feszegető közbeszéd egyre inkább kiszorítja a huszadik századot végigkísérő módszertani materializmust. Ha Istenről nem is, de az emberbe kódolt egyetemes hit- és igazságigényről már nem csak réteggkulturákban lehet gondolkodni. A metamodern paradigma formái tehát őrzik az ideológiától való posztmodern ódzkodást, de tudják, hogy spirituális dimenzió nélkül nincs teljes élet.

A metamodern spiritualitásról való gondolkodását az integratív szemlélet jellemzi: nem annyira hittételekben, mint inkább gondolkodásformákban érhető tetten. Az amerikai ferences szerzetes, Richard Rohr a keresztény hagyomány mellett rendszeresen hivatkozik az integrál pszichológia és -filozófia buddhista háttérű gondolkodójára, Ken Wilberre, a kortárs spiritualitás egyik leghitelesebb képviselőjének pedig az Anonim Alkoholisták tizenkét pontos programját tartja. Jordan Peterson úgy folytat folyamatosan sajátos bibliai apologetikát, hogy valójában egyáltalán nem hisz egy személyes Istenben vagy a megváltásban, de úgy véli, a keresztény hit lényegi pontokon segít élni. Szavait pedig egyre nagyobb tömeg issza, és – ami a siker biztos jele – egyre többen tekintenek rá káros jelenségként.

A szintén világszerte népszerű trappista szerzetes, Thomas Keating még a hetvenes években, az akkori hippik között terjedő buddhista divatra adott válaszként dolgozta ki a középpontba vezető

ima gyakorlatát: a csend felé tartó imádság azonban nem keleti tanításokra, hanem egy tizenegyedik századi óangol misztikus szövegre, a *Cloud of Unknowing (A Megnemismert felhője)* című könyvre épül. A metamodern misztika azonban nem szöszöl felekezeti határokkal: a szemlélődő gyakorlatok buddhista, kabbalista, szúfi és keresztény formái alig különböznek egymástól. Az ima anyanyelve, akár az orfikus költészeté: a csend. Mindkettő onnan fakad, és mindkettő megváltoztatja a megtapasztalt valóságot. De hol találjuk meg mindezt a mai magyar lírában?

Röhrig Géza találóan állapította meg egy beszélgetésen, hogy a magyar költészetből – mondjuk, a lengyelhez viszonyítva – mennyire hiányzik a vertikum. Nehéz ezzel nem egyetérteni, még akkor is, ha nyilván létezik keresztény költészet, és a legtöbb nagy magyar költőnek vannak „istenes versei”, de azért az esetek többségében a magyar költőnek fontosabb dolga akadt: szerelem, haza, halál.

Még ritkább, amikor nem Istennel vívódó vagy lelkesítő, hívő verseket írtak, ha írtak, hanem eljutottak a spiritualitás azon szintjére, amit misztikának hívunk. A misztikus költő nem hittételeket ír meg vagy cáfol, nem meggyőz, nem vigasztal vagy bátorít. A misztikus költő szemlélődik. A kontemplatív esztétika lényege, hogy az igazságot nem fogalmilag, nem tételek, állítások, dogmák szintjén ragadja meg. Az igazság tapasztalata szavakkal nem átadható. Éppen ezért megírása kudarcra ítélt kísérlet, más szóval: költészet.

Bár a magyar irodalomban a misztika csak periférikusan és szigetszerűen, de mégis jelen van. A huszadik század két nagy misztikus költővel is megajándékozott minket: Weöres Sándor és Pilinszky János nyelvileg, stílusosan és gondolatilag egymás reciprokaként alkottak, mégis ugyanabba az irányba mutatva. Örvénylés, flow és mozdulatlanáshoz közelítő, feszített tükrű mélység. A keresztény hagyományból és egzisztencializmusból táplálkozó, szűkszavú Pilinszky és a Hamvassal barátkozó, széles szellemi skálából ihletet merítő Weöres csak látszólag ellentétes karakterek: a csendből és a teremtés ősrobbanásának visszhangzó zenéjéből táplálkozó költészet egyaránt túl van a nyelven. Két nem evilági hang – mindketten követhetetlenek, utánozhatatlanok, és kitörölhetetlenek. Ám épp a fentiek miatt nem is váltak paradigmává, nem teremtettek, nem is teremthettek iskolát, irányzatot, mint tette

azt a tárgyias, az újnépies vagy a konkrét-vizuális poétika. A nyolcvanas, majd kilencvenes években megjelenő depozitált, ironikus lírafelfogás, a hagyományt reflektáltan játékba hozó költészeti eljárások mellett a nyelvet transzcendáló törekvések nem is kerülhettek a figyelem középpontjába.

Az elmúlt évtized szabadvers-fordulata, a Telep-csoporttal színre lépő új költőnemzedék és az ezzel egy időben felerősödött kritikai visszhangot kapó Marno János és Szijj Ferenc által képviselt „új komolyság” lírai fordulata nem számolt le az ironiával és a nyelvjátékkal, de visszafogottabb, meditatívabb, „halkabb” hangon művelte azt. Mindez a lírai átrendeződés ágyazott meg annak, hogy az elmúlt években újra figyelmet kaphattak olyan kötetek, amelyek egyfajta reflektált és fiktív, de mégis transzcendens és mitológus létmegértésben érdekeltek. Ilyen Sirokai Mátyás két utóbbi kötete: *A beat tanúinak könyve* és *A káprázatbeliekhez*, Bajtai András *Kerekébb napok* vagy Áfra János *Rítus* című kötetei. A transzcendencia, a vertikális dimenzió, a rítus mint önmagán túlmutató, jellel váló cselekvés mindegyik fenti kötet sajátja, egyszersmind a költészet ősi lényege is, amely mintha az elmúlt években kezdene visszaszivárogni a magyar költészetbe.

A rítus azonban még nem misztika. Irányzatok, korstílusok jönnek-mennek, de a misztika, apályoktól és dagályoktól tagolva ugyan, de állandóan jelen van. De miről is beszélünk, amikor a misztikát költészeti fogalomként használjuk? A misztikus költészet elsősorban olyan tapasztalatot közvetít, amely lényegénél fogva közölhetetlen. A misztika nyelve tehát a lehetetlent próbálja mégis. Talán éppen ez a sziszüphoszi mégis adja sajátos, meghatározó karakterét. Ahhoz, hogy az ilyen költészet működjön, el kell vinni a nyelvet saját határáig, át kell engedni rajta az élményt, és engedni kell, hogy szétrepessze azt: a repedésmentes nyelv műves esztétikája és a széttöredezett nyelv kísérleti, formabontó esztétikája között a misztikus poétika a repedések költészete.

A költészetben évtizedek óta elvárás a nyelv korlátait felmutatni, a misztika veszi a bátorságot, hogy a határokat felismerve azt állítsa: valami lényegi van azokon túl. De nem is annyira kifelé, mint inkább befelé mutat, ahogy a Pilinszky által gyakran idézett Simone Weil fogalmazta meg: „A szépség labirintus. Sokan elindulnak benne, de feleúton elfáradnak. Csak keveseknek van erejük bejutni a labirintus közepébe. Ott Isten várja, fölfalja

és kiokádja őket. Akkor – e választott kevesek – jönnek a labirintusból, megállnak a labirintus bejáratában, s az arra jövőket szelíden befelé tessékélik.”

Visky András egyike azoknak, akik ma is vállalják azt a kockázatot, hogy befelé tessékélik az arra járókat. Misztikájának sajátos íze a nagyon erősen szövegalapú, mondjuk úgy: protestáns misztika. Visky költészetében meghatározó a bibliai alapszöveg: versei lírai bibliakommentárok, amelyeket sajátos fénytörésbe helyez a szerző traumatikus önéletrajzi háttere. Alig volt több mint egyéves, amikor édesanyjával és hat testvérel együtt kitelepítették a romániai gulágra, a Duna-deltához, miközben református lelkész édesapját, a református ébredési mozgalom egyik vezetőjét, Visky Ferencet bebörtönözték. 1958-tól 1964-ig lakott kényszerlakhelyén. Ez a nyelv előtti, nyelv nélküli korai tapasztalat végigkíséri a szerző drámai és lírai életművét: annak egyik legfontosabb darabja, a *Júlia* című monodráma, Visky András édesanyjának fiktív monológja a legjobb példa arra, hogy az ima nyelvén, az ó- és újszövetségi kinyilatkoztatás nyelvén, Jób és Szent Ágoston nyelvén milyen erejű, aktualitású költői szöveget lehet írni a 21. században.

Mindez nem független attól, hogy Visky számára az istentapasztalat mindenekelelt olvasástapasztalat. Ez a *Gyáva embert szeretsz* című kötet verseiben válik a legkönnyebben kitapinthatóvá, amelynek nyitóversében a pusztai vándorlás és a temetés képei összemosódnak, és a frigyláda egyszersmind Isten koporsója lesz.

Idézzük most teljes terjedelmében a kötet elején álló Átkelés című verset:

menjenek elől, mondatad, menjenek csak, vigyék a ládát a megáradt folyóig, vigyék, mint egy kaptárt tele szavakkal, vállra emelve, deszkára tapasztott füllel; legyenek tizenketten, emlékszel, így kérted, vigyázva emeljék vállra, amikor elindulnak átkelni a folyón, mintha Isten, egy isten, a világ ura fekédné benne, irdatlan arany hegyű toll, amelyet már senki nem vesz kézbe, senki, csak cipelik ide-oda, fölemelik és leteszik, szóba hozzák, mintha bizony elférne benne, irdatlan arany hegyű toll, a ládába zárva; miért kellene átjutni, partot érni a másik oldalon, kőről kőre lépni, száraz lábbal, a láttodra

ketté szakadt, háborgó folyóban? egy másik oldal, egészen másik, nem is föld, mező vagy hegy, ligetek vagy dombok, annyi hely sem, hogy lekerüljön a vállakról a teher, egy barlang vagy néhány régi kő kővön, ahol biztonságban lehetne, emlékszel, egy vékony ösvény csak, amíg a szem ellát penge-vékony csapás, örvénylő fehér tűz a lejáróknál, örvénylő fekete tűz a lejáróknál, jobb és bal oldalon, „idegeneknek tilos”, vigyék csak, ezt mondatad, emlékszel

A frigyláda nemcsak koporsó, de egy használaton kívüli dísz tárgy, kézbe nem vett toll díszdoboz lesz, akit megszokásból hordoznak magukkal, mégsem fér el az emberi szóban, ha „szóba hozzák”.

Akár Etty Hillesum emlékirataiban, Isten itt is az embernél keres hajlékot, búvóhelyet. Az ember terhét hordozó Isten (Ézs 53,4; Mt 8,17) és a keresztet, azaz Isten terhét hordozó ember (Lk 14,27) közül itt az utóbbi jelenik meg. A két gondolat egymás reciprokaként a keresztény lelkiség két áramát is felmutatja: a *via affirmativa*, a kijelentés, a megerősítés, a bátorítás útja, a hit főárama mellett mindig jelen volt a *via negativa* gondolata is, amely (a dekonstrukció korai formájaként) épp azt veszi számba, mit nem mondhatok Istenről, aki nem fér el a szóban. A Szent Ágostontól Aquinói Szent Tamás és Eckhart mestertől Simone Weilig és a kortárs misztikáig terjedő hagyomány szerint ha bármit állítok Istenről, azzal már keretek közé szorítottam, tehát kisebbittem őt. Isten lényegénél fogva túl van az emberi gondolkodás korlátait leképező dualitáson: lét-nemlét, jó-rossz, véges-végtelen, személyes-személytelen. Ezért minden róla való beszéd szükségszerűen kudarc, a végső tudásunk Istenről, hogy nem ismerjük Őt, mondja Aquinói Szent Tamás, és ez a gondolat táplálja Visky András versét is. Ugyanakkor az, hogy Isten emberi tudattal felfoghatatlan, nem jelenti azt, hogy ne kellene „vinni”, hordozni, törekedni felé. Minderről a kijelentés, a versben elhangzó: „vigyék csak” tanúskodik, ami elég ahhoz, hogy „a másik oldal, egészen másik” felé kalauzolja a vékony ösvényen.

Visky András teljes életműve ebből a feszültségből születik: a nyelvbe foglalhatatlan trauma és a szintén nyelvbe foglalhatatlan istenélmény

egybeíródik, és olyan apokaliptikus versekben ölt testet, ahol a Bárány „*csupa vér az első, soha be nem teljesült szerelmünktől*”, és „*meg nem élt szerelmünket hordják szét az utolsó ítélet dögevő angyalai*” (*Nem élt idő*). Költészete „*nevenincs mélyből érkező moraj*”, ami tudja, hogy a „*metrumnál nincs rettenetesebb vigasz*” (*Ravatal*).

Egészen más misztika Győrffy Ákosé, akinek a versei a huszonegyedik században látszólag minden előzmény nélkül új alapokra helyezték a természetlírát. Az *Akuta gava noteszéből*, a *Nem mozdul* és a *Havazás Amiens-ben* szabadverseiből viszont magától értetődően következik a *Haza* és *A hegyi füzet* prózája. A kettő nyelve egy: egyszerre merev és sodró, körkörösén építkező szöveg, amely centrikusan szűkülő körökben közelít egy megfogalmazhatatlan lényeghez.

Ars poeticája legkézzelfoghatóbban *A hegyi füzetben*, ebben a nagy kockázatot vállaló, személyes, sebezhetőségig őszinte szövegben mutatkozik meg. Egyszerre napló, esszé, próza, és nyelve tömörsége okán: líra.

A szöveg „eredetije”, a címben jelölt hegyi füzet a könyvben egy elhagyott hegyi házban talált kék füzetként jelenik meg. Az elbeszélő, aki gyakran barangol a hegyekben, megtalálja az elhagyott házat, kitakarítja, és rendszeresen kezd oda feljárni. Az ott talált füzetbe írni kezd. „*Azért kezdek írni ebbe az ismeretlen tulajdonos által itt hagyott, világoskék fedelű füzetbe, hogy megpróbáljak rájönni arra, mit keresek itt. És ezzel együtt arra is, miért kerestem egész életemben az ehhez hasonló helyeket.*” A természettel való viszonyában tárul föl az a sajátos látás, amelyben a szemlélő és a szemlélődés tárgya már nem választható ketté: „*Önmagam mélyén ropogott a befagyott tócsák jege. Ahol jártam, oda nem követhetett a tudatom. [...] Az ént el kellett hagyni hozzá, levedleni, mint a kígyóbőrt. Tele van az erdő énem levetett burkaival.*” Előző kötetében, a *Hazában* pedig ezt olvashatjuk a könyv közepére szerkesztett novellában: „*A Duna a tudat homályos mélyrétegeiben kanyarog, mindig is ott kanyargott.*” Győrffynél tehát elementáris tudás a nonduális (vagy a keleti bölcsletben: advaita) bölcsesség, amelyben külső és belső táj, tér, tudás nem különül el. Ez a szemlélet fogalmazódik meg a zenéről írt passzusokban is. Amikor zenéről ír, az nem fikció: a szerző a Bajdázó és a Horhos együttes tagjaként zajokból, hosszan tartott, visszhangoztatott hangokból, effektekből

komponál sajátos, térrel bíró ambient-hangzást. „*Soha nem érdekelt más zene, csak az, aminek köze van ehhez a mélyvilági hömpölygéshez.*” Nem a techné, hanem a jelenlét minősége érdekli. Az alapállás, mondhatjuk Hamvassal. Vagy a flow, mondhatjuk Csíkszentmihályival. Az isteni tánc, ahogy Richard Rohr nevezi.

Egyes mondatai mögül kihalljuk Pilinszky hangját, például itt: „*A tények mögé rejtőzünk állati rémületünkkel.*” Vagy amikor a szegénységről ír, ahogyan Pilinszky is a szegénység metafizikájából vezette le saját evangéliumi esztétikáját, úgy Győrffynél is elkülönül szegénység és nyomor: „*a nyomornak, a kitaszítottságnak, a szorongásnak csak üressége van. A szegénység csodálatos. Az ember valójában nem lehetne más, mint szegény. Csak a legszükségesebbekkel rendelkezzen. A lelki szegény az, aki bírkozza a legszükségesebbet, és tudja, hogy minden más felesleges és jelentéktelen.*”

Jobban értjük szegénységről írott mondatait, ha tudjuk, hogy főállásban egy hajléktalanszállón dolgozik. Egy-egy itt lakó hosszú, szürrealis monológja adja a könyv legerősebb részét. A lázas, örvénylő monológok egy alternatív valóságot rajzolnak ki saját törvényszerűségeikkel, és minden abszurditásuk ellenére azt sugallják: az itt és most, amiben élünk, csak egy lehetséges rendje a létnek.

„*Csak ha írok, akkor vagyok keresztény.*” – írja, és nem sokkal később izgalmas definícióját is adja saját kereszténység-értelmezésének: „*van a lélekben egy nem gyógyuló seb. Egy védtelen, kiszolgáltatott, érzékeny terület a lélek sötét felszínén. Ezt a sebet azonosítottam (megl lehet, tévesen) a kereszténységgel.*” Ez a kereszténység azonban, mint minden misztikus hit, túlmegy egy-egy hittétel igaznak vagy nem igaznak vélt voltán: „*Isten léte nem hit kérdése. Éppen ezért nem hitre van szükségem, hanem arra, hogy eszembe se jusson a hit. Ha eszembe jut, bajban vagyok. Ne kelljen erre gondnom. A hitre való rákérdezés már önmagában egy súlyos krízis tünete.*”

Az extatikus természettapasztalat, a felfokozott intellektuális hevületű gondolatörvény és az egó levetkőzése, meghaladása mellett Győrffy írásait áthatja egy mély válságtudat. Akár Hamvas Bélánál, nála is mind benne vagyunk a pácban. „*Mondják, a világ minden nappal egyre elviselhetetlenebb, így az a reggel, amire épp virradtunk, már valamennyivel rosszabb, mint az előző reggel, függetlenül attól, hogy talán épp bizakodva ébredtünk fel. Az éjszaka folyamán tovább rohadt*

minden, tovább lazultak az eresztékek, nagyobb lett a lék.” – írja *A hegyi füzet* utolsó lapjain.

Ez a válságtudat egy másik költő, az egyelőre egyetlen vékony, de szempontunkból fontos kötettel jelentkező Hegedűs Gyöngyi költészetének is integráns része. A szerző orvos és fotóművész. Itt jegyezzük meg, hogy talán nem mellékes körülmény, hogy az itt tárgyalt szerzők mindegyike alkot valamilyen, az íráson kívüli területen is: Visky András dramaturgként határeset ugyan, de ha tudjuk, hogy a színházra mint a szavak megcselekvésének terére tekint, és hogy a fizikai jelenlétnek, a hangzó szónak mekkora jelentést tulajdonít, akkor látjuk, hogy ő is a verbalitáson kívülről érkezik, akárcsak a zenész Gyórfy Ákos.

Hegedűs Gyöngyi tehát fotózik: fekete-fehér íróportréit rendszeresen közlik az irodalmi lapok, verseit pedig gyakran illusztrálja saját képeivel. *A pont felett* című kötetének egyik első versében néhány sorban egyszerre villantja föl mindazt, amit a misztikus költészet szempontjából fontosnak tartunk: a fent említett válságtudatot, a közlendő nyelven túli, nyelvet túlterhelő voltát, és a közlés mégis-szükségességét: „*az elengedett levél / egy zuhanás utáni nyelven / az elnémult fával tovább beszél.*” (téli avar).

A pont felett című kötetben megjelent verseinek nagy többsége tartalmaz egy fiktív megszólítottat: Nasztaszja Filippovná, aki *A félkegyelmű* szereplőjeként a versben megszólaló hangot Miskin hercegével teszi azonosíthatóvá. Miskin szeméin keresztül nézve minden történés szenvedéstörténet lesz. A szemlélődő hang nem passzív: a tekintet formálja a látványt. Képei akkor a legerősebbek, amikor saját figyelmét figyeli: „*a figyelem árama fordul. / akárha egy túlszabályozott folyó / visszatérne / régi medrébe. / tájba illeszt / felém, ám nem rám figyel.*” (a figyelem árama) Verseinek ereje, hogy a legmetafizikusabb tartalmat és a legföldközelibb képeket úgy tudja egyben tartani, hogy az nem lesz parodisztikus: „*az angyalok biohasznosulása nem a halál által történik [...] mutasson egy ártatlan angyalt, / hisz ha nem zuhan, emberhez nem juthat [...] ím, az angyal lábunk alól röppen fel, / mikor álmosan szárnyára tiprunk. / a földdel nem gondolunk embermagasságban. / a szárnytöbblől marokszámra kiszakadt zsenge toll / nem fér az emlék / szelektív hulladékgyűjtőjébe. / a tömörítő erő veszett el, / mi megtartja istent sejt szinten.*” Egy interjúban mondja a szerző: „*Dosztojevszkij szerint aki nem*

érzi a földet a talpa alatt, az Istent sem érzi. A valódi istentapasztalat földközeli élmény. Mi mindenfelé találkozni akarunk Istennel, ám amit ő felajánl találkozás gyanánt, az végül is a testté léte.” A testi lét fizikalitása és az erőteljes képiség nem meglepőek egy orvos-fotóművésztől, azonban az írás érzékenysége egy újabb dimenziót igényel: a fogalmi és nem fogalmi gondolkodás egyben látását. A megtestesülésről ma csak a verbális ki nyilatkoztatásból értesülhetünk: „*corpus helyett engesztelődünk párhuzamos corpusokkal*”, a szöveg krisztusprotézissé kell, hogy váljon, „*hogy fordítható legyen az írás a testre [...] a valóság másolat. a kép az eredet. fogyatékkal / él, mint isten az emberrel.*” (eredet, fogyatékkal).

Akárcsak Gyórfy Ákosnál, Hegedűs Gyöngyinél is sajátos, polaritást meghaladó nyelven vetődnek fel a hit kérdései. „*az írás / csak arra jó, hogy vallasson: / túl bármely hittétel harsogásán, úgy / hiszem-e a test feltámadását, hogy mindegy / a pont felett / van-e kérdőjel.*”

A misztika tehát, ha természeténél fogva periférikusan is, de erősödő súllyal van jelen az új, posztmodern utáni költészetben. Az itt tárgyalt költőkön túl még más szerzők életművében is megjelenik: a korábban már említett szerzők mellett a Zohár-fordító, festő-költő Uri Asaf költészetében, aki kabbalista alapokon értelmezi újra Kafkát; a Csendes Toll-magánmítoszt író Jász Attilánál, aki öndefiníciója szerint az Elvesztett Hang kutatásával foglalkozik; vagy Vörös István sajátos, dekonstruált zsoldárparafrazaiban. És persze külön tanulmányt érdemel Borbély Szilárd, aki költészetében haszid és keresztény elemeket szintetizált egy személyes szenvedésmisztikában. (Ezt a tanulmányt Száz Pál azonban már megírta, így itt mi nem térünk ki rá.) De a szenvedésből és a fájdalomból épít egy sajátosan lefojtott misztikát Schein Gábor legutóbbi verseskötete, az Üdvözet a kontinens belsejéből is.

Ez az írás csak arra vállalkozott most, hogy körüljárja a kortárs magyar misztikus lírát, ami meglátásunk szerint a jelenkori költészet új lehetősége: a nyelv reflektáltságát megtartva, a posztmodern paradigmától nem visszahőkölve, hanem azt meghaladva képes továbblépni a pusztán önmagára vonatkoztatott nyelviségen, elvinni azt a végletekig. Ha ez nem történik meg, akkor dilettáns költészetrel van dolgunk, ami, tudjuk, ezen a terepen különösen gyakori. Csak

az a költő képes felmutatni a fogalmi lehetőségek korlátait, aki eljut ezekhez a korlátokhoz, képes túlfeszíteni a nyelvet, nem engedve, hogy az darabokra hulljon, csak azt, hogy a szövete megrepedezzen. Ezekben a repedéseken pillanthatunk be a nyelven túlba, közelíthetünk az elmondhatatlanhoz – ez volt a költészet eredendő feladata Orfeusz óta, de a költészet időről időre letér erről az útról, majd újra felfedezi azt. Talán a következő években az orfikus költészet újabb magára találásának lehetünk tanúi.

Hivatkozott irodalom

- Kenyeres Zoltán: *Weöres Sándor, Kossuth, 2013* (12. rész: *Az Elysiumtól a Tűzkútig, I. Költői fordulat, I. A személyiség fölött*).
- Friedrich Nietzsche: *A tragédia születése, avagy görögség és pesszimizmus, Magvető, 2007.*

Jürgen Habermas–Jean-François Lyotard–Richard Rorty: *A posztmodern állapot, Századvég, Budapest, 1993.*

Carl Gustav Jung: *Aión, Scolar, Budapest, 2017.*

Jordan B. Peterson: *12 szabály az élethez, XXI. Század, Budapest, 2018.*

Alison Gibbons–Robin Van den Akker–Timotheus Vermeulen (szerk.): *Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth After Postmodernism, Rowman & Littlefield International, 2017.*

Richard Rohr–Mike Morrell: *Az isteni tánc. A Szentháromság és a belső átalakulás, Ursus Libris, 2018.*

(Ismeretlen szerző): *A Megnemisermert felhője. <http://www.ppek.hu/k797.htm>*

Visky András: *Gyáva embert szeretsz, Jelenkor, 2008.*

Gyórfy Ákos: *A hegyi füzet, Magvető, 2016.*

Hegedűs Gyöngyi: *A pont felett, Új Forrás, 2017.*

Jakus Ágnes: *A halál, az angyal és a félkegyelmű (Interjú Hegedűs Gyöngyivel), Parókia, 2017. szeptember 10. <http://www.parokia.hu/v/a-halal-az-angyal-es-a-felkegyelmu/>*

Lukovicsky Endre: *Mikroprofessor* (1992; olaj, vászon; 140×140 cm)

▶ MÓROCZ GÁBOR

A kórótól az óceánig*

Szempontok Buda Ferenc Jön a jövő című versének értelmezéséhez

„Mintha vérátömlesztésben lett volna részem”¹ – összegzi Buda Ferenc önéletrajzi munkája, a *Világ világom* egyik emlékezetes szövegelyén, milyen hatást váltottak ki belőle gimnazista periódusában József Attila költeményei. Tizenhét évesen került a kezébe a költő egyik, Cserépfalvi Imre által kiadott kötete, amelyet „egyetlen lázas éjszaka leforgása alatt”² végigolvasott. S jóllehet már kisiskolás korától verselgetett, e különleges, sorsfordító olvasmányélmény hatására döntötte el, hogy a költészetet választja élethivatásának.

Így már csak biográfiai alapon sem vélhetjük esetlegesnek, hogy Buda alkotóművészete számos ponton feltűnő rokonságot mutat József Attila lírájával. Látnunk kell azt is, hogy ez a hatás nemcsak az alkotó pályakezdésének pillanatában, az 1950-es évek közepe táján érvényesült intenzíven. Nem vesztett erejéből még évtizedek múlva, az ezredfordulót követően sem, noha a 2000-es évek elején az idősödő lírikus radikálisan megújította költői eszköztárát. Mindez nem csupán Buda Ferenc hűséges természetével, következetességével, hanem a plebejus indíttatású közösségi költeményeiről, elvont tárgyias verseiről, egzisztencialista ihletésű lírai alkotásairól és groteszk játékverseiről egyaránt ismert József Attila poétikájának összetettségével is magyarázható.

A fenti összefüggések Buda *Jön a jövő* című, 2003-ban íródott (kötetben először a 2005-ös Árapályban szereplő) költeményének elemzése

* A dolgozat része egy készülő kismonográfiának, amely a tervek szerint a Magyar Művészeti Akadémia Kiadója fog megjelentetni a *Közelképek írókról* című sorozatában.

1 BUDA Ferenc: *Világ világom*, Holnap Kiadó, Budapest, 2011, 394.

2 Uo.

során aligha hagyhatóak figyelmen kívül. A mű ugyanis József Attila-parafrazisnak tekinthető – éppúgy (vagy még inkább), mint a költő korábbi korszakaiból a *Téli éjszaka* híres zárlatát idéző *Tűnődöm*; a *Tudod, hogy nincs bocsánat* emblemikus fordulataira rájátszó *A szó*; vagy a *Kész a leltár* fő motívumát megismétlő *Lennék kisgyermek*. (Vö. József Attilánál: „mérem a téli éjszakát. / Mint birtokát / a tulajdonosa.” – Buda Ferencnél: „őrzöm a parazsat / és mérem a világot.”; J. A.-nál: „Ne vádolj, ne fogadkozz, / ne légy komisz magadhoz / [...] / S ezt az emberiséget, / hisz ember vagy, ne vesd meg.” – B. F.-nél: „Te nem lehetsz okos, / így vádjaidat vesd el, / s mert ember vagy, jogos / vétkeid ne kövesd el.”; J. A.-nál: „Akárhogyan lesz, immár kész a leltár.” – B. F.-nél: „Felnöttem. Élek. Enyém a leltár.” Ezek a példák egyértelműen igazolják a költő első kötetét, a *Füvek példáját* recenziáló Horgas Béla találó megfigyelését, amely szerint Buda verseiben „József Attila is felbukkan egy-egy képben, kifejezésben, vagy egész szakaszban, nem [helyesebben: nemcsak – M. G.] mesteri, hanem kölcsönzői minőségben.”³)

Azt, hogy a *Jön a jövő* alapötletét a nagy költő-előd egy szövege adta, már a költemény mottója is egyértelművé teszi: „»Jön a darázs, jön...« stb. [József Attila]”. Egy kis utánakereséssel kideríthető: a Buda Ferenc által jelzésszerűen idézett textus József Attila *Nyár* című versében, annak második versszakában található. E strófa egészének ismeretében pedig már az is bizonyossá válik (bármilyen zavarba ejtő is szembesülni ezzel),

3 HORGAS Béla: *Buda Ferenc: Füvek példája*, Kortárs, 1964/1., 158.

hogy Buda egyik legfontosabb verse – pontosabban: e költemény első négy sora – nem más, mint egy klasszikus szöveg „egyszerű” átköltése.

A *Nyár* második strófája a következő: „Jön a darázs, jön, megszagol, / dörmög s a vadrózsára száll. / A mérges rózsa meghajol – / vörös, de karcú még a nyár.” A *Jön a jövő* pedig így kezdődik: „Jön a jövő, jön, megszagol – / kórót a koplaló számár. / Török a kóró, nem hajol. / Nyár lett a tél. Tél lesz a nyár?”

Jól látható, hogy a két szövegrészlet első sorai egy szó kivételével megegyeznek („Jön a darázs, jön, megszagol”, illetve: „Jön a jövő, jön, megszagol”). Ez az egy szónyi eltérés azonban rendkívül lényeges, hiszen az új változat éppen egy olyan szót „cserél le”, amely az alany (a cselekvő) pozícióját tölti be az eredeti szövegegységben. József Attila költeményének „darázs” Buda Ferenc versében „jövő”-vé változik át, vagyis egy élőlényt megnevező érzéki-konkrét fogalom elvont fogalommá transzformálódik. Poétikai-retorikai vonatkozásban ez a módosítás azt is jelenti, hogy az eredeti „jön... jön” epanalepszis – változatlan szóismétlés⁴ – Buda költeményében egy figura etymologicával, azaz tőismétléssel is kiegészül (hiszen a „jövő” szónak is a „jön” a töve), s így a „jön” igető háromszor fordul elő egymás után – egyetlen verssorban.

Az első sort követően a két szöveg – tartalmi szempontból – meglehetősen szétartóvá válik. Buda Ferenc verse akár József Attila költeményének kifordításaként, lefokozásaként is értelmezhető. A jövő képzetét Buda érzéki-konkrét formában is megjeleníti: méghozzá a „koplaló számár” metaforával teszi szemléletessé ezt az absztrakt fogalmat. Így végső soron az eredeti szövegben szereplő „darázs” „számár”-ként él tovább a parafrazisban. Míg a „darázs” és a „jövő”, illetve a hozzájuk kapcsolódó fogalmi tartalmak nehezen összemérhetőek (pontosabban: összemérhetetlenek), a két állatfigura már könnyen összehasonlítható egymással: az élet-erős, támadásra kész darázshoz képest a koplaló számár alacsonyabb létszintet képvisel. Az értékcsökkenés tendenciája a növényi világ képzetköreből származó motívumok esetében is világosan megmutatkozik. A „rózsa” helyére Buda Ferenc versében a „kóró” kerül, amely – a virággal szem-

4 A József Attila-vers epanalepszisére vonatkozóan lásd Tverdota György elemzését: *Nyár* = T. Gy.: „szublimálom ösztönöm”. *József Attila-versek elemzése*, Universitas, Budapest, 2004, 190.

ben – nem képes (meg)hajolni, csak törni (a hajlás, meghajlás fogalmát itt mindkét költő pozitív konnotációval ruházza fel).

A *Jön a jövő* első versszakának utolsó sora – egy inverziós ismétlés keretei között – József Attila költeményének címét, illetve témáját is megidézi („Nyár lett a tél. Tél lesz a nyár?”). Ugyanakkor nehezen vonható kétségbe, hogy ha műimmanens megközelítést alkalmazunk, ez a sor szervesen tűnik a versszöveg belül. Míg az első három sor valamifajta egységet alkot (még akkor is, ha a „jövő” és a kórót megszagoló „koplaló számár” képzeiteinek azonosítása kissé túl gyorsan, érdemi előkészítés nélkül történik), a negyedik sor már egyáltalán nem következik a szövegelőzményekből.

A második versszak első sorára („Mi pillog messzi az uton?”) ugyanez érvényes: logikai értelemben szintén nem vezethető le a megelőző verssorokból. Vagyis a költemény harmadik és negyedik sorát követően, egymás után kétszer is gondolati ugrás nehezíti a mű befogadását. A 2. és a 3. strófa – laza egységet képező – nyolc sorában aztán már nem kerül sor ilyen „ugrásokra”, ennek ellenére nem értelmezhetőek könnyen azok az összefüggések sem, amelyeket itt kellene kibontani a szövegből.

A 2. versszak legfőbb nómumát az adja, hogy explicit módon megjelenik benne a lírai én (az „el-érem” és a „nem tudom” E/I. igealakok ezt egyértelművé teszik). Az 1. strófa személytelen hangnemt tehát személyesség váltja fel. Ám éppen az „én” itteni, immár nyílt megmutatkozása kapcsán kezdhet el gondolkodni a befogadó azon, hogy nincs-e jelen valamifajta, félig-meddig rejtett „én-szerűség” már az 1. versszak 1. sorában is. Igaz, a sor végén szereplő „megszagol” ige a versben vonzat nélküli – de ez nem jelent-e hiányos szerkezetet? Nem arról van-e szó, hogy a „megszagol” igét valójában úgy kell érteni, hogy „megszagol engem”?

Márpedig ha így lenne (és feltételezzük, hogy így is van): ha a jövő „engem” szagol meg, akkor nemcsak a számár identifikálódik a jövővel, hanem „én” is azonossá válok a kóróval. Azzal a kóróval, amely „nem hajol”, hanem török.

*

A *Jön a jövő*ben szereplő lírai én a legkevésbé sem tekinthető öntudatos, optimista, az őt körülvevő dolgokat, viszonyokat átformálni akaró (és tudó) individuumnak. Úgy tűnik, nem képes eligazodni a világban: erre utalnak mondandó-

jában az ítéletalkotás határozatlanságát jelző „talán”, „nem tudom”, „valami” szavak, de a kérdései is: „Mi pillog messzi az uton? [...] Homály vagy hályog?” Az utóbbi két kérdés egyébként szorosán összetartozik; egy szerkezetet alkot, s tartalmi szempontból e szerkezet rendező elve is a bizonytalanság, a rögzítetlenség, a kétértelműség. A ritkán használatos, népnyelvi eredetű „pillog” ige maga is kettős jelentésű: a „pillogás” egyaránt értelmezhető hunyorgásként, illetve csillogásként⁵ – nemcsak az értelmező szótár direkt, hanem a versszöveg indirekt útmutatása szerint is. Ha csak a 2. versszak 1. sorát vesszük alapul (kontextustól függetlenül), akkor a „pillog” jelentése: ‘csillog’, pontosabban – a Czuczor–Fogarasi szótár választékos megfogalmazása szerint – „mondjuk fénylő testekről, midőn mozgó világukkal a szemeket mintegy kápráztatják. Ez értelemben rokon hozzá az erősebb fénymozgást jelentő villog.”⁶ Ha viszont az 1. és a 3. sort együtt olvassuk, akkor a pillogás már hunyorgásként is felfogható. (A Czuczor–Fogarasi szerzőpáros a következőképpen határozza meg az igének ezt a jelentését: „Szemhéjai gyakran vagy folytonosan mozognak; máskép: hunyorog.”⁷) A külső tárgyakhoz, jelenségekhez kapcsolódó csillogás (ami majdhogynem villogás) elvakítja a szemet, homályossá teszi a látást, ugyanakkor lehetséges, hogy a szóban forgó szem – a lírai én szeme – már eleve nem egészséges, s a hunyorgás éppen a látás belső eredetű gyengeségét fejezi ki. A vers beszélője maga sem tudja eldönteni, hogy a szemére „homály vagy hályog” ereszkedik-e le, vagyis hogy eredendően külső vagy belső oka van-e annak, hogy elveszíti a tájékozódás képességét. (Az már Buda Ferenc formai bravúrja, hogy a hasonló hangzású, de ellentétes jelentésű „homály” és „hályog” szavakat együtt szerepelteti ebben az összefüggésben.)

*

A vers egyik feltűnő jellegzetessége, hogy a 2. versszak utolsó sorához tartozó kisebb gondolati egység nem zárul le az adott sor végén, hanem folytatódik a 3. versszak 1–2. sorában. Vagyis Buda Ferenc sajátos soráthajlást alkalmaz: olyat, amely nemcsak a verssorok, hanem a versszakok közötti határokat is viszonylagossá teszi.

⁵ *A magyar nyelv értelmező szótára V*, szerk. GROZDICS Judit, Akadémiai, Budapest, 1980, 748.

⁶ CZUCZOR Gergely – FOGARASI János: *A magyar nyelv szótára V*, Athenaeum, Pest, 1870, 224.

⁷ *Uo.*

A 3. strófa első felében kiderül, hogy a – feltehetően hosszabb utazásra vállalkozó – lírai én komfortérzetét nemcsak kellemetlen képi, hanem zavaró hang- és szagingerek is jelentősen csökkentik (az első típusra a „homály vagy hályog”, a másodikra a „bósz robogás”, a harmadikra a „bűzölés” a példa). A lírai én láthatóan elvágyódik a „gőgös”, nagy sebességgel közlekedő, benzingőzös autók világából. Azt hihetnénk, hogy ezután a múltba való visszarévedés, a modern civilizációtól részben vagy egészben érintetlen emberi létezés dicsérete következik, de erről a versben – legalábbis ilyen direkt formában – szó sincs. A folytatás egészen bizarr, és absztrakt-nak is joggal nevezhető: „Ó, te sosem volt szép lovam, / s ti gömbölyű, lágy citromok!” A nem létező (sohasem létezett) saját ló és az általa „előállított” ürülék – hogyan is lehetne „a gömbölyű, lágy citromok”-at másképpen értelmezni? – tegező formájú megszólítása teljességgel idegen a magyar költészet – Buda Ferenc által felvállalt – hagyományától. Arany, Petőfi, Ady, József Attila, de még Nagy László sem írt volna le hasonlót. (Pontosabban: József Attila egy szerelmi tematikájú költeményében, a *Kláriskóban* – provokatív módon – „megfeleltette ugyan egymásnak” a női nyakék és a báránygané képzetait [„Kláriskó a nyakadon, / [...] / Báránygané, / bárányganéj a havon.”], de odáig nem jutott el, hogy a vers beszélőjével meg is szólíttassa az utóbbit.) Aligha túlzás azt állítani, hogy ennél a – szinte már dadaizmusba hajló, végletesen groteszk és ironikus – két sornál merészebb, meghökkentőbb szöveghelyet nem nagyon találunk Buda életművében.

Ugyanakkor nem lehetetlen logikus magyarázatot adni arra, hogyan kerülhetett bele ez a két sor a költeménybe. Csak Buda Ferenc fent már említett önéletrajzi művét, a *Világ világomat* kell fellapozni hozzá, amelyben a szerző hosszan ír a kerékpározás iránti szenvedélyes szeretetéről. E prózai formájú vallomásban a nem létező ló motívuma is szerepel: „Engem [...] a puszta haszonelvűségen messzi túlmutató érzelmi kapcsolatok fűznek a kerékpárhoz. (Egyébként haszonelvűség szempontjából sem elhanyagolható az üzemanyagköltségen apránként megtakarítható nyereség.) Valami ilyesféle kezdetű mondatot folytathatnám: *Ha már lovam nem lehetett...* S nem is járnék távol az igazságtól. Kerékpáron haladva hasonló érzés fogja el az embert, mintha lóháton ülne: érzi a levegő áramlását maga körül,

látja a környező tájat, s ha kellőképp átadja magát az élménynek, még a szabadság érzése is meglepíngetheti. Talán az is jelent valamit, hogy egy-két arasznyival magasabban hordhatja a fejét, mint a gyalog járó-kelő vagy személygépkocsival közlekedő ember.”⁸ [Kiemelés az eredetiben – M. G.]

Buda Ferenc e mondatok tanúsága szerint a kerékpározást a lovagláshoz hasonló, az embert szabadságérzettel eltöltő tevékenységként jellemzi, és mind a biciklit, mind a (háts)lovat magasabb rendű közlekedési eszköznek tekinti, mint a gépkocsit. Pontosabban: az idézett szövegrészben ugyan a bicikli–gépkocsi oppozíció kap hangsúlyosabb szerepet, ám implicit módon megjelenik a ló és az autó szembeállítás is. A „ha már lovam nem lehetett” mottószerű fordulat pedig egyértelműen rokonítható az „ó, te sosem volt szép lovam” verssorral.

A *Jön a jövőben* a gépkocsi és a nem létező (sohasem létezett) ló ellentéte rejtetten, metonimikus vonatkozásban jelenik meg: az általuk „kibocsátott” anyagok, illetve az azokhoz köthető olfaktorikus ingerek – a kipufogógáz büze és a lóürülék-szag – oppozícióba kerülése „modellezi” a két közlekedési eszköz szembenállását. S az is lehetséges, hogy a szóban forgó ellentét egy jóval mélyebb (az anorganikus civilizáció, illetve az organikus kultúra között fennálló) antagonizmust jelenít meg – csak hogy a költeményben ez az összefüggés kifejtetlen marad.

*

A vers 4. versszakának első sora újabb (ezúttal négysoros) szerkezeti egységet indít el – immár az utolsó. Ez a nagyobb egység két részre tagolható; mindkettő két sorból áll.

Az első rész középponti fogalma a *remény*, amelyet kézenfekvőnek tűnik az 1. strófában megjelenő *jövő* képzetével társítani. Mind a *jövő*, mind a *remény* a „lehet”, a „lesz” virtuális szférájához tartozik; a „volt” és a „van” zártabb világával szemben – elvileg – nyitott struktúrát alkot. Ebből a nyitottságból azonban a távlatok nélküli valóságra illúziótlanul reflektáló verskezdet lényegében semmit sem mutatott meg. A szubjektum a *jövő* által megválthatatlan, közeli elmúlásra ítélt lényként jelent meg az 1. versszak második és harmadik sorában. A 4. strófa első két sora („És jobbfelől meg balfelől / remény riszál, szép rosszleány”) viszont felvillantja a kedvező változás lehetőségét a statikus múlthoz és jelenhez képest.

⁸ BUDA Ferenc: *Világ világomat*, i. m., 373.

Az említett két szöveghelyen használt metaforák már önmagukban is rendkívül szemléletesen világítanak rá erre az összefüggésre. Míg a *jövő* azelőtt „koplaló számár” volt (amely letörte vagy letörhette az útjába kerülő kórót, azaz komoly fenyegetést jelentett a lírai szubjektum számára), a *remény* most nem más, mint „szép rosszleány”, aki kihívó mozgásával jelzi: szeretné ámulatba ejteni, esetleg el is csábítani a vers – vitathatatlanul férfi pozícióban megnyilatkozó – beszélőjét. (S okkal feltételezhető, hogy nem is egyetlen *remény*, azaz *rosszleány* kerül a lírai én útjába, hanem – legalább – kettő: az enigmatikusnak ható helyhatározószók – „jobbfelől meg balfelől” – éppenséggel ezt az értelmezési lehetőséget valószínűsítik.)

A „szép rosszleány” metafora használata azt mutatja, hogy az Árapály kötet több más darabjához hasonlóan (*Progressio Pannoniae*; Össztánc; *Tiborc útnődik*) a *Jön a jövőben* is jelen van a Buda Ferenc időskori költészetében meghatározó szerepet játszó prostituált-motívum. A jelző („szép”) és a jelzett szó („rosszleány”) jelentése között itt sajátos, feszültséggel teli viszony áll fenn, amely bizonyosan nem írható le az ókori görög etikai gondolkodás közismert értékfogalma, a *kalokagathia* segítségével. A magát kellettő lány személyiségében ugyanis nem a szép és a jó, hanem a szép és a rossz eszmei jegyei alkotnak megbonthatatlanul tűnő egységet. S aki képes józanul reflektálni arra, mit is jelent két, ennyire ellentétes princípium együttes jelenléte ugyanazon szubjektumban, az könnyen beláthatja: ez a kedvesen kacér teremtés aligha tekinthető a hűség, az állhatatosság képviselőjének. Még viszonylag szerencsés esetben sem lehet több múlt káprázatnál; s ha a körülmények kedvezőtlenbül alakulnak, könnyen átváltozhat ártó hatalmú, démoni nőalakká. Akár így, akár úgy: a „szép rosszleány” csak időleges vigaszt nyújthat az öregedő férfi számára, akire a bizakodás epizódja után a végleges kiábrándulás periódusa vár.

Ezen a ponton szinte magától értetődik, hogy Csokonai *A reményhez* című versét is felidézzük – mint József Attila *Nyár* című költeménye mellett a *Jön a jövő* másik szövegelőzményét. A *remény* allegorikus figurája a felvilágosodás korabeli költőnél is sajátos kettősséget képvisel. Ez a titokzatos jelenség – legalábbis az általa megigézett „boldogtalanok” perspektívájából szemlélve – maga a megtettesült ellentmondás

és irracionalitás. Először rendkívüli bizalmat ébreszt a „földiek”-ben, védangyaluknak mutatkozik, szép szavakkal kecsegteti őket, majd – ha nem is testi, de lelki, szellemi értelemben – könyörtelenül, minden skrupulus nélkül „megcsalja” rajongó híveit (egyszersmind áldozatait), így a lírai ént is. De hogy mi okból cselekszik így, az felfoghatatlan marad.

Csokonai és Buda Ferenc verseinek nőalakjai mindazonáltal csak rokoníthatóak, de nem azonosíthatóak egymással. A *reményhez* „égi tünény”-nek nevezett dominája jóval légiesebb és arisztokratikusabb, mint kései alter ego-ja, a *Jön a jövőben* feltűnő rosszleány.

*

Az utolsó szerkezeti egység második része már a kései remény szertefoszlása utáni állapotról ad hírt. A „Tavam kiszárad. Fám kidől” verssor az 1. versszak 3. sorára („Török a kóró, nem hajol”) utal vissza. Világnézeti szempontból mindkét idézett szövegrész feloldhatatlan pesszimizmust közvetít – ez evidenciának tekinthető. Poétikai vonatkozásban pedig figyelemreméltó, hogy mindkettőben a természeti létezés motívumai (kóró, tó, fa) kapnak középponti szerepet. Ugyanakkor a *tó*, a *fa* már hangsúlyozottan – az E/1. birtokos személyjel által grammatikailag is jelzetten – a versbeli beszélő saját tava, fája (míg a kóró és a lírai én közötti összefüggés az 1. strófában rejtve maradt). Mondhatni: a lírai én immár a „saját táj”, a „saját életter” pusztulását vizionálja. (Itt kell kitérni arra, hogy a „Tavam kiszárad. Fám kidől” verssor – közvetve – körülhatárolható jelentést biztosít az első versszak utolsó sorának is – a mű kontextusán belül. A „Nyár lett a tél. Tél lesz a nyár?” szövegrész ugyanis, mint említettük, egy lineáris olvasat alapján még szervetlennek, zárványszerűnek tűnhetett. Csak az utolsó strófa ismeretében válhat világossá a befogadó számára: ahogy a növény-, úgy az évszakszimbolika alkalmazása is jól kiszámított, kataforikus szerepű poétikai eljárás volt a költő részéről. Hiszen az eltörő *kóró* mellett a nyarat „leváltó” *tél* motívuma is az elmúlás képzetét idézi fel, amely a költemény utolsó egységének meghatározó mozzanataként fogható fel.)

Mindennek ellenére a vers végkicsengése mégsem pesszimista. A zárósor ugyanis (a 2. versszak 4. sorát – „valami rámereszkedik” – rafinált módon ellentétező „Emelkedik az óceán”) egyértelműen pozitív eszmei tartalmakat hordoz.

Buda Ferenc az individuálisnál magasabb szintű nézőpontot érvényesít az elmúlás értelmezése kapcsán. Kifejezésre juttatja, hogy az egyén „saját tája” múlandó ugyan, de az ember felett álló természeti világ összességében romolhatatlan. E fontos, filozófiai ihletésű belátást nem fogalmi, hanem képi nyelven közvetíti. Ám ezúttal nem egyszerű metaforát, hanem archetipikus érvényű szimbólumot hív segítségül, hogy szemléletessé tegye mondanivalóját. A végtelenség képzetét keltő óceánt (őstengert) avatja a voltaképpen, a pusztulás hatalmának ellenálló természeti létrend jelképévé. De azt is látni kell, hogy a szét-töredezéstől való mentesülés, az elmúlás hiánya itt nem jelent – kozmikus szinten megnyilvánuló – mozdulatlanságot, merevséget. A kiszáradó „saját tó”-val szembeállított óceán létezési módja úgy stabil, hogy nem változatlan, nem statikus. Ahogy az utolsó verssor dinamikus igéje („emelkedik”) is jelzi: az óceán folyamatos pozitív irányú változásra, más létezők által megállíthatatlan növekedésre képes. Amit megjelenít, az nem más, mint az immanencia és a transzcendencia egysége: maga a mozgó örökkévalóság.

*

A tartalmi elemzés után érdemes néhány szót szólni a *Jön a jövő* formai jellemzőiről is. A vers 16 sorból áll, és 4 versszakra tagolódik, vagyis minden strófa négysoros. A sorok kivétel nélkül nyolc szótagosak. A költemény verselése ütemhangsúlyos; a sorok két ütemből állnak. Az egyes ütemek szótagszáma változó, ahogy a következő ütemképletek is mutatják: 1. versszak: 4/4; 2/6 (?); 5/3; 4/4; 2. versszak: 3/5; 5/3; 5/3; 4/4 (vagy 3/5); 3. versszak: 5/3; 5/3; 5/3; 5/3; 4. versszak: 4/4; 4/4; 5/3; 4/4. A felsorolásból jól látható, hogy a versben a sorok 5/3-as és 4/4-es tagolása a meghatározó. Ugyanakkor – kissé rapszodikus módon – még az időmérték is megjelenik a költeményben; a 16 sorból 10 jambikus lejtésű (*kórót a koplaló számár; Nyár lett a tél. Tél lesz a nyár?; talán elérem reggelig; Homály vagy hályog? Nem tudom; búzólve, bőszen mint robog; ti gömbölyű, lány citromok!*; és jobbfelől meg balfelől; *remény riszál, szép rosszleány; tavam kiszárad, fám kidől*).

A mű rímtechnikai szempontból bravúrosnak, a kortárs líra átlagát messze meghaladó minőségűnek nevezhető. A költő itt következetesen keresztrímekeket használ, amivel írás közben aligha könnyíthette meg a saját helyzetét (általánosságban kijelenthető, hogy e rímszerke-

zet alkalmazása különösen nehéz akkor, ha az adott vers viszonylag rövid sorokból áll). A rímek a következők: *megszagol – nem hajol; számár – a nyár* (illetve: *koplaló számár – lesz a nyár*); *úton – tudom; reggelig – ereszkedik* (illetve: *elérem reggelig – rámereszkedik*); *gépfolyam – szép lovam; mint robog – citromok*; *balfelől – kidől; rosszleány – óceán*. A rímpárokban megfigyelhető, hogy az összecsengő szótagokban a magánhangzók mindig azonosak; a sorvégi mássalhangzók gyakran megegyeznek (*megszagol – nem hajol; számár – a nyár; gépfolyam – szép lovam; balfelől – kidől*), ha pedig nem azonosak, akkor rokon hangzásúak (*úton – tudom*: az *n* és az *m* is nazális hangzó; *reggelig – ereszkedik, mint robog – citromok*: a *k* a zöngés *g* zöngétlen párja; *rosszleány – óceán*: az *ny* és az *n* is nazális hangzó). Az összecsengő szótagoknak a sorok vége előtt lévő mássalhangzói is több esetben azonosak (*koplaló számár – lesz a nyár; elérem reggelig – rámereszkedik; gépfolyam – szép lovam; mint robog – citromok*), vagy – hangtani szempontból – közel állnak egymáshoz (*megszagol – nem hajol*: az *m* és az *n* is nazális hangzó; *úton – tudom*: a *d* a zöngétlen *t* zöngés párja; *reggelig – ereszkedik*: a *k* a zöngés *g* zöngétlen párja; *mint robog – citromok*: a *b* és az *m* is ajakhang). A rímelés virtuozitását jelzi továbbá, hogy a nyolc rímpárból mindössze egy olyan akad, amelynél csak egyszótagnyi magánhangzó-összecsengést figyelhetünk meg (*balfelől – kidől*). Két rímpárnál (*számár – a nyár; úton – tudom*) kettő, négyenél (*megszagol – nem hajol; gépfolyam – szép lovam; mint robog – citromok; rosszleány – óceán*) már három, egynél (*elérem reggelig – rámereszkedik*) pedig egyenesen négy szótagra kiterjedő magánhangzó-megfeleléssel találkozhatunk. Emellett az is a forma mesterére vall, hogy a rímpárok felénél különböző szófajú szavak hangzói társulnak (*úton – tudom; reggelig – ereszkedik; mint robog – citromok; balfelől – kidől*).

A versben viszonylag gyakran fordul elő, hogy az egymást követő alapszófajú szavak kezdő mássalhangzói összecsengnek egymással (*Jön a jövő, jön; kórót a koplaló; Homály vagy hályog; gögös gépfolyam; búzólve, bőszen; remény riszál*). De a szűkebb értelemben vett alliterációk mellett jól érvényesülnek a – soron belüli – hangzóismétlé-

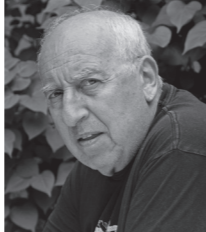
sek is a versben (erre a legjobb példa: *remény riszál, szép rosszleány*: a mássalhangzók közül az *r* háromszor, az *sz* kétszer és aztán kettőzve még egyszer; az *ny* és az *l* kétszer; a magánhangzók közül az *e*, az *é* és az *á* egyaránt kétszer szerepel).

*

A *Jön a jövő* olyan mű, amelyben szembevetően érvényesül a tartalom és a forma, a versszerkezet és a verselés technikája között feszülő ellentét. A költemény egyfelől eszmeszilánkokból építkezik, szokatlan képzettársításokat alkalmaz, zavaró két- és többértelműségekkel operál, másfelől követi a verselési hagyományt, messzemenően teljesíti a „jól hangzás” követelményeit, hangzó-megfeleléseivel harmóniát közvetít. Éppen a vers – szinte már túlzott – formai tökéletessége az oka annak, hogy gondolati fragmentáltsága ellenére végső soron nem minősíthető kísérleti alkotásnak, s így bátran besorolható a kortárs költészet klasszikus rangú darabjai közé.

Mindazonáltal nehezen megközelíthető szövegről van szó, amely ellenáll a dogmatikus értelmezői törekvéseknek. Buda Ferenc e művében – Hérakleitosz szavait idézve – „nem mond ki semmit, nem rejt el semmit: jelez”. A fogalmi alapú diskurzus szintjén nem mond ki semmit, de – a másoktól való megtagadás értelmében – nem is rejt el semmit abból a mélyértelműnek nevezhető „metafizikai tudásból”, amely átítatja gondolkodását, művészetét. Bár lehetséges, hogy a „metafizikai tudás” fogalmának használata nem a legszerencsésebb ebben az összefüggésben, hiszen a *Jön a jövő* szerzőjének a metafizikához való viszonya súlyos ellentmondásokkal terhelt. Túlságosan is ironikus, szkeptikus és „földközeli” szellem ő ahhoz, hogy képes legyen feltétlenül a sajátjává tenni a nagy metafizikus költők és bölcselők már nem is emberi léptékű szellemi céljait. Ennek megfelelően: a metafizikai létrendhez úgy fordul oda, hogy egyszersmind el is fordul tőle. Felvillantja a végesben a végtelent – csak-hogy ő maga a kettő határsávján *innen* marad. Az örökkévalóságba röpke betekintést nyújt, ám mindeközben nem tud és talán nem is akar kitörni az időbe vetettségéből. Jelzi, melyek a kultúra és a természet, az emberi és az emberen túli lét nyugtalanító, nagy titkai, de feltárásukat mások-ra hagyja.

Fejük fölött elröpült a nikkelszamovár

Bohus Zoltán, Fajó János,
Lukoviczky Endre, Mengyán András¹

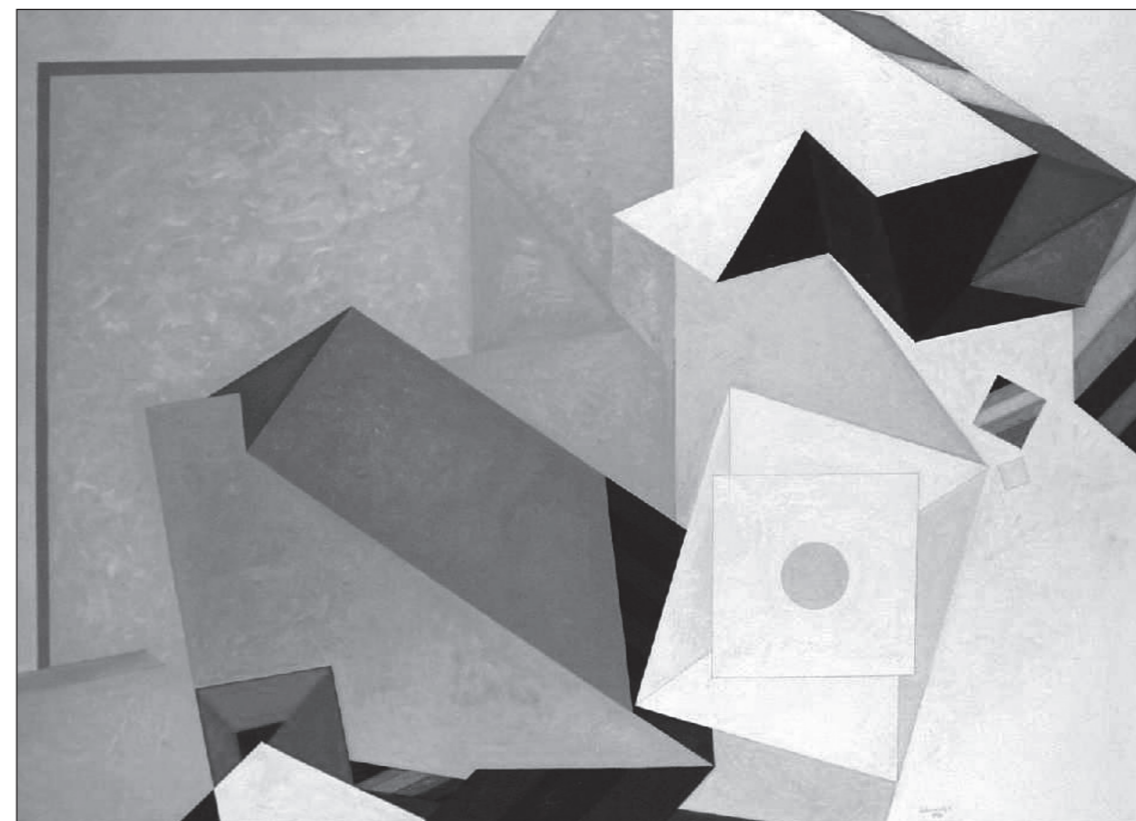
„Az idő nyerített akkor...
mindenki tudta már nem lehet messze isten órája”
Kassák Lajos

Némileg módosítja a cím (személyekre szabja) Kassák nagy eposzának – *A ló meghal s a madarak kirepülnek* – zárósortát, mégpedig kétszeres metaforát hámozva ki belőle: egyfelől a konstruktivista örökséghez kapcsolódó utódok kötődését Kassákhöz (a „prófétához”, ahogy Bortnyik Sándor képcímmel jegyzi), illetőleg az oroszokhoz, miképpen a kelet-európai konstruktív törekvéseket kivétel nélkül. Elsődlegesen – természetesen – Malevics radikalizmusát (*Fehér alapon feketé négyzet*, stb.) közvetítette Kassák a *romboljatok, hogy építhessetek* markáns jelszavával – szellemileg kapcsolódva az első világháborúból kinövő európai forradalmi mozgalmakhoz, mindenekelőtt az oroszok októberéhez. Ugyanakkor a program, úgy is mint konstruktivista üdvtan, logikusan levezethető a képzőművészeti avantgárd újat akaró lendületéből, teszem azt a futurizmusból és kubizmusból (vagy másik ágon a szürrealizmusból, dadából; Kassáknál a két szál időről időre összefut). Kassák pontosan értette, hogy egy szellemi mozgalom a levegőben lóg, ha nincs igazi fóruma, folyóirataival (*Tett, Ma*) mozgalommá bírta szervezni – ha rövid időre is – a magyar konstruktivizmust. Ez a dolgot nem vállalkozhat az avantgárd mozgalmak visszazsorzulásának magyarázatára, az azonban témánkat

alapjában érinti, ahogyan a kommunista diktatúra a magyar művészet történetéből ki akarta iktatni a saját dogmájával (szocialista realizmus) ellentétesnek ítélt szellemi áramlatokat.

Az a nemzedék, amelyik a harmincas évek végén, a negyvenes évek elején született, ahogyan az itt tárgyalandó békécsabai négyes (1937–1945), eszméléséhez a szocreál legkeményebb diktatúráját kapta társadalmi közegül, pályára állásához pedig a hirhedt „három T” otromba cenzúráját. Az ún. „kultúrpolitika” (ilyen germánosan!) szisztematikusan elrekesztette őket minden információtól mind a magyar századelő kísérleteiről, mind a kortárs nyugati művészet mozgásaitól, eredményeitől. A kommunista inkubátor a *homo sovieticus* „egydimenziós” alattvalóvá kívánta nevelni. Az emberi szellem nyughatatlanabb annál, semhogy ezt kísérleti nyúlként elviselné. A kibúvóhoz azonban meg kell találni a megfelelő eszközöket és stratégiákat, illetőleg gondosan munkálni és őrizni a személyiséget. Mindenekelőtt tisztában lenni a kultúra folytonosságával akkor is, amikor az a főlzínen esetleg nem látszik. Az „elsüllyedt kultúrjavak” feltárása – úgy tetszik – elengedhetetlen, ha nem érhetni be a spanyolviasz fölfedezésével. Valahogy mindig szivárognak jelzések, hírek – akár a vasfüggönyön át. Viszont a század – tartja a huszadikról Alain Badiou – *rendíthetetlenül állította, hogy az élet csak a terror révén teljesítheti be pozitív sorsát (és tervét)*.

Szándékosan beszélek nemzedékről, szándékosan és országos tágasságban. Érdekes azonban, hogy milyen pontokon jelentkezett egyértelműbben

Lukoviczky Endre: *Tékozló fiú* (1996; olaj, vászon; 145×200 cm)

közös akarat a hivatalos művészetpolitikával szemben, még ha többnyire nem szervezeten, inkább ösztönösen – az elégedetlenség noszogatásából. A fővárosban vagy Pécsen magyarázható az ottani klasszikus avantgárdok jelenlétével, Debrecenben vagy Békéscsabán azonban nincs, nem volt ilyen élő hagyomány, másban keresendő az indíttatás.

Békéscsabán egybehangzó emlékezések hatkoznak Mokok József legendás rajzkörére, amit talán szerencsésebb lenne szabadiskolának nevezni, ugyanis korántsem pusztán képzőművészeti oktatás színhelye volt, de még csak nem szimplán vizuális nevelésé, egyértelműen a világlátás tágitása, kiművelése volt a cél, a társművészetek és egyéb aktuális gondolkodásformák követése. És minden bizonnyal létezett általánosabb kisugárzása, amely jócskán túlmutatott a közvetlen eredményeken. Ekként magyarázható, hogy valóban egy nemzedék nevelkedett, a most bővebben tárgyaltak mellett Cs. Uhrin, V. Nagy, Gaburek, Orvos András, Harmati, stb., hogy mindössze olyanok neve álljon itt, akik a képzőművészetben vagy az iparművészetben jelesked-

tek/jeleskednek. (Mert – sajnos – éppen ennek a generációnak kezd lejárni a biológiai órája...)

Tehát amennyiben az itt bővebb tárgyalásra kerülő négyes – Fajó János (1937–2018), Lukoviczky Endre (1938), Bohus Zoltán (1941–2017), Mengyán András (1945) – jellemzése a föladat, mindenekelőtt ezt a békécsabai indulást, valamint a Mokok-ösztönzést kell említeni. De szerembeötlő csakúgy: mind a négyen az Iparművészeti Főiskolát választották, ott végeztek (ahogyan csabai társaik közül többen). Könnyen elképzelhető, hogy Mokok József tájékozódása szerint (is) az Iparművészetin szabadabb szellem uralkodott, mint a Képzőn, alkalmasint a tárgykultúrát kevésbé lehetett ideológiai küzdelmek színterévé züllesztetni, következésképpen oda irányította tehetséges növendékeit. A díszítőfestő vagy a textil szakon – egyes maradi oktatók ellenére – szolidabb reakciók kísérték a hallgatók korszerűbb érdeklődését, a dogmát elvető próbálkozásait, és olyan teoretikus kérdésekkel foglalkoztak (színelmélet, színdinamika, design stb.), amelyek másutt nem kaptak hangsúlyt. Borsos

¹ Fábian László szövege a Munkácsy Mihály Múzeum *Méltankapszula – Az európai konstruktivizmus békécsabai nagymesterei : Bohus – Fajó – Lukoviczky – Mengyán* című kiállításához kapcsolódik, amely a lapzártá időszakában még csupán a rendezés fázisában tart. Reméljük, rendben elkészül... A tárlat kurátora Gyarmati Gabriella művészettörténész. (A szerk.)

Miklós, Hincz Gyula, majd Pogány Frigyes rektorsága idején az iskola szabadsága még tapinthatóbb volt, az új tanársegédek: Baska József, Józsa Bálint ugyancsak a friss szellemet gyámolították. Mindez óhatatlanul az eredet felé terelte a kutakodó hallgatók figyelmét, magától értetődött úgyszólván az előzmények, illetőleg az aktualitások firtatása.

Csak éppen rá kellett akadni a megfelelő információforrásokra; és mind a négyen úgy döntöttek, a fővárosban juthatnak a legtöbb és legmodernabb ismeretekhez. Mindegyikük, ahogyan az idő tájt pályakezdők sokasága, rálelt a Fiala Művészek klubjára, ahol a hatvanas évek derekától a hetvenes évek közepéig gazdag és izgalmas programok várták az érdeklődőket, akik egyébként az összejöveteleket fölhasználták a hírek kicserélésére, arról nem szólva, hogy bemutatkozási lehetőséghez jutottak. „Második nyilvánosságnak” beczték akkoriban ezeket a fórumokat, jelezve, nem föltétlenül a hivatalosság csatornáit. (Azt azért érdemes megjegyezni: a Fiala Művészek Klubja valójában alapos pártellenőrzés alatt a gőzök kiengedését szolgáló szelep volt.) Hasonlóképpen a Fészek Klub, amely szintén jelentős szerepet vállalt a megfelelő tájékoztatásban; kivált a határozott ízlésű, bátor Molnár Éva által vezetett könyvtár jelentőségét nem lehet eléggé méltányolni. Az általa beszerzett albumok, a diavetítések, kis kiállítások valami egészen másról szóltak, mint a szoc-reál. Mintha Picasso békegalambja csőrében a neoavantgárd olajágával tett volna időről időre egy-egy kört a béketábor fölött. Ennek a kincsesházának (a könyvtárnak) szorgos vendégei voltak – másokkal egyetemben – a békéscsabai ifjak. Afféle iskolája lett a konfrontációnak a nyomasztó valósággal, akaratlanul vezetett olykor – mondhatni – politikai szerepvállaláshoz, még ha esztétikai ihletből, netán etikai felelősségtudatból táplálkozott is. Umberto Eco költőkről mondja, ám miért ne tágíthatnánk ki más művészekre, hiszen azok ugyanúgy „arra hívnak, hogy minden pillanatban tovább faggassuk és újraéptsük a Világot, a létezők minket körülfogó sokaságát, melyben azt hittük, örökké nyugodalmasan élhetünk majd, anélkül hogy valaha is (...) különös, az ismert törvények alapján nem megmagyarázható tényekkel kellene szembenélnünk.” És hát ugyanez csöngött ki a Kassák féle üdvtanból, alapállásból is.

Fajó János a főiskola elvégzése után hamarosan megismerkedett Kassák Lajossal, akihez alkatilag fölöttébb hasonlított, és mintegy továbbképző mesterül választotta. A mester hűségesen őrizte a klasszikus konstruktivizmus elveit, azoktól a legcsekélyebb eltérést szikzmának tekintette. Az ő konstruktivizmusa korántsem csupán művészeti (esztétikai) program volt, legalább annyira világterv, társadalomjobbító szándék, ami – szükségképpen – az esztétikum felől induló közösségi program. (Vitathatatlanul orosz mintára, itt azonban a kommunista diktatúra sohasem asszimilálta.) Fajó ezt az elkötelezettséget egész pályáján magáénak vallotta, pillanatra sem mondott le a nevelés kötelezettségéről, ami nemcsak főiskolai oktatótevékenységében nyilvánult meg, de szabadiskolaiban (Encs, Zebegény), sőt, tárgyalgató elképzeléseiben (játéktervek gyerekeknek pl.). Írásaiban, vagy mondjuk inkább manifesztumoknak őket, művészeti közéletében kassák-i indulattal utasított el más irányú törekvéseket, mindenekelőtt (és jogosan!) a szoc-reál idealizáló hazugságait. Közben talán észre sem vette mestere ösztönös metafizikai érzékenységét, hajlamát a szürrealitásra, mi több, maga csakúgy belerévedt – színeiben, formáiban – ebbe az ösztönös metafizikába. Ami – természetesen – a mindenkori utópiák metafizikája, ahogyan plasztikusan megtapasztalható az orosz konstruktivisták (Malevics, Tatlin, Popova, Matyusin stb.) esetében. Egyébiránt a *technikai termelés új esztétikájának* ideája (Tarabukin) is fölöttébb vonzotta Fajót (nem különben vonzza öccsét, Mengyánt; az utóbbit inkább Rodcsenko racionális tárgyiassága).

Ezzel pedig Fajó János közösségi művész gondolkodásának közelébe férköztünk. A négyzet és térbe dimenzionált változata: a kocka konstruktív játékként kínálja magát gyerekek számára akár; vagyis: kreatív eszköze lehet a korszerű vizuális nevelésnek. Már a hatvanas-hetvenes évek fordulóján fölismerte, megfogalmazta, hogy a modern művészet befogadására formanyelvet kell nyújtani a közönségnek, anélkül süketek párbeszéde a képzőművész és a kiállítás látogató találkozása. Fajó analógiája a zene; hogyan lehetne mélységeiben érthető a muzsika alapvető zeneyelvi ismeretek híján? Az meg magától értetődik, hogy a fölkeszítést a lehető legkorábban, alkalmasint a játékos gyerekkorban érdemes elkezdni, amikor még szabad és független a tájékozódás a megme-

revedett (akadémikus?) normáktól. Az alapoktól kell elindulni; metaforikusan szólva – egy nyelv-tant fölépíteni. Fajót kettős cél vezérelte: egyfelől a vizualitás megnövekedett szerepének megfelelő ismeretek széles körű elterjesztése, azaz: közösségi cél, másfelől értő fogyasztókat nevelni az új művészeti elképzelések befogadására, ami – érthető módon egyéni cél (is). Nem szabad azonban megfeledkezni a politikai szituációról, amelyben ezek az igények fölmerültek és amelyben politikai-taktikai kérdés volt a föladatok megfelelő artikulálása: az ún. kulturális politika (értsd: a pártirányítás) kijátszása. Remélhetőleg, a kreatív gyerekjáték ártatlannak tetsző ötlete nem irritálja olyan mértékben az ideológiát, hogy rögvest a bárdolatlan tiltás fegyveréhez nyúlna. Fajó stratégiai mindig hagyatkozott bizonyos mértékig a bürokraták műveletlenségére, következetlenségére vagy éppen bornírt lustaságára, jöllehet, ezek megbecsülése sem volt egyszerű.

Fajó egyébként elvitte Kassákat a Fiala Művészek Klubjába (ahogyan Molnár Sándor Hamvas Bélát a Zuglói Körbe) fölmutatandó a korszerű gondolkodás, esztétikai ösztönzés ikonját. Az élő tanú a leghitelesebb tájékoztatás megdöbentő élményét szolgáltatta. Pár évre rá az orosz konstruktivistákról érkezett elsőrangú tájékoztatás German Karginovtól, aki akkor már Magyarországon élt, gyakori látogatója volt a klubnak. Nagyszerű Rodcsenko-mongráfiája alapműnek tekinthető a témában. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, elsődlegesen elméleti kérdésekről van szó. Jelesül: a sík és a tér viszonyáról például a festészet szempontjából, azaz: mit jelent a *valós* tér, az *illuzórikus* (enyézpontból szerkesztett) tér vagy a *metafizikus* tér. Mit a *valóságos* mozgás és mit az *illuzionista* mozgás, vagyis: a plasztika problematikája, illúziója a festői térben, stabilitása vagy mozgása valós térben. Fajónál eleinte áthatások illuzionálják a teret a síkon vagy konkrét plasztikát készít valóságos térben. (Még másik nagy mintáját, Vasarelyt sem követi lüktető virtuális tereivel, őt konstruktív ihletettsége a *hard-edge*-hez, a német Zéró-csoport síkgeometriájához közelíti.) Vele ellentétben Bohus vagy Mengyán plasztikai (az utóbbi esetében – fény segítségével) bizony képzetes vagy metafizikai terek, mozgások. Lukoviczky az illuzórikus plasztikai hatással a mozgás érzetét ugyancsak fölkelte a sík vásznon, és mindvégig megmarad az autonóm festészetnél, ahogy Fajó életművének

döntő hányada hasonlóképpen ezt képviseli, sőt, Mengyán festői, grafikai munkássága ugyanígy *jelentős* ezen a területen.

Kassák tehát élő örökségként, személyiségként hathatott – Fajón túl – Lukoviczkyre, Bohusra, Mengyán viszont már másodkézből kaphatta a Kassák-hagyományt. Ráadásul Mengyánt radikálisabb érdeklődése a konstruktivizmustól független elképzelésekre is fogékonyra tette; informálódott a Zuglói Körről, kapcsolatot keresett az ott formálódó Szürenon-csoportosulással, Haraszthy (Édeske), Haris László vagy Türk Péter munkássága fölkelte figyelmét, részt vett velük csoportos kiállításokon. Bátyján (Fajón) keresztül eljutott a pécsiekhez, a Lantos Ferenc körül tömörülő kortársakhoz (Pinczehelyi, Kismányoki, Halász, Ficzek, Gellér B. István), fölfigyelt Debrecenben Tilless Béla tevékenységére. Ez a nyitottság, élénk kíváncsiság óvta meg és óvja mindmáig az önisméltástól, tartja ébren a modern technikákra érzékeny kutatókedvét.

Mengyánnak (mint társainak nemkülönben) a világnak az a része jutott otthonul, ahol az éppen aktuális (enyhén túlzó fogalmazással: a jövőért, jövőnkért felelős) alkotók rendre ideológiai hálóban, politikai vagy egyéb klikkére közt triblizik ki rangos életművüket. Leegyszerűsíti a helyzetet, aki pusztán a szűkös anyagi körülményekben vélelmezi az okokat. Hiszen jut itt pénz száncalmasabbnál száncalmasabb köztérinek titulált, fölnagyított nippekre, áporodott allegóriákra, mindössze a megbízói sandaságokra és az alkotói tehetségtelenségre emlékeztető emlékművekre – bőséggel. Azt hiszem, nyugodtan jelen időre fordítható Martyn Ferenc 1945-ös megjegyzése: *idehaza mi örökké művészeti mikrokozmoszban élünk*. Szellemi (?) korrupcióval fertőzött mikrokozmoszban – egészíteném ki.

Azaz: még a *művészeti* jelző is túlzó társítás. Ugyanis a művészet, amennyiben valóban művészet, makrokozmosz vagy, szívesebben fogalmazok így, *világkép*. Mozduló, változó világkép – a korszellemnek megfelelően. Csupán az örök benne, ami – differentia specificaképpen – művészeti; összevetve – mondjuk – a tudomány sajátos világképével. Ám most éppen egy olyan pillanatban vagyunk, amikor ez a két világkép egymásra kopírozódik – a fény jóvoltából, árnyalt és átfogó, racionális és szenzitív korszakot alkot – jelesül Mengyán András keze nyomán. De nyomban korrigálnom kell: szelleme nyomán.

Ugyanis, a kreatív kezet kreatív tudat, művészi öntudat irányítja, miképpen a megvalósult művekből, szerkezetekből (kibernetikus konstrukciókból), grandiózus projektumokból igazoltnak ítéljük. Némi önteltséggel akár sajátos „egyesített elméletet” láthatunk bele ebbe a korpébe, noha semmi esetre sem kifigurázva napjaink fizikájának vágyalmát. A racionalista Mengyán (Fajóra még jobban megállna!) alighanem sokban egyetérthet Boris Groys summázatával, miszerint: *A konstruktivisták annyiban nietscheánusok, hogy az életben ők sem látják semmi történelmen kívülit, megváltoztathatatlan és örök érvényűt, amibe bele lehetne kapaszkodni. Az élet számukra egy nagy semmi, pusztán akarati erőfeszítés, tudattalan vitalitás, s mindaz, ami látható, nem más, mint a múlt művészetének „csinálmánya”, külsőséges illúzió. A konstruktivizmus esztétikája Platón és Nietzsche sajátos kombinációja, amiben a geometria a hatalom dionüszoszi akarásával kapcsolódik össze.* (Az azonban mára történelmi bizonyosság, hogy bármely autoriter típusú hatalom kapva kap a hasonló esztétikai szemléletmódokon, ám semmi esetre sem azért, hogy – Juhász Ferenc szép szavával – *jövővel szaporítsa be az időt.*) A konstruktivistáktól eredeztethető Mengyán matematikai/geometriai egzakttsága (példaként: forma- és színpermutációi, az ő sajátos *meta-artja*), amit – persze – részint a designból hozott magával. A művészi bravúr pedig abban rejlik, hogy ezzel a szakadatlanul kísérletező mentalitással, a temporalitás számára megkerülhetetlen problematikájával, a szubjektum és az objektum viszonylatának őszinte föltárásával képes összetéveszthetetlenül egyéni életművet alkotni. Egy *referenciális diskurzusban* (ami Mengyán műveinek mindenkorai igénye) ez a személyiség próbája.

1967 októberét a Szovjetunió létezése félszázados jubileumaként ünnepelte. A forradalom városának, Leningrádnak a dekorálását Lev Nuszberg és konstruktív ihletettséggű csoportja, a *Dvizsenyije* („mozgás”) kapta. A Fészek klubban vetített képes előadás mutatta be a diadalmas munkát, a Budapesti KISZ-élet című lap (második nyilvánosság) illusztrálva ismertette az eseményt. Más fórumokon mélyes hallgatás. A két publikáció azonban arra mindenképpen fölhívta a figyelmet, hogy a *mozgás* és a *fény* új lehetőségeket (nota bene: új anyaghasználatot) nyit a modern művészet előtt: a kinetizmust. Előbb Segesdi György, majd Tilless Béla (még koráb-

ban és ettől függetlenül a felejtésre ítélt Szandai Sándor) jelentkezett mobil plasztikákkal, aztán – és ez a legfontosabb a jelen téma szempontjából – az Iparművészeti Főiskola szilikát tanszékének vezetője, Z. Gács György próbálkozott vele. Mind Fajó, mind Mengyán, de kiváltképpen Bohus Zoltán (ő hivatalból, hiszen a díszítőfestőt Z. Gács az üveg felé terelte) érdeklődött professzorának a szocreál csapdákat ügyesen kerülgető munkássága iránt. Bohus számára föltétlenül az üveg, valamint a krómácel használatát sugalmazhatta. A modern kor két emblemikus anyaga egyúttal korunk metaforája – mintegy a konkrétságot hangsúlyozandó. Azaz: az anyagválasztásban manifesztálódik az innováció esztétikai jelentősége, az alkotói habitus, sőt, igazolódhat alkalmasint az, hogy a művészet individualitása nem jelenti föltétlenül totálisan disszociális voltát. Éppen ellenkezőleg: a modern anyaghasználat igénye akár etikai parancsként értelmezhető.

Bohus esetében jelentős hangsúlyt kap az *ikonizáció*, monumentális művei – akár egyedül, akár társakkal (Mengyán, Csiky Tibor) – alkotta, köztéri jelentésséget hordoznak. Mivel a konstruktív szándék határozottan elnyomja a mimézist (mintegy a történelem személtádjába utasítva), csakis a diegézis lehetősége adódik narratívaként. Azok a *patetikus mítoszok*, amelyek a maguk önelvűségét érvényesítve óhatatlanul belekerülnek a köztér konstruktív megszervezésébe, hangsúlyosan jelen vannak Bohus munkáiban. Ugyanakkor magabiztos ízléssel kerüli el a tolakodó eklekticizmust > ragaszkodva választott anyagai – mondhatni – ipari szépségéhez. Ebben a rafinált egyszerűségben – úgy tetszik – egyazon racionalizmus munkál, mint kollégája, Mengyán műveiben. Másfelől mindenkor kísért a közelítés az installációhoz, amely a temporalitás kérdésének folytonos újratárgyalását engedi sejteni. Végére is Kassáktól nem pusztán a konstruktivista üdvtant lehetett megörökölni, de a folytonos (némiképpen talán skizofrén) vívódást az Eszmével, amely nemcsak a művet, de alkotóját is kisajátítja. A konstruktivisták ugyanis mindig naiv radikálisok, de legalábbis radikálisan naivak, szinte gyermeki ragaszkodást tanúsítanak az eszméhez, netán egyenesen *Eszménynek* tekintik. Holott az *isten órája* mindegyre messzebb van!

Bohus viszonya az üveghez technikailag okvetlenül izgalmas. Mindenekelőtt a méret, ami elválasztja a szokványos nippetektől, kisszerű ékít-

Bohus Zoltán: *Csúcs* (2014; ragasztott, csiszolt síküveg; 16×32×28 cm)

ményektől, és már önmagában, autonóm műként, valamiféle drága óriásékszerként lebilincselő plasztikai élmény forrása. De a ragasztás és a csiszolás (a „hideg” megmunkálás) kérdése legalább ennyire. Az egymásra helyezett, egymáson rögzített üveglapok a csiszolás által föltárlják a mű szerkezetét – olykor csupán az áttetszőség sejtésében, máskor meg az átlátszóság bizonyosságában. Így egyszeriben elveszti esetleges viszolygásunkat, idegenkedésünket a rideg törekenységtől, inkább a könnyedség vízióját kínálja. A krómácel pedig – korunk győzedelmes anyagaként – 1969 óta kedvelt matériája megbízatásainak. (1967-ben még vörösréz lemezzel oldotta meg a rákoskeresztúri krematórium kapuit.) Olyan fontos és kitűnő munkák születtek krómácelből, mint a budapesti MÁV-jegyiroda vagy a belvárosi telefonközpont domborműve (Csiky Tiborral). És szükségképpen sor került az üvegre – világító falként, mennyezetplasztikaként. Elméleti eredményeit *Üveg az építészetben* című könyve foglalja össze.

Noha mindannyiuknak van szlovák kötődése (régii békéscsabai szlovák családok), Lukoviczky Endre öntudatosabban hangsúlyozza származá-

sát, részt vesz nemzetisége életében. (Talán lenne értelme elemezni egyszer ezt a magyar szlovákságot akár mesterük, Kassák életművében az övéikkel egyetemben.) De – persze – a szlovák gimnáziumból is vezetett út Mokos Józsefhez, majd az Iparművészeti Főiskolára. Hincz Gyula és Rákosi Zoltán beoltották azzal a szabad szellemisséggel, amelyet egész pályáján gondosan őriz. Természetesen ő is fölfedezte Kassáktól és az orosz konstruktivizmust (az elröpülő nikkelszamorvart), ugyanakkor hatott rá Kandinszkij szabadabb formálása, majd Szentendrere költözve (1969) Bálint Endre, Korniss Dezső, Barcsay Jenő művészete. Lírai alkatánál fogva a közvetlen élmény-orientáltság jellemzőbb rá, mint emlegetett társaira (ámbár – meglepő módon – a Fajó-művek jelentős hányadától sem tagadható meg a líraiság). Amazok konkrétsága, egzakttsága aligha szűrhető ki Lukoviczky munkáiból. Már-már sajátosan bújtatott, szemérmes sztori sejlik föl absztrakt kompozícióin; mértani formákkal „írt” elbeszélés, mondhatni: *meta-konstruktivizmus*. (Semmi esetre sem idegen a klasszikus konstruktivizmustól; Rodcsenko, El Liszickij példája citálható.)

Első pillantásra szembeötlő az illuzionált tér architektonikai jelenléte; úgy fogalmazhatnánk: a kompozíció alapkérdése. Erre már Mezei Ottó fölhívta a figyelmet – jelezve Lukoviczky vonzalmát a klasszikus konstruktivisták (Malevics és köre) metafizikai érdeklődéséhez. Az ő tere minden alkalommal a kozmikus tér megidézése, amelyben minden esemény megtörténik. De legalábbis megtörténhet. Ennek megfelelően ez a kép-tér minden esetben metafora: az érzelmi viszonylatok jelképe. Az ember mindenkor (létezése óta meg-megújuló) *elvágyódásának* sejtelmes célja, ábrándok, álmok megvalósulásának vélelmezett színtere. A valóságos tér szerkezeti bonyodalmai korántsem csupán a fizikusok problémája, időről időre lázba hozta a filozófiát, ismételten a művészeket. Gondoljunk az ötödik (egykor még negyedikként emlegették) dimenzió karrierjére a tizenkilencedik és huszadik század fordulóján. (Kicsit korábban a Riemann-tenzor lerakta teljesen új geometriáját a modern fizika komplexabb térszemléletének.) Némelyik Lukoviczky-képről a néző akár a „tört dimenziókra” (lásd: Mengyánnál *expressis verbis*) asszociálhat a képtér tektonikus fölbontása láttán. Markánsan és egyértelműen példázza ezt az 1987-es *Város és a tér* című festménye görbületi terek valamint szokott perspektivikus terek föl-

vetítésével bizonyos – ugyancsak tér-illuzionáló – síkrendszerekből. Voltaképpen a New York-i képek jelzik először a kérdés hangsúlyos jelenlétét, hogy aztán – például – a *Föltámadásban*, a *Negyedik dimenzióban* még nyilvánvalóbbá válják a metafizikai szándék. Didaktikusabban talán az *Osztott tér* (1988) bravúros szín-tektonikájában. *Ez a dinamikus képszerkesztés* – summázza Mezei Ottó – *munkáinak legszembetűnőbb vonása; ha képei valamilyen egységes hatásmechanizmusnak, akkor ennek rendelődnek alá; teljesítik ki individuális mitológiáját.*

A későbbiek során plasztikus formái rendre kikívánkoznak a hozzájuk rendelt dimenziók közül, új dimenzió-rendszerek kínálóznak befogadásukra. Példaként álljon itt a *Játék* vagy a *Spirál* című képe 1990-ből. Térproblematikájuk – más megfogalmazásban – Mengyán kifejezetten matematikai fölvetéseivel rokonítható.

*

Ha szabad a címben választott metaforához ragaszkodni, akkor picit igazítani lehet rajta; ugyanis inkább mintha még ott körözne a nikelszamovár békécsabai művészeink feje fölött – mintegy ébren tartva a konstruktív szellem tiszteletre méltó világtervét, amely ezt a négy jelentős alkotót önelvű pályáján megtartotta.

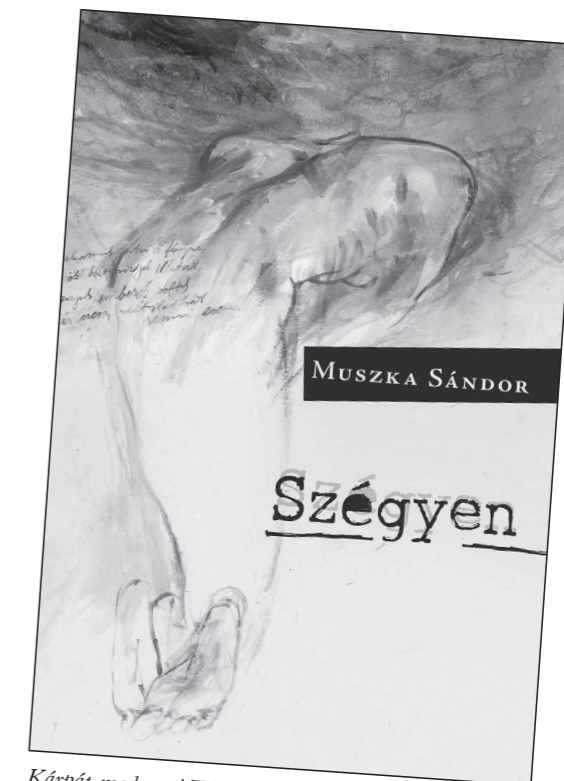

A balladák vége

Muszka Sándor: Szégyen

„Átkozottak, kiket nem fogad be a föld, / és nincs helyük sehol rajta kívül más.” (*Tetem*) Muszka Sándor legújabb verseskötetének alakjai az idézetben jelölt, világból kiátkozott emberek, a társadalom periferiáján élő, reménytelen sorsú férfiak és nők, kik leggyakrabban pszichiátriai problémákkal küzdő alkoholisták, drogosok, akik képtelenek visszakapaszkodni a hétköznapiakba, s így tulajdonképpen a halálra várva vegetálnak csak. A Sanyi báként híressé vált, Kézdivásárhelyről származó költő olyan arcát fedi fel, mely bár nem előzmény nélküli (hiszen 2014-ben megjelent *Magányos nőknék, bukkott fiúknak* című verseskötete már ezt a hangot előlegezi meg), meglepetést jelenthet a szerzőt csak stand up-jaiból és humoros szövegeiből ismerő olvasó számára. Bár a nevetés és a sírás valószínűleg nem kizárják, sokkal inkább kiegészítik egymást, azért a *Szégyen* című, 2018-as kis kötet mégis nagy fordulat, hiszen nem pusztán szomorú, hanem tragikus könyv, melynek minden lapján a reménytelenséggel és a kilátástalansággal néz farkasszemet a befogadó. A témaválasztás hátterében a meghatározó a személyes tapasztalat, Muszka ugyanis nagyjából egy éven keresztül dolgozott egy szociális otthonban, ahol rendkívüli töménységben és közelségtől ismerkedhetett meg a bevezetőben emlegetett félresiklott sorsú emberekkel, élettörténetekkel.

S mintha az eddigi pályáját végigkísérő humor itt torpant volna meg, itt fogyott volna el. A valóság legmélyebb bugyraiba szállt alá, és talán éppen ezért egyetlen egyszer sem nyúl a humorhoz, nem tudja vele oldani azt a sötét feszültséget, mely szinte kinyúl a könyvből. Mint-

Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft., Budapest, 2017

ha azt üzenné, hogy van az a pont, ahol már a fájdalmas nevetés sem segít, ahol nem lehet elütni a tragikumot semmivel. S ha van ez a pont, akkor éppen itt van, ebben a kötetben, ahol azt a helyet rajzolja meg, mely kívül rekedt a világon, „hol a madár se jár” (*Egy napra még visszatér a nyár*), a „mérhetetlen mély” (Örök Faust), az „arctalan hóhér birtoka” (Szállás), „a kórház kitört ablakokkal, ázó falakkal.” (*Névtelen*) Hűvös, kopott termék, kihűlt, vetetlen ágyak, ameddig a szem ellát. És ezeken az ágyakon roncsként vegetáló, „nevenincs” emberek, nők is, de főleg férfiak. Katéterekkel járkálnak, csonkoltak (ez

az egyik leggyakrabban visszatérő motívum), ágyba vizelnek, üszkösödnek, és elhagyta őket mindenki. Legfőképpen a remény. Az ide vezető utak különfélék, van, aki alkoholista, más pszichiátriai beteg, van, aki droghasználó, felgyújtotta a házát, lopott, rabolt, öngyilkos akart lenni. Más utak, de egyfelé mutatnak, és leggyakrabban egyes szám első személyben szólalnak meg, szerepversek formájában, rövid, szikár monológokként: „Elestem és elaludtam a hóban. / Négy napig voltam a reanimálón. / Az élettársam többé nem engedett be, / nem kaptam munkát. / Ide hoztak a temető mellé, / bal kezemen nincsenek ujjak.” (*Mínusz*) Vagy: „Hét évet voltam bezárva, / meg akartam többször is halni, / sósavat ittam és kétszer levágtak, / a jobb kezem béna, a balt lekötözték.” (*Album*) A lírai én nem mindig az ápolat hangján szólal meg, van (de ez a ritkább), hogy egyes szám harmadik személyben, egy kívülálló pillantását imitálva vázolja fel az adott sorsot, vagy többes szám első személyben, egyfajta közösség (a kitzasztottaké, a tékozlóké és elveszetteké) tagjaként avat be életének alakulásába. A sorok minden esetben rövidek, kopogósak; szikár és felesleg nélküli nyelvhasználat jellemzi ezeket a többnyire rövid verseket. Olykor tömörségük miatt egészen a töredékességig jutnak el, s a versnyelv nem ritkán Pilinszky költészetét juttathatja az olvasó eszébe, még akkor is, ha nem képes tartósan a klasszikus színvonalán maradni. Ettől függetlenül egyes versek mintha kifejezetten erre a költészeti hagyományra játszanának rá: „Meztelen áll a hóesésben, / megakad szeme a késen.” (*K.*)

A versek eszköztelenségükben is hatásosak, és ezt a hatást erősítik a kötet grafikai. Csillag István grafikusművész egyszerű, sokszor egy vonalból építkező rajzai nem csupán illusztrációk, hanem dialogizálnak a *Szégyen* negyvenhat versével, fokozzák a szövegek erejét. A kiszolgáltatott, többnyire meztelen, tehetetlen vagy önmagukba gubózdó testek, a szétfolyó, elkent technika egyaránt arra a hangulatra és fojtogató kilátástalanságra rímek, mely a kötet sajátja. Az, hogy a rajzokon néha a verssorok is megjelennek, szintén azt erősíti, hogy kép és szöveg nehezen elválasztható ebben az ízléses, tárgyként is esztétikus könyvben. A kiszolgáltatottság, az elesettség, az elhibázott, eltékozolt, kettétört életek könyve Muszka Sándor verseskötete (nem véletlen, hogy leggyakrabban visszatérő motívumai a tűz, a

füst, a hamu, a bomlás, a hullás, a csonkok), és ehhez szorosan kapcsolódik a címként választott szégyen érzése, megélése. Olyan érzés ez, melyet leggyakrabban a normaként elfogadott értékrendtől való eltérés esetén érzünk, kínos, kellemetlen, sokszor a fájdalomig fokozódó lélekállapot. A kötet bukott alakjai érzik ezt a szégyent, a társadalom, szeretteik és önmaguk előtt is, de talán nem túlzás az sem, ha az olvasóban, a kötetben való előrehaladás során érzett szégyenérzetben keressük a cím jelentését. Szégyent érezhet az is, aki nem részese ennek a világnak, csak kívülről figyeli meg. Szégyene ez esetben kettős, egyrészt a betekintés, a „kukkolás” gesztusa miatt; másrészt azért, mert ilyen a világ, mert nem tud segíteni, mert mindenki részese annak, ami történik, még akkor is, ha – azt hiszi – távol van tőle.

A címmel szoros összefüggésben a felelősség kérdése is visszatérően megjelenik a versekben. Már a kötetnyitó Örök Faust című vers felveti („a romlás, mit magunk idéztünk fejünkre”), és többször visszatérő motívum, hogy a versek beszélői magukat okolják sorsuk kifutásáért, és pontosan látják azt az utat, azt az eseményort, ahol kizökkenve a „normalitásból” a rossz útra léptek. Egyikük sem mentegeti magát, vállalja a következményeket. „...nem voltunk bolondok tudtuk mi vár ránk” – folytatódik a nyitóvers, mely a felelősség teljes felvállalása, a bibliai Éva és Faust egyidejű megidézése, mintegy párhuzamba állítva saját magukkal, akik eladták a lelküket az ördögnek. A helyzet persze ennél jóval bonyolultabb, és szerencsére a különböző árnyalatokat nem hagyják figyelmen kívül a szövegek sem. Az emberi természet maga, az egyénnek adott sors is felelőssé tehető azért (ha nem is teljes egészében), hogy egyesek elbuknak, perifériára kerülnek: „Adjátok vissza, mindent elvettetek, / gyerekkorom, apát, anyát. / A hígító, mikor felér agyamba, / olyankor kicsit bolond vagyok.” (*Utcahosszan*) Van, akinek kezdettől nehezebb, ezt láthatóvá teszi, ugyanakkor nem ad felmentést a kötet, melyben mindvégig tapintható a részvét, a megértés, az ítélet hiánya. Feltűnő, hogy kimarad a versekből Isten, és az általa kínált megváltás, megbocsájtás. Felbukkan ugyan néhány szövegben, de többnyire éppen hiányával van jelen, és eldönthetlenné teszi a kérdést, vajon ezek az emberek Isten kegyelméből is kihulltak-e már (ha szeretteik szívéből és a társadalom-

ból mindenképp). „Vajon látott-e Isten az aszfalt alatt minket? (*Aszfalt*) – kérdezi az egyik vers, de a válasz természetesen nem hangzik el.

A kötet nem oszlik ciklusokra, legfeljebb a képek tagolják, mégis úgy tűnik, hogy két nagyobb részre osztható: az első felét a térben is megvalósuló zártság és a sorsötödékek bemutatása uralja (és a sok hasonló szöveg miatt egyfajta fárasztóvá váló monotonía), a második részben (nagyjából *A hídon* című vers után) kilépünk egy

tágasabb térbe, a versek szerkezete sok esetben összetettebbé válik, elszakad az egyéni életutak bemutatásától, kísérletezőbb lesz, és erősebb szövegeket tartalmaz. Muszka Sándor olvasóját egy olyan „pokoli malomba” vezeti, ahová az nem biztos, hogy valaha is be akart lépni, ahol a fájdalom, a szenvedés és a kitzasztottság uralkodik. Ott kezd, ahol a balladák véget érnek, az összetört, meggyötört, tragédia utáni hősökkel, a végtelen bűnhődéssel.

Fajó János: *Improvizációk 1987 VIII.* (1987; szitanyomat, papír; 449×381 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 2006.92.1.)

► DORCSÁK RÉKA

Az érthetőség határán

Dezső Kata: Akiket hazavártak...

Annak ellenére, hogy Dezső Kata első kötete 2017-ben jelent meg, máig folyamatosan reflektálnak rá különböző irodalmi folyóiratokban és portálokon. Ez egyrészt annak köszönhető, hogy 2018 szeptemberében nem kisebb megtiszteltetésben volt része a fiatal költőnek, mint hogy a magyar PEN Klub által szervezett Janus Pannónius Költészeti Nagydíj nemzetközi díjazottja mellett a magyar elsőkötetes szerzőket ünneplő Khelidón-díj nyertesének választották. Nemrég pedig kiderült, hogy a Gérecz Attila-díjnak is ő a jutalmazottja. Másrészt a kötetéről megjelent eddigi kritikákban tárgyalt megosztó lírai beszédmód szintén fókuszba állítja a szerzőt, ami részben épp annak köszönhető, hogy a díjak miatt megnövekedett figyelem még nagyobb elvárásokat támaszt a könyv olvasójában.

Azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy egy első kötetéről van szó, annak minden pozitív és negatív hozadékával. Az *Irodalmi Jelen* online művészeti portálján (mely lap debütdíját már 2017-ben elnyerte) 2018. december 10-én megjelent Dezső Kata-versek is valamiféle irányváltásról tanúskodnak. A fiatal szerző *Jég és talaj* és *Grönland és égövek* című költeményeiben már egy személytelenebb, közösségi lírával találkozhatunk, amelyet a vidék-város feszültsége mozgat. Az első kötet, noha erősen épít a vidék-város ellentétének érzékeltetésére, mégsem nevezhető közösségi indíttatásúnak, hiszen a kötet verseinek személyes hangvétele teljesen elkülöníthető módon egy személyesen megélt vidék- és városképet tár az olvasó elé. A lírai megszólaló által megtapasztalt vidéki otthon, valamint a városi tobzódás és magány képeinek feszültségét érzé-

Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft., Budapest, 2017

kelhetjük. Ez a fajta szembeállítás adja a kötet számos versének szerkesztési elvét. A vidék-város szembeállításához hasonlóan jelennek meg az otthon-otthonalanság, anya-lánya, férfi-nő ellentétpárok, amelyek végigkísérik a szövegeket.

A kötetet érintő negatív kritikák talán a fül-szöveg kissé félresikerült mondata alapján („nem tudni honnan jön és hová tart”) a sehonnán sehová sem tartó költői beszédmódot emelik ki. Olvasatom alapján azonban egyértelműen kirajzolódik egy szinte már kronologikus történeti rend-

a kötetet alkotó három ciklus versei között. A lírai megszólaló széteső családjának tapasztalatával kezdődő verseket (*Eredő, Center*) az otthonról való elkerülésről szóló (*Tarthatalan, Ingovány, Res Gesta*), majd a második ciklusban kibontakozó gyerekkori-fiatal felnőttkori szerelmet boncolgató versek követik (*20 éves tényezőim, Morze, Altató, Tamás*). Ezután a kapcsolatban fellépő feszültség (*Csomópontok*) és a szerelem hanyatlásának következtében megélt közönnyel átítatott csalódottság (*Blazírt, Ikszeknek és Ipszilónjaiának, Váróterem*) képei elevenednek meg előttünk. A harmadik ciklus immár az otthonról elkerült fiatal lírai én mindennapos küzdelmeit mutatja (*Akcidencia, Köznapi*), amelyben helyet kapnak a szerelem (*Erinnerungsimperativ, Stációk, Agapé, Bugyi és bugyogó*) és család (*Idegenek*) világában megélt kiábrándulás, a magány (*Porcok*), a halál (*Burgundi*) és a terméketlen jövő rémképei (*Tárgytalan*).

A történeti ív letisztultsága azonban nem eredményez egysíkú és könnyen olvasható kötetet, ugyanis a költői beszédmód sok vers esetében az érthetőség határára sodorja a lírai szöveget. A beszédmód alapján vizsgálva a kötetet, elmondható, hogy nagy különbség van az első két és a harmadik ciklus között. Az első két ciklus verseire kaotikus, kusza gondolatszövés jellemző, ami valóban figyelmes és lassú olvasást igényel. A hol sikeres, hol kevésbé sikeres gondolathalmozási technika egy versszakon, de akár egy verssoron belül is sűrűvé és nehezen emészthetővé teszi a verseket (*Fű nő, Síkmodellek, Ívhossz, Morze*). Olvasó legyen a talpán, aki a *Délibáb* című költemény következő sorain könnyedén átsiklik: „Megtanultam égő tüzekben vízben lakni, / tetőt rombolni a legkisebb házra, / esőcsepp nélkül nyíló mellényt adni / a fiamra, ha a halálban fázna.” A helyes értelmezés gondolata már elavultnak látszik, és nem is feltétlenül ezt kell keresnünk Dezső Kata kötetének néhány látszólag érthetetlennek tűnő versében. Mindenesetre a szürrealista képek egymásra halmozásának technikája által feszültséget kelt, amely az otthonról való elszakadás érzelmeinek tébolyát ügyesen érzékelteti. Az első ciklus *Délibáb* című verse után következik az egyik legjobban sikerült vers a kötetből: „Tudom, hogy rosszul élek, de lusta vagyok máshogy, / mert ígéretét sem hirdethetem olyan helyett, / aki a Paradicsomba akart menni” (*Rácváros*). A két versrészlet által kifejezett

ellentétes belső érzelmek, a lángoló lázadás és a megfáradt lustaság ilyen közeli szomszédsága a lírai megszólaló komoly belső vívódásáról tesz tanúbizonyságot.

De nemcsak a lírai megszólaló küzd, hanem a kötet maga is. Az elvontságba hajló, szürrealista képekkel dolgozó lírai beszédmód, valamint a hétköznapi banalitásokra építő egyszerű, nyers nyelvezet folyamatosan ütközik. Emellett azonban bonyolítja a könnyed olvasást az a tény, hogy néhány vers határozottan kilóg az első két ciklus verseinek költői beszédmódjából (*Szesztétika, Holtomig Londonig, Altató*). E versek egyszerű, egy gondolatot végigvivő versszerkesztési módjának tükrében valóban érthetetlennek látszik a már ismerttetett gondolathalmozási technika és az ennek következtében kialakuló folytonos hiátusok eredményezte bizonytalan többértelműség. Ez a fajta feszültség azonban a kötet harmadik ciklusában feloldódik, hiszen itt már egy letisztult és egyértelmű beszédmód szervezi a verseket. Az alapvetően még mindig személyes hangvételű lírába már egy-egy kitekintő, általános, nagyobb közösségeket (nők, férfiak, család, egyetem, város) érintő megjegyzés is kerül, ami által az olvasó könnyebben bevonódik a lírai én világába.

A kötet címről elmondható, hogy harmóniában van a szövegek által lefestett fikcionális világgal. Azonban az egyes versek címei nem mindig vannak összhangban azzal a hétköznapi egyszerűséggel, amelyet az adott vers kifejti. Ilyenformán az olykor vulgárisnak mondható beszédmód, és a fiatalos odamondó attitűd hitelessége megkérdőjelezhető (*Genitáliák, Res Gesta, Erinnerungsimperativ*). Ezenfelül, a gondolathalmozási technika következtében, nem a központi gondolat vezérelve tükröződik a címben, hanem egy véletlenszerűen a legsikeresebbnek megélt gondolat képisége ihleti azt (*Fű nő, Síkmodellek, Ívhossz, Morze*). Feltehetjük a kérdést, hogy mennyire alakítja olvasatunkat egy verseskötet kapcsán az egyes versek címadása, mindenesetre a versek idézhetőségének és megjegyezhetőségének szempontjából határozottan állíthatjuk, hogy a szerző nem hozott praktikus döntést.

A változatos lírai beszédmód, a meghökkenítő képalkotási technika, valamint az implicit módon megjelenő drámaiság és a gondtalan közönyből eredő humor közti feszültség alkalmazása ugyanakkor a kötetet izgalmassá és lebilincselővé teszi. Az unalmas jelző teljesen távol áll

Dezső Kata költészetétől, ami egy első kötet esetén igazán bizakodásra ad okot. A kötetnek számos olyan kezdeményezése van, amelyet érdemes lenne továbbvinnie a szerzőnek. Ilyen például az a versbeszélői technika, amely által a jelenbeli lírai én játékba kerül a jövőbeli lírai énnel. A szinte filmszerű vágásokkal kontrasztba állított élethelyzetek, amelyeket az elképzelt és valós lírai megszólalók elevenítenek meg, megragadják és önreflexióra készítenek az olvasót (*Ikszeknek és ipszilonjaiuknak*, Tárgyitalan). Hasonlóképpen olvasóbarát kezdeményezés az a kötet szerkesztési elv, amely által az egyes ciklusok, valamint a kötet végére valamiféle tematikai és motívumrendszerbeli záróvers kerül. Mind a *Szabadrúgás* végén található *Res Gesta*, mind a *20 éves tényezőim* végén olvasható *Váróterem* értelmezhető az egyes ciklusok történeti ívének lezárásaként. Az utolsó *Idegenek* ciklus *Idegenek* című verse pedig egy igazán eredeti játékot hajt végre. Az egész kötet lezárásának tekinthető vers ugyanis a kötet egészéből vett motívumokat szerepeltet újra, immáron könnyen érthető kontextusba ágyazva:

a fű nőni kezd (*Fű nő*), nyílik az otthon kapuja (*Ingóvány*), a férj elmegy otthonról (*Center*), az asszony a konyhában (*Csendben emlékezni*), a kert emlékezik (*Tarthatatlan*). Az utolsó versben a lírai megszólaló visszaemlékezik a régi családban élt időkre, és ezzel egyúttal határozottan rámutat a kötet fikcionális világának jelenére, amivel megerősíti és egyben lezárja a történeti ív kibontakozását.

Dezső Kata alapvetően keserű hangulatú verseiből a fájdalom, közöny és tehetetlenség érzésének sajátos egyvelege olvasható ki. A nehezen érthető versek néhol elvontnak, néhol banálisnak tetszenek, de mindenesetre hűen tükrözik a borító által is illusztrálni kívánt 20-as éveiben járó fiatal lány feje tetejére került világát. Az *Akiket hazavártak...* kötet cím azonban a személyes lírán túlra is kiterjeszti a kötet olvasatát, és a lírai megszólaló személyes tapasztalatán túl általában az otthontalanság és az ebből fakadó csalódottság érzésének közösségi tapasztalatára mutat rá – aminek köszönhetően az olvasó mindenképpen gazdagabb lehet a kötet elolvasásával.

NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF ◀

„Én a verstől menekülök” – avagy miért nem sikerülhet ez mégsem

Falusi Márton: *Halálos szótövek kertje*

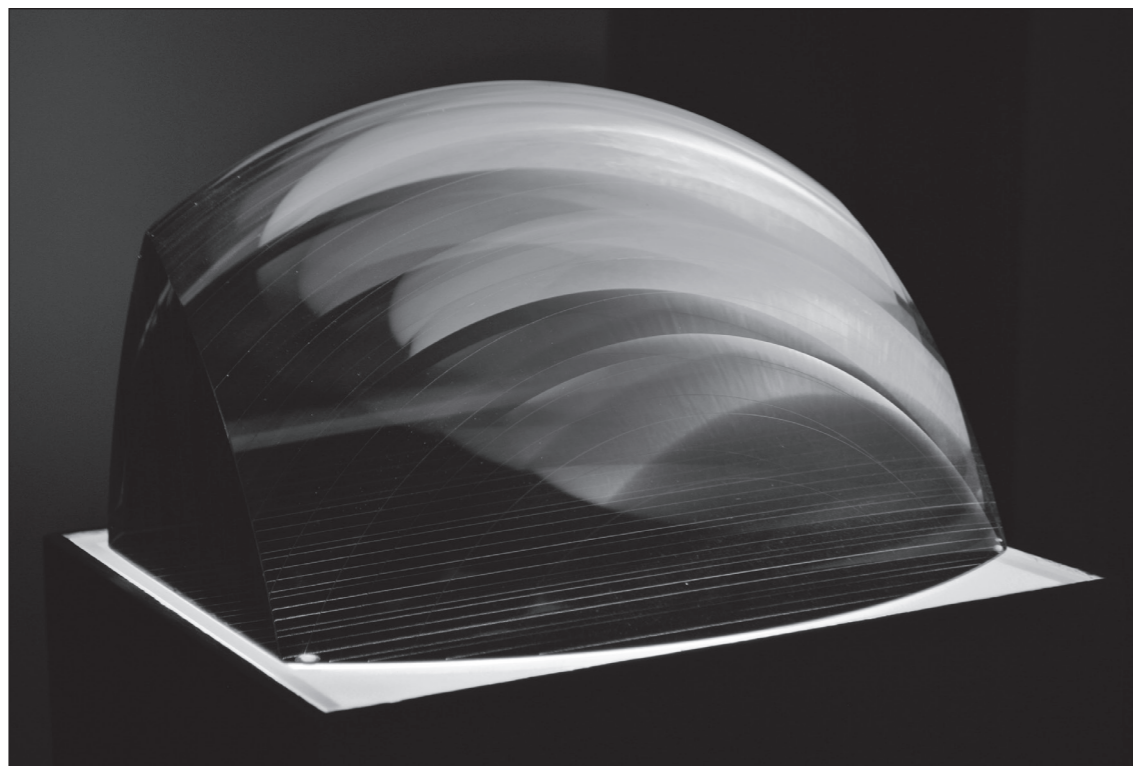
Próza fordulattól líra fordulatig, utóbbin belül új komolyságtól új komolytalanságon át az ókomolyságig elemezhető és rendszerezhető mindaz, ami az utóbbi években, évtizedekben költészeti termésként az olvasó elé került. Akik még olvasunk verseket – egy friss, de nem ezért megbízhatatlan felmérés szerint ha kicsivel is, nőtt a számunk –, és hagyjuk magunkat a szavaktól elbódulni, nem rezdülünk holmi fordulatokra. És nem figyelmezzünk konstruált (értsd: néha egészen erőltetett) kategóriákra sem. A szertelenség, a vers saját folyásának medert szabó munkája úgy is megspórolhatatlan, a vers akkor lesz igaz (nem feltétlenül jó, vagy megjegyezhető stb., de igaz), ha magának teremt befogadói teret. És az sem baj, ha megosztó, sőt. „Sas a költő s hol nem járt senki sem / ő arra indul” – írta Petőfi, és igaz ez az eszközök használatára éppúgy, mint a versbeszélő nézőpontjára, a távlatokra, amiket egy-egy költemény kínál. Sajátos, de semmiképp sem meglepő, hogy a kortárs líra számos elismert alkotója a fenti tétel individuálisnak tűnő alappozícióját felvéve látszólag az egyén (értsd sok esetben: kizárólag önmaga) szabadságát teremti meg, mikor önmagába zárulva, önmagára reflektálva, saját, belső univerzumát a tágabb világra kiterjesztve énekel, dalol, nevez meg. Ám ez sokszor tényleg csak a látszat. A vers hangja, ha semminek nem ütközik neki, ha nincs az énen kívül, mi megénekelhető volna, ha nem indul el (térben, időben), és nem jár be legalább egy minimális utat az individuumtól eloldva, üresen kongó hasztalan edény lesz (példák, nevek az íróasztalfiókomban). Ezzel szemben aki képes hitelesen szólni korosztályáról, történelmi koráról, a társadalomról, aminek

Kárpát-medencei Tehetséggyondozó Nonprofit Kft., Budapest, 2017

része, és úgy vall önmagáról, hogy kellő távlatokat képezve nem kevesebbet, mint a hitelességet veszi célba, nos, az mindenképp elnyeri azt. Falusi Márton legújabb kötete, a benne szereplő versek nagy többsége ez utóbbira példa.

A *Halálos szótövek kertje* ugyanis egy kietlenné tárgyiasult világ elemeit megmutató pa-

Bohus Zoltán: *Északi fény* (2012; ragasztott, csiszolt síkűveg; 18×32×22 cm)

Az elidegenedés manifesztációi

Csepregi János: *Morgensternt tiszta papírra* – 1942

Különösen érdekelnek azok a kötetek, amelyek nem egybegyűjtött írások hordozójaként, hanem kompozícióként működnek. Csepregi János új verseskönete is ilyen, sőt, a könyvnek mint tárgynak minden aspektusát mozgósítja a jelentésképzésben: a szövegtől kezdve a tipográfián, grafikákon át a borítóig minden az elidegenedés valamilyen formájának a kifejezője vagy szemléltetője. Bár nem találok „extrémnek”, amilyenek a különböző beharangozásai és az eléggé harsányra sikeredett, bár önmagunkkal szembesítő tükörként jól működő borító sugallják, a *Morgensternt tiszta papírra* kimond olyan problémákat, rámutat olyan sebekre, amelyeket közösségeinkben általában hallgatás és tagadás övez.

Magány, idegenség, betegség, emigráció, családi és egyéni traumák, önazonosság és újrakezdettség – ezeket az egymással nagyon gyakran összefüggő tapasztalatokat szedik szét Csepregi János lírája és Nagy Kincső grafikái, szó szerint is. Üresedés, szétesés, foszlás, köd, hiány az ismétlődő tematikus elemek, amelyek a tipográfia esetében a szó- és sorközökkel, betűtípusokkal és -méretekkel, a szöveg függőleges vagy vízszintes irányultságával való, avantgárd megoldásokra emlékeztető játékokra fordítódnak le; az illusztrációkban pedig szétdarabolt fotók arcokról, állatokról, gyümölcsökről, pop art-beütésű részletek köszönnek vissza fekete-fehérben – a foszlás és bomlás, szétesés képi megjelenítői. Szöveg és látványvilág igen jó együttműködésének lehetünk tanúi, hisz a *Morgensternt tiszta papírra* egyes elemei rájátszanak egymásra, és bár a fülszövegben Huszti Gergely úgy fogalmaz, hogy „szűk térben működik igazán, ahol veszélyes közelség

naszlíra, az én sokszor tehetetlen vergődésének drámai leírása. És persze komoly szerelmeskönyv. Utóbbi témához sem az elragadtatás szenvedélye, sem a megtagadás hűvössége nem társítható kizárólagosan, Falusi szerelmes versei egyediek, és eközben bárki számára ismerősök lehetnek.

Óróra szólnak, hiszen ő oldja vershangba, rímbe, sorokba, képekbe a majdnem megfogalmazhatatlant, de ahogy fentebb szó esett róla, egyetemesség az igény. A használt szavak mint eszközök is díszítetlenek, még bármi lehet belőlük, tövek, általánosak, bárhol, bármikor érvényesek. A kötet címadó verspárjában ez áll rövid definícióként: „vonzalmam tehermentes, szagatlan, / a Szólítás magasztal ragtalan, / ha sajnál is, nehogy az életére föltegyen”. Falusi nem visszavonja a személyességet, át sem adja, miközben őszinte, tiszta. Helyenként a naturalitásig egyenesen mesél történetet, mutat meg részleteket. A narrátor elsősorban önmagára reflektál, minuciózus precizitással. Ám mintha ez nem illene versbe, nem véletlen, hogy egy helyütt így fakad ki: „én a verstől menekülök”.

Közéleti közelítésekből is építkeznek a versek. A generációs csalódottság itt egybemosódik a saját életközépi(?) válsággal, egyként rezignáltan szól mindkettőről. „Nyolcvankilenctől felnövekedő szentimentális nemzedékemmel a jogállami logika naiv szöfejtőin alábukfenceztünk. / Megbuktunk, hogy világos legyek.” – önironikus, az önfelmentésnek még a látszatát sem megengedő vallomás, ami magyarázat a szavakkal óvatosan bánni akaró, de aztán ezt az óvatosságot a kifejezendők miatt elhanyagoló attitűdnek. Akárhogy is menekül, végül csak ugyanoda tér vissza, a szótövekhez. A múlt század dalnokainak megfogalmazása egyként érvényes Falusi költészetére, akár a Szörényi–Bródy szerzőpáros alapvető felfedezését nézzük („a szó veszélyes fegyver”), akár a nyolcvanas évekbeli Menyhárt Jenő-sort arról, hogy „a szavak néha semmit nem jelentenek”. A legpontosabb azonban a Cseh Tamásnak írt Bereményi-szöveg: „a szó üres edény és körbesétálsz a peremén”. Falusi versei leltározott leírások, minimális összegzéssel, egyenleggel. Ezért is történhet, hogy „várjuk a katarzist, ám nem jön el.” (*Október, utolsó áldozathozatal*).

Ráadásul Falusinál nemcsak a katarzistra, hanem magára a versre is várni kell, „mint törölhe-

tő csatlakozásra” (*Papillon*), talán azért, mert a kötetben is bőven adagoltan adatolt mindennapi történések között nem könnyen képződik meg az, ami éteri. Ez lehetne ugyan hibája is a kötetnek, felróhatnám olvasóként, hogy túlságosan földközeli, mi több: földszagú (és vérszagú meg ruhaszagú és halál-szagú), miközben ez egyik erénye. A verseszményhez, ami régen nincs, de ha lenne, a *Halálos szótövek kertjéből* azok a részek lennének illusztrációk, ahol a széttartó és rendezetlen életjelenségek (szerelem, házasság, válás, halál, elengedés, munka, történelmi előzmények, jövőbeli tervek és így tovább) egy rövidebb, vagy hosszabb ciklus kedvéért valamiféle alakzatba rendeződnek. A verstől nem kell elmenekülni, tudja ezt jól Falusi, mert épp a vers az, ami – évezredek, de legalábbis, mondjuk, a *Zoltárok könyve* óta – élni segít. Tudja ezt jól a szerző, egyértelmű, hogy a megírás aktusában a versbe oldás misztériuma, ha földhöz ragadtnak tűnik is, ugyanúgy megvalósul, mint évezredek óta bármikor. Ezért is nem sikerülhet „a verstől menekülni”.

Nehéz olvasmány a *Halálos szótövek kertje*, mert ez a fajta alanyi költészet semmilyen formában nem törekszik, nem törekedhet a fent már említett egyetemességre. Ráadásul a kötetben felsorakozó költői eszköztár bár gazdag, sokszor kiszámítható. Sok esetben a szövegek ritmusa akadozik, rím-technikailag is akadhat kifogás (a „szinbádi-szikrázik”, vagy a „gerincemen-mint cement” komolyan tud fájni a fülnek), mégis ezekkel a fogyatékokkal együtt is meggyőző teljesítmény a kötet. Falusi lírája a bensőségeséget nem adja könnyen, de a versek magunktól távolra eltartva is hatással bírnak. A kiemelkedően szép versekért pedig, külön is említve az (egyébként sajnós a címadásban feleslegesen elmodoroskodott) *EDITÁFIUM* című nagymamasíratót, olvasói köszönet jár.

A *Halálos szótövek kertje* nehezen kategorizálható, a szerző eddigi köteteihez, megszólalásaihoz értékben felnöve, de azokhoz képest újat is hozó kötet. Nagy olvasói szerencse, hogy szerzőjének nem sikerült elmenekülnie tartósan a verstől, attól, amiben az érzékenység és az eleven láttatási módszerek jó helyen találkoznak és kötődnek össze. Szép és jó versek születtek, mert hiteles versek születtek. És ez ma nemhogy nem kevés, hanem nagyjából a minden.

NOW Books & Music, Budapest, 2018

alakul ki szöveg és olvasó között” – és a sűrű belső utaláshálózatnak köszönhetően ez tényleg így is van –, legalább ugyanilyen mértékben mutat a kötet kifelé is. Ugyanis már a címe sok kérdést vet fel, s akinek nincs türelme eljutni az utolsó ciklusig, az ott elejtett nyomok révén kutatni („Morgensternt negyvenkettőben tiszta papírra/ azt mondtad így is lehet háborúzni”, 164), annak

a szerző több interjúban is magyarázatot nyújt: a cím annak az ellenállási gesztusnak a megidézése, amikor 1942-ben, a háború kellős közepén, Hetényi-Heidelberg Ernő minőségi papírra nyomtatva adja ki Christian Morgenstern groteszk-humoros megoldásaikkal mély gondolatiságot hordozó Bitófa-énekeit magyarul. Csepregi Morgensternnek *Das Knie (A térd)* című versét utolsó ciklusa elé emeli be német nyelven, olyan momentumot teremtve ezzel a kötetben, amikor a kíméletlen nehézségek elbeszélésében a hangulat kissé fellazulhat.

De nem ez az egyetlen vendégszöveg, hisz mind a hét ciklust megelőzi egy-két az összegzősen túlmutatató szerepű „mottó”: ezeknek az idézeteknek a továbbgondolásaiként is olvashatók a versek, a versek és az idézetek egymást kommentálják/egymásra erősítenek rá, tematikusan szorosan összekapcsolódnak, s kölcsönhatásuk a grafikák mellett a kötet másik igen izgalmas ötletét képezi. A legkülönfélébb műfajú és érdekeltségű szövegekből válogatott a szerző: van itt részlet a Tai Chi Teacher zenekar (frontembere a kötet szerkesztője, Huszti Gergely, aki Csepregi Jánossal is kollaborált) egyik dalából, műtétani alapismeretekről szóló szakkönyvből, de van mondat Semjén Zsolttól a családról (újabb humoros momentum), részlet Pál apostol szeretet-himnuszából, egy *Demenciák neuropszichológiai diagnosztikája* című PowerPoint-bemutatóból, az utazom.com Varsóról szóló leírásából, Katarzyna Sowula kortárs lengyel író elbeszéléséből, Mézőly *Megbocsátás* című kisregényéből, Polcz *Alaine Honnan jövünk és hová megyünk?* című tanulmányából, a babaszoba.hu elszigeteltségről szóló cikkéből, egy tangóoktató tájékoztatójából, illetve Susan Sontag *A szenvedés képei* című munkájából. Ennek a kimerítő felsorolásnak a szándéka a tematikus paletta szemléltetésén túl annak megmutatása, hogy sok irányba húznak ezek a beemelt szövegek, és könnyen elterelhetik a figyelmet magukról a versekről. Mégis ez az asszociációs játék kedvezően hat a kötetre, amennyiben nemcsak egy interpretációs horizontot határol körül, hanem párbeszédbe lép tet különböző nézőpontokat: például orvosit és szépíróit, teológiai és szociológiai.

És úgy tűnik, hogy a párbeszéd és egyáltalán a beszéd igénye a legerősebb mozgatórugója a Csepregi-versek lírai énjének, hisz az elidegenedés és a problémák feldolgozatlanágának

egyik oka a nem-beszéd és a nem-emlékezés. Makroközösségek szintjén ez a történelmi tapasztalatok töredékeinek felidézésében látszik, leginkább a *Varsó* című ciklus foglalkozik ezzel, az „elpusztíthatatlan” városnak az újjáépülését az emlékezés és hallgatás problémájával azonosítja: „mögötted beton alá temetett emlékezet / százezrek hallgatása” (91), „a fájdalom eltemetésére tett precíz / mérnöki kísérlet” (92). A XX. századi közös történetek azonban a kisebb közösségeket, a családot, valamint az egyéni lehetőségeket is meghatározzák. Mégis hozzáférhetetlenek egymás számára ezek a tapasztalatok („interakciók helyett zárványtudat”, 42), egyrészt mert nincs intimitás, egymással való koordinálódás a viszonyokban, csak harag, elvárások keltette fásultság és félelem (*Júliusban különösen*), másrészt a konvenciók miatt, mert „állandóan csak kérdezek / folyton csak ez az istenverte faggatózás arról / arról amiről már emlékeid sincsenek / vagy még magaddal sem osztottad meg / soha // mert nem szabad / mert nem illik / mert mások / mert ideje lapozni” (168). A holokausztról tanúskodó jelek csak említődni képesek, elővilan egy-egy számsor az ingujj alól, de válaszokat nem kap a kérdező. Leginkább az utolsó ciklus, az *Ahogy az már a régi könyveiddel történni szokott* foglalkozik a családon belül meg nem osztott tapasztalatokkal, de az alapvető problémák többször újrafogalmazódnak a kötetben. Például: „mert a háborúnak / a lágernek / a végtelenben találkozó síneknek / súlya van / amivel másokat traktálni kár” (158), s párja előbb: „és mindig minden rendben volt/ csak szegény kisfiadat ne terheld semmivel / csak neki legyen jó / kár lenne tudnia / kár lenne a vállára vennie / más terhét / mert a teher az nem lehet közös” (107). Az emigrált léttapasztalata is tematizálódik, már a legelső ciklusban, ahol irónia és lemondás között, annak ellenére, hogy „St. Mary Meadben a szél / röhög az emberen / röhög rajtad és azon / hogy honnan jöttél” (18), beszüremlik egy-egy reményszerű mozzanat. St. Mary Mead fiktív település, Agatha Christie Miss Marple-jének otthona – a hazán kívülre kerülés mellett mintegy a valóság megtagadásaként is értelmeződhet az oda kivándorlás. A kollektív és az egyéni emlékektől, a hazától/otthontól való elidegenedéssel analógiásnak tűnik a betegségek okozta eltávolodás önmagunktól és a körülöttünk lévőktől. A test és tudat szenvedéseinek a közel hozása

Csepregi kötetének legerősebb sajátossága: nagyon érzékletes és precíz az, ahogyan a megfázás („arcüregedben már nőni kezd a nyomás / nehéz sűrű massa képződik tested / összes járatában”, 14), a rák és a demencia kegyetlen velejárait, önzonosságra is vonatkozó következményeit tárja elénk. Különösen érzékeny és lírai a *Szublimál* című ciklus: „a felszívódó emlékek nem hagynak űrt / ha nincs veszteség / félni sincs mitől / nem benned csak körülötted folyik minden / valaki mással történő dolgok” (64), „az előbb még tudtad / de az előbb sötét” (68). Az utolsó percekéről, a halálról való beszéd szükségességének alátámasztásaként olvasható hozzá a kötetben megjelölt Polcz-tanulmány a halál felfogásának történetéről, arról, hogy régen a halál problémája közösségi volt, ma azonban az egyéné, és egyszersmind tabu. A halál kirekesztődik a társadalomból, izolálódik, ahogyan az egyén is egyre idegenebbé válik a hozzá legközelebb állók számára. Az *Iszoláció* című ciklus kivétel a többihez képest: külön címük van az egyes daraboknak, nem csak számozással különülnek el egymástól. Itt a kötelek, illetve a kötődés elemi vágya tör ki a lírai énekből, ez a kötődés azonban az agresszív birtokbavétel jeleit hordozza (az anyába harapás a *Kötelék*ben, a májakban való elmerülés a *Néha úgy megtölnék*ben addig, „amíg úgy nem érezhetem / hogy adni és befogadni / ennél jobban és többet már nem lehet”). Az anyagra és húsrá,

a lélekre és tudatra, tehát a világ egész szövetére egyaránt kiható folyamatok tematizálódnak.

Csepregi sorai tömények és jók, viszont helyenként ki lehetett volna hagyni egy-egy szokványosabbá vált vagy az adott szöveggörnyezetben tölteléknek tűnő részt (például „nem tudod már / hogy valami vagy valami hiánya vagy”, 14, „körülölel és magába zár a tér”, 42) vagy fölényesen önironikus kommentárt („mennyi pátoszos romantika”, 49), zavaros képet („csak a dunnaként ránk terülő/ meztelenség marad”, 53).

E versek nem diagnosztizálnak, és nem is nyújtanak megoldásokat az adott helyzetekre, hanem feldolgozásukhoz, helyreállításukhoz (a kötet legvégén a zsidók „tikkun há-olám”, a gyógygyítás, helyreállítás, mára tágabban értelmezve a társadalmi igazság iránti elkötelezettség fogalma hangzik el) nyelvet, kommunikációs csatornát keresnek, miközben a közlés nehézségeit is szemléltetik a hiányos, felfüggesztett mondataikkal, széttöredezett soraikkal és képeikkel, és így bizonyos értelemben terápiás írások. Az űr, az idegenség és a hiány felszámolásának, a teher megosztásának egyik módja a beszéd lehetne. A „versek kívülről befelé”, miként a kötet alcíme határozza meg őket (a felszíntől a mélyre, a látványtól a nem láthatóig – s a vers „kívülről” tudásával is lehet itt játszodozni), jóval rétegzettebbek, mint ahogyan első látásra tűnnek. Megdolgoztatnak; saját hallgatásainkkal szembesítenek.

Fülszöveg, két szólamra

Lackfi János: *Levágott fül*

Menet közben fékezésre készlet: megdöbrent, rémít vagy csábít, de mindenképp döntés elé állít. Még a legkiszámíthatóbbnak tűnő pályán is eljön a karmikus buktató, amely előtte-utána szakaszra bontja életünket. Talán véletlenszerű, talán eleve elrendelt a találkozás, ám hogy mi jön utána, az csak rajtunk múlik – a szabadság ritka, útonálló pillanata ez: a választott lépés következményeit nem látjuk előre, választásunkból viszont megismerhetjük saját magunkat.

Ilyen buktatókkal kísérletezik Lackfi János, *Levágott fül* című, fiataloknak és felnőtteknek – felnőtt fiataloknak? – szánt új regényében is, „melyre tíz éven át gyúrt”, gyakorlatilag első nagyregénye, a 2007-es *Halottnéző* óta erre készült. A fő buktatót tekintve különösebb meglepetésre nem számíthatunk: már a kötet címéből kiderül, hogy a sorsfordító momentum egy levágott fül lesz, amelyet otthonuk parkányán talál Zalán, a külvárosi kamasz srác.

A levágott testrészt mint kulturális mém nem újszerű, sőt – jól fejlett képzavarral élve – lerágott csontnak számít. Van Gogh öncsonkítása közismert, Gogol is eljátszott egy életre kelő orral, de talált fül a kiinduló motívum David Lynch *Kék bársony* című szurreális thrillerében is. Az alaphelyzet ettől függetlenül működik, képes megszólítani az olvasót. Mit tenne ő, Ön az adott helyzetben? Hogyan lehet helyesen reagálni akkor, ha valaki egy idegen emberi testrészt talál otthonában, személyes térben? A felelős válasz persze az, hogy az első vagy második ijedség után a rendőrséghez fordulunk (hacsak nem vagyunk benne nyakig valamilyen maffiaüggyben). De ugyanezt tenné egy unatkozó, környe-

Helixon Kiadó, Budapest, 2018

zetét kisszerűnek érző tizenéves is, aki hirtelen a nagybetűs Rejtéllyel találkozik? Lackfi nem egyből ad választ a kérdésre. Ehelyett magát és az olvasót szórakoztatva változatok egész sorát veti fel, a racionális megoldástól kezdve az egészen bornírt poénokig; például hogy a fület tartósítva kabalaként lehet hordani, vagy hogy gombás-rizses körettel egész jó falat is kisülne belőle.

Zalán gondolatai csapongó asszociációs láncot generálnak, füzérükből megismerhetjük családi hátterét, fojtogatónak érzett viszonyait is. A csel-

gáncsedzésre, templomba járó fiú, mondhatni, átlagos gimnazista srác. Ministrál, házinyulat gondoz, titkon szerelmes Lili nevű, vak osztálytársnőjébe – rá még visszatérek, mint a kötet meghatározó szereplőjére –, a békés felszín mögött azonban magasfeszültség szikrázik. Zalán majd felrobban a frusztrációtól, amit a rákényszerített szerepek váltanak ki belőle; mást tanul a plébánostól, mást edzőjétől és despota bunkónak érzett apjától is, de egyik mesterben sem bízik igazán.

A legtöbb kamasz fiú ilyen, mondhatnánk; de nem mindegyikük talál aztán egy misztikus fület, melynek hatására maga számára is váratlan döntéseket hoz meg. Feltűnik tehát a karmikus buktató – amelyben sajnos megbotlik a regény is: a sorsfordító találkozás hatására a hős kivetkőzik magából, életszerűtlen döntések sorát hozza meg. Levideózza és megszegényíti hűtlenkedő apját, lop a családi kasszából, vidékre menekül, hogy ott rövid ideig a züllés tovább mélyülő fokozatait ismerje meg.

Átalakulásának nincs felépített előzménye, az olvasói jóhiszeműségen múlik, hogy elfogadjuk-e a hirtelen váltásokat. Azt viszont így is nehéz elhinni egy kalandra vágó kamaszról, hogy szuvenírként hónapokig hurcol magával egy rohadó emberi testrészt. A karakter addig marad megfogható, addig lehet vele együttérezni, amíg a gimnazistaként jól ismert, belátható utat járja. Lackfi egy korábbi interjúban beszélt is arról, hogy saját vért – tapasztalatot, emlékeket – adott hősének (*A Levágott fül ugyanolyan vicces, mint az írója, Rátkai Zsófia, Corn and Soda, 2018. 11. 12.*), és ezek a részletek plasztikusabbak is, mint az ámokfutást bemutató fejezetek.

Lackfi regényét szerencsére földközben tartja, és szerethetővé is teszi, hogy Zalán történetét a már említett osztálytársnő, Lili jóval koherensebb monológja ellenpontozza. Lili kemény, dühös narrációja rövidebb fejezetekben, váltakozva követi a fiút, vallomásai kisebb teret kapnak, de így is erőteljesebbek a Zalán-féle történetnél. Mondatait egyszerűen jobb olvasni, helyzetébe könnyebben beleélhetjük magunkat, annak ellenére, hogy látóként alig tudunk valamit a vakok által megtapasztalható létezésről. A szókimondó lány történetében kevésbé számít

a külvilág, a kaland – fontosabb az a mód, ahogy saját helyzetét látatja: ahogy az értetlen látókra, elesett-magára haragszik, ahogy számon kéri Istent az őt érő sorscsapások miatt. Mert a buktatók Lili életében is sorra érkeznek: meghal édesanyja, aztán súlyos beteg lesz, végső soron azt is el kell döntenie, hogy mindenáron ragaszkodik-e életéhez. Minőségi ingadozások azonban itt is akadnak: eleinte valósággal riasztott a vak lány nyitánya, amelyben a látó olvasókat ekézi nagy elánnal – nem azért, mintha nem tudnék azonosulni indulataival, hanem mert annyira modorosan startolt. „Vakapádat hívjad vaknak, jól van? Látáskárosultnak a nénikédet, fogyatékkal élőknek az öreganyádat! (...) Mire gondolsz, kiscsóka? Hé, hó, ez a vak csaj milyen nagyfőjű!” Türelem kell ahhoz, hogy valaki ezek után továbblapozzon – de a befektetett bizalom megtérül, mert később Lili fejezetei lesznek a legerősebbek, leginkább megindítóak a kötetben.

Bár a regény a szerelem távoli lehetőségét ígéri, Lili és Zalán története végig külön utakon fut, leszámítva néhány, egymásnak címzett kiszólást. A kamaszkori lázadáson túl igazán nincs sok közös bennük, sőt, inkább ellentéteik érvényesülnek: Lili nem keresi a sorsfordító pillanatokat, mint Zalán, de nem is futamodik meg előlük – sokkal pontosabban érti környezetét és magát is, mint az identitásválsággal küzdő kamasz fiú. Igazi köteléket közöttük mindössze egy a kötet végéig csak sejtetett gesztus teremt majd, erre utalnak a *Levágott fül* fejezetcímei (*435 milliméter – 485 milliméter*) is.

Kérdés, hogy egy gesztus, néhány utalás elég-e ahhoz, hogy összefűzzön két eltérő, problémáiban is különböző életutat. Az elvarratlan szálak abból adódhatnak, hogy Lackfi, jóindulattal bár, de túl sokat akar markolni. Egy műben ötvözi a felnőtté válás férfi és női krízisét, a társadalmi problémákat, a fogyatékkal élők nehézségeit – mindezt ráadásul váltott szövegekben. Újragondolva mindkét történetiszál folytatást érdemelne; Lili szólamában magában is van annyi erő, fájdalom és hit, hogy később nagyregényként szakítsa be a polcot. Addig azonban története egy nagyobb egész töredéke marad – egy jövőbeli mű fülszövege asztalunkon.

Az előző számunk tartalmából

GreCsó Krisztián, Zalán Tibor, Markó Béla, Becsy András, Fekete Vince, Győrei Zsolt, Kürti László, Zsille Gábor, Pejín Lea versei

Kontra Ferenc, Egressy Zoltán, Kiss Judit Ágnes prózája

Székely János-tanulmányok Elek Tibor, Szakolczay Lajos, Falusi Márton, Szász László, Bertha Zoltán tollából

Interjú Hunya Gáborral

Esszé Kohán György kiállításáról, művészetéről

Kritikák GreCsó Krisztián, Kontra Ferenc, Vári Fábíán László, Papp-Zakor Ilka, Pejín Lea kötetéről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Seregi Zoltán igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrásy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@barkaonline.hu; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft.

Terjeszti a LAPKER Zrt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden, felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.